

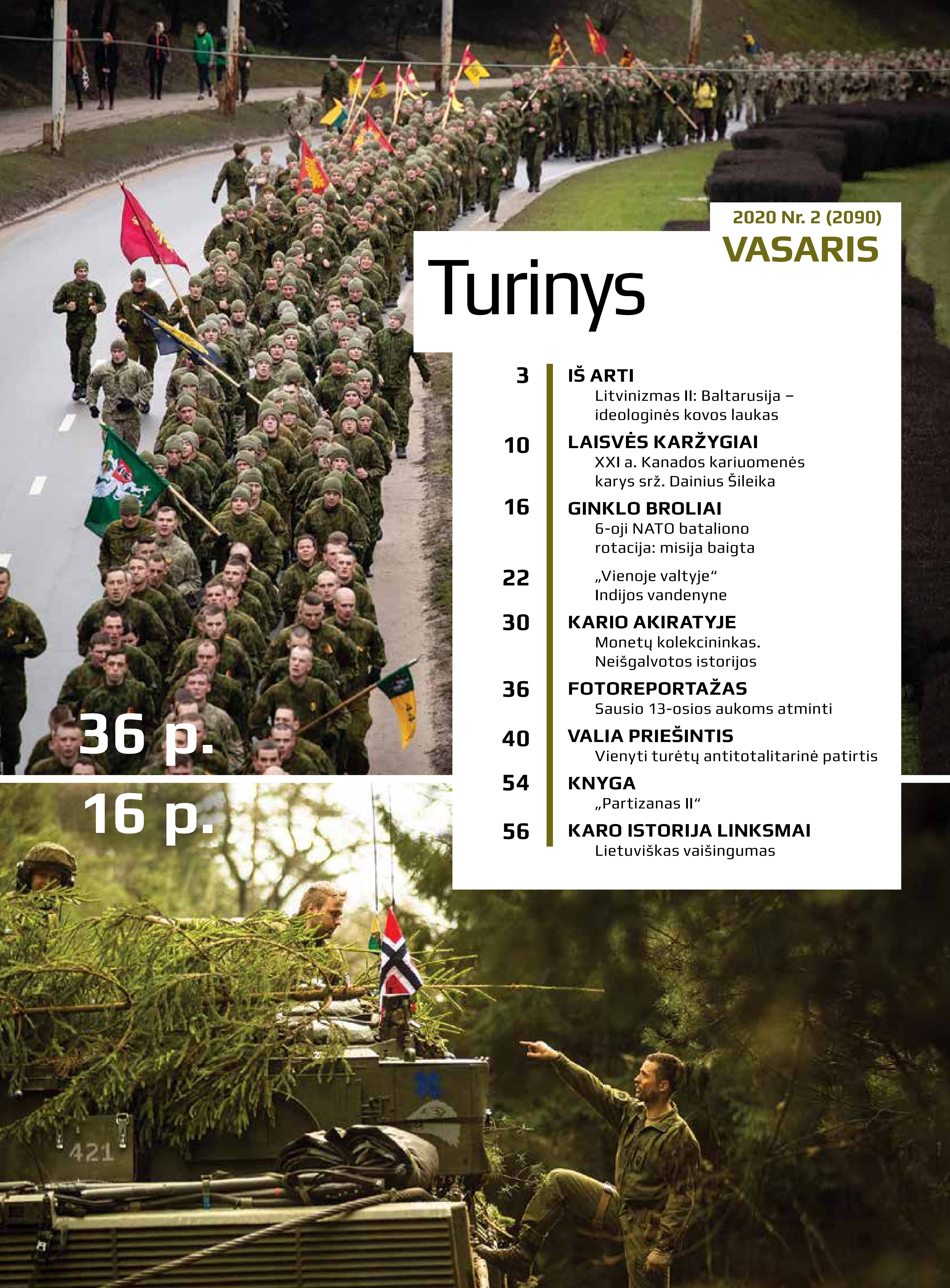
KARYS

Nr.2 • 2020 m.
Lietuvos kariuomenės žurnalas

LITVINIZMAS II:
BALTARUSIJA – IDEOLOGINĖS KOVOS LAUKAS

6-OJI NATO BATALIONO ROTACIJA:
MISIJA BAIGTA

VIENYTI TURĖTŲ ANTITOTALITARINĖ PATIRTIS

2020 Nr. 2 (2090)
VASARIS

Turinys

KARYS

Žurnalas KARYS įsteigtas Lietuvoje 1919 m. – Nepriklausomybės kovų metais. Atgaivintas Jungtinėse Amerikos Valstijose 1950 m. Atkurtas Lietuvoje 1991 m.

Gerbiamieji KARIO skaitytojai,

Vasario 16-ąją tradiciškai minime ne tik Lietuvos valstybės atkūrimo dieną, nors, be abejo, ši data yra viena iš dviejų svarbiausių mūsų šalies naujųjų laikų istorijoje.

Simboliška, kad tą pačią vasario 16-ąją, tik ne 1918 m., o kiek ankščiau – 1895-aisiais gimė ir būsimas pirmasis nepriklausomos Lietuvos savanoris Kazys Škirpa, šiandien jau tapęs ne tik pagarbos mūsų trispalvei bei nepriklausomybės kovų simboliu, bet ir vienu iš pagrindinių priešiškos Lietuvai propagandos taikinių. Sąmoningai ar aklai pataikaujant Lietuvos nekenčiantiesiems, lengva ranka drumsčiami istorinės tiesos vandenys, mūsų šalies sostinėje be skrupulų naikinami Kazio Škirpos atminimo ženklai...

Šiemet vasario 1-ąją minėjome ir kito iškilaus tarpukario Lietuvos kario – generolo Povilo Plechavičiaus 130-ąsias gimimo metines. Stebint visą „antiškirpinę“ bei „antinoreikinę“ kampaniją, darosi kiek keista ir netgi smalsu, – o kodėl gi anksčiau paminėtųjų atakų architektai bei jų vykdytojai pamiršo vieną žymiausių su bolševikais kovojusių lietuvių? Nors ką gali žinoti, galbūt generolo P. Plechavičiaus juodinimo kampanija dar laukia savo eilės? Žiūrėk, ims koks nors istorijos „guru“ ir įvardins Lietuvos vietinę rinktinę „nacių kolaborantais, vykdžiusiais nusikaltimus žmogiškumui“, o paskui jau įrodinėkit, kad nieko panašaus nebuvo, kad Salaspilio koncentracijos lageryje generolas P. Plechavičius buvo įkalintas anaiptol „ne už gražias akis“.

Kartais tiesmukiškai atviras, o kartais subtiliai glaistomas istorijos klastojimas, „nesėkmingos valstybės“ naratyvo diegimas bei eskalavimas, sistemiškai vykdomi informaciniai išpuoliai prieš Lietuvos kariuomenę patenka į eterį anaiptol ne marginaliuose Kremliaus simpatikų portaluose... Ir tai tik pavieniai ištiso mechanizmo, skirto sumenkinti mūsų tikėjimą savo šalimi, palaužti valią priešintis, smagračiai, kurių sukimąsi jau šiandien reikia stabdyti visomis išgalėmis, nes paskui kremliškosios dezinformacijos smagračius paprastai atžlega Kremliaus tankų vikšrai.

Pagarbiai
Darius Varanavičius,
vyriausiasis redaktorius

Pr. Žadeikis

DIDŽIOJO KARO UŽRAŠAI

II DALIS

1917—1918—1919 metai

KLAIPĖDA 1925 M.

kratos daryti į Norvydžių sodžių delto, kad kaž kas šovęs į kareivį ties Kuršo tiltu. Aš išaiškinau, kad patsai kareivis šovė ir provokaciją darė, jie gi einą nekaltų žmonių plėšti. Tą sykį vargšai pabijojo ir Norvydiškiai nesusilaukė neprašytų svečių.

18 Sausio sutinku mūsų milicijos vadą Andrėkų, klausiu, kas girdis? — „Štai sustačiau ant vokiečių ketvertą protokolų, pasiutę plėšikai.“ Pasirodė, jog apiplėšė net mergaičių šilkines skarelės: Onai Gervei, Viktorijai Uščinaitei, Sprudei ir kitoms, vis tai ginklų beieškodami.

Povilas Plechavičė.

Sausio mėnesyje Skuode prasideda P. Plechavičės veikimas, iš pradžių kaipo Sėdos apskrities milicijos viršininko, netrukus kaipo tos pačios apskrities komendanto. Regis, kad L. V. Taryba buvo jį įgaliavusi eiti Sedos apskr. milicijos vado pareigas, bet kitokių įgaliavimų vargiai jinai buvo jam davusi. Jo veikimas prasideda Skuode delei to, kad čia vokiečiai pirmiausiai išblaškė bolševikus, visur kitur Sedos apskr. jie ilgiau veikė, ypač gi, kad nuo Telšių ir Mažeikių buvo pavojus nuo rusų bolševikų. P. Plechavičė pasidarė tat Skuode tokiu asmeniu, apie kurį susispietė visas politiškas, ūkiškas ir visoks kitas gyvenimas. Čia reikalinga pabrėžti jo griežtumą kovoje su bolševikais ir su plėšikais; su tos rūšies žmonėmis jis nedarė jokių ceremonijų: sugavus bolševiką ar plėšiką jis paklausdavo tik, kaip nori būti šaunamas ar stačias, ar gulščias? Ir beregint bausmė būdavo įvykdoma, neatsižvelgiant į jokius šauksmus, ar verksmus.

REDAKCIJA

- vyr. redaktorius Darius Varanavičius, tel. (8 5) 210 3897
- redaktorius Dalius Žygelis, tel. (8 5) 273 5744
- korespondentai: Ilona Skujaitė tel. (8 5) 210 3896, Žydrė Švobienė, tel. (8 5) 278 5285, Darius Sutkus, tel. (8 5) 273 5744, Kazys Jonušas, tel. (8 5) 264 8573,
- dizainerė Aistė Lapinskaitė, tel. (8 5) 210 3896
- administratorė Aušra Narsutytė, (8 5) 210 3895
- archyvo tvarkytojas Valdas Balciukevičius, tel. (8 5) 210 3895

Adresas

- Totorių g. 25, LT-01121 Vilnius
- Norintiems užsisakyti šį žurnalą kreiptis: tel.: (8 5) 210 3895, (8 5) 210 3897 arba el. paštu *Ausra.Narsutyte@mil.lt*

I viršelyje

Lietuvos centrinio valstybės archyvo nuotr.

IV viršelyje

Škirpų šeimos archyvo nuotr.

Plakate

Vytauto Didžiojo karo muziejaus nuotr.

- Leidėja – Krašto apsaugos ministerija.
- Redakcijos nuomonė nebūtinai sutampa su autorių nuomone.
- Nuotraukos, rankraščiai negrąžinami ir nerecenzuojami.
- Tiražas 3 000 egz.
- Spausdino Lietuvos kariuomenės Karo kartografijos centras, Muitinės g. 4, Domeikava, LT-54359 Kauno r.
- Formatas 60 x 90/8 ISSN 2029-5669.
- Užs. GL-106

Lithuanian military magazine KARYS (*THE WARRIOR*): Totoriu str. 25, LT-01121, Vilnius; phone + 370 5 210 3897, fax + 370 5 273 5550, email *Darius.Varanavicius@mil.lt*

Darius Sutkus

LITVINIZMAS II: BALTARUSIJA – IDEOLOGINĖS KOVOS LAUKAS

PRAEITAME *KARIO* NUMERYJE RAŠĖME APIE LITVINIZMĄ – REIŠKINĮ, KURIS SIETINAS NE TIEK SU ISTORINE TIKROVE, KIEK SU IDEOLOGINIAIS DALIES BALTARUSIŲ MOTYVAIS KONSTRUOTI SAVĄJĄ TAPATYBĘ. KAIP IŠSIAIŠKINOME, BANDYMAS EKSPLOATUOTI LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAIKŠTYSTĖS (LDK) „ĮDIRBĮ“ IR PANAUDOTI JĮ SAVO INTERESAMS – GANA SENA IDĖJA, NIEKADA NEBUVUSI VIENTISA IR IŠBAIGTA.

Dabartinėje Baltarusijoje minėta idėja įgauna savų bruožų, bet litvinizmo nuosaikumo ir radikalumo diapazonas čia gana žymus: nuo valstybinio lygio bandymų šiek tiek naujai pažvelgti į LDK istorijos vadovėliuose iki atvirų deklaracijų, kad esą Vilnius– nelietuviškas miestas ir turįs priklausyti „istoriniams litvinams“.

Nesunku suprasti, kad ekstremistinės baltarusiškojo ultrapatriotizmo apraiškos labiausia naudingos Rusijai, kurios dabartinė svajonė – inkorporuoti Baltarusiją į savo sudėtį, šios šalies patriotų energiją nukreipti visiškai kita linkme, telkiant jų dėmesį į Lietuvą.

Pabandykime panagrinėti litvinizmą kaip Rusijai naudingą ir jos veikiamą reiškinį – prieš mus atsivers tūkstantmetė baltų ir slavų tarpusavio santykių istorijos bei vėlesnė LDK ir Rusijos kunigaikštystės konflikto erdvė.

Vitebske statomas paminklas Algirdui. Atkreipkite dėmesį į cerkvę, kuriai visai nebūdingi bizantiškieji bruožai.

Maskvėnus gąsdina ir po septynių amžių

2013 m. birželį per seno Baltarusijos miesto Vitebsko šventę jo aikštėje įvyko neeilinis renginys – atidengtas monumentas LDK valdovui Algirdui. Raito valdovo skulptūra sukėlė audringą reakciją dar net nepastatyta. Dalis Baltarusijos piliečių, ypač rusakalbių, pasipiktino šiuo sumanymu. Jų nepasitenkinimą dubliavo ir rusiški žiniasklaidos portalai, pavyzdžiui *Regnum.ru*, taip pat prisidėjo ir Rusijos stačiatikių bažnyčios atstovai – ne vien dėl to, kad monumentą ketinta pastatyti šalia Prisikėlimo cerkvės. Pasipiktinimas buvo išreikštas viešame laiške, adresuotame Baltarusijos vadovui:

„Esame susirūpinę dėl planų Vitebsko mieste statyti paminklą kunigaikščiui Algirdui. Algirdas niekaip nėra susijęs su Baltarusijos žmonėmis. Jis yra apostatas, agresorius ir okupantas, nuolat kovojęs su visais savo kaimynais, sunaikinęs miestus ir žudęs taikius gyventojus. Rusijos istorija jį prisimena kaip žiaurų piktadarį. <...> Ar kas nors pagalvojo, kad paminklas žiauriam Rusijos piktadariui ir krikščionių kankintojui gali įžeisti Baltarusijos Respublikos piliečius – ne tik rusų tautybės, ne tik stačiatikių tikėjimo? <...> Mes įsitikinę, kad bandymas herojizuoti tokius veikėjus gali tik kiršinti visuomenę, sukelti dvasinį, dorovinį ir politinį Baltarusijos žmonių susipriešinimą. Kaip tarpusavyje dera Baltarusijos Respublikos himno žodžiai „Mes, baltarusiai, – žmonės taikingi“ ir paminklo statymas užkariautojui, kuris paliko daug kraujo pėdsakų istorijoje ir tapo neprincipingumo ir agresijos pavyzdžiu?“

Šis kreipimasis – tai tiesiog nemaskuojama didžiarusiškų naratyvų kvintesencija. Algirdas, kaip vienas pagrindinių LDK Rytų politikos vykdytojų, deklaravęs, kad visos rusėnų žemės turi priklausyti Lietuvai, – itin neparankus Maskvai. Gediminaičiai ir LDK plėtra – tai istorinis epizodas, kuris klibina suvokimą, jog „Trečioji Roma“ – nepajudinama slavakalbių vienytoja ir centras. Todėl Rusijos propaganda visais laikais stengėsi arba nutylėti tai, ką jie patys vadina *litovščina*, arba bando surusinti LDK ir jos valdovus. Tai daroma keliais būdais, t. y. akcentuojant:

- etninę bendriją;
- kalbą ir raštiją;
- tikybą.

Teigiama, kad LDK buvo slaviška valstybė, kurioje slavai arba stačiatikiai sudarė daugumą, o LDK slaviškumą esą įrodo tai, kad joje buvo rašoma slaviškai. Be to, kai kur nusitaikoma ir į LDK elitą, pateikiant versijas, kad ir jie buvę nelietuviai, kalbėję kažkokiu rusėnišku dialektu ir išpažinę stačiatikybę. Šios versijos aktyviai diegiamos ir tarp litvinistų. Tačiau, ko gero, paminklas Algirdui Vitebske ir Gediminui Lydoje šiek tiek sujaukė prorusiškos istorijos konstruktorių planus bei užklupo juos nepasirengusius, ir šie karštakošiškai išsakė nemaskuojamą savo požiūrį.

Pabandykime atsekti, kokie Maskvai naudingi mitai apie LDK ir jos valdovus vyrauja litvinistų terpėje.

Kas yra slavai? Ilgą laiką mokslininkai neaptiko slavų ištakų.

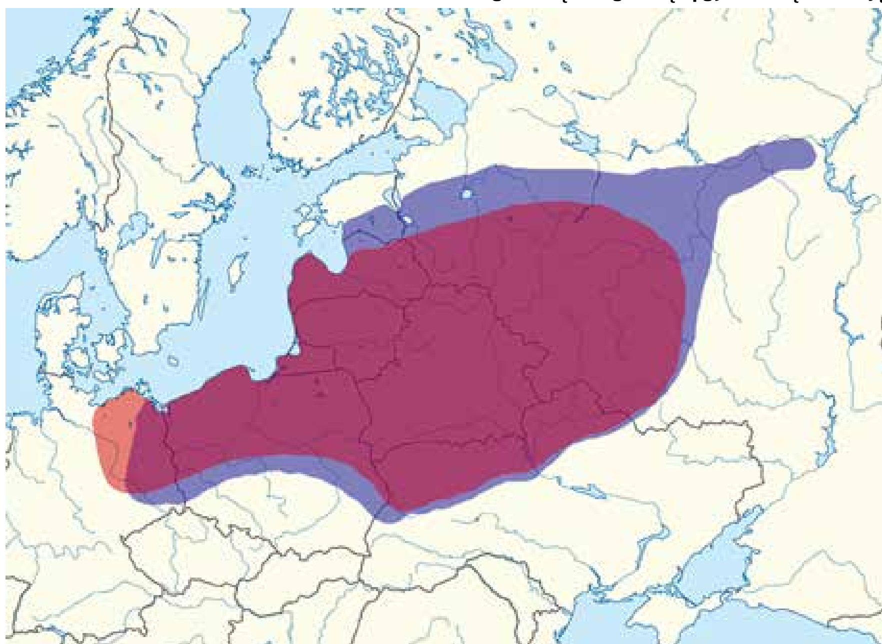
Etninė terpė: baltai ir slavai

Kodėl Baltarusiją straipsnio pradžioje pavadinome ideologiniu kovos lauku, į kurį žūtbūt siekia įsikabinti Rusija? Kodėl propagandos aparatui metamos nemažos lėšos, siekiant įteigti, kad Baltarusija – tai nuo amžių slaviška teritorija, baltarusių tauta – geriausia rusų tautos jaunesnioji sesuo, o egzistuoti ji pajėgi tik drauge su vyresniąja?

Patys radikalieji litvinistai tvirtina, kad ne tik dabartinės Baltarusijos teritorija, bet net ir Aukštaitija – nuo amžių slaviškos litvinų žemės ir net istorinės Lietuvos valstybingumas užgimęs kažkur prie Naugarduko, kur baltarusių protėviai gyvenę nuo amžių amžinųjų.

Deja, tokio etninio darinio kaip proslavai mokslininkams aptikti nepavyko. Užčiuopus giją, vedančią, atrodytų, prie slavų „pradžių pradžios“, ji nutrūkdavo. Kalbotyros specialistai įsitikino: iš rekonstruojamos probaltiškosios sistemos galima išvesti proslaviškąją, o iš proslaviškosios išvesti probaltiškosios – ne. Panašiai sekėsi ir archeologinių kasinėjimų metu: po rasta slaviška kultūra slypėdavo baltiškos kultūros klodas. Kaip nustatyta, baltų protėvių veiklos pėdsakai neginčijamai datuojami mažiausiai 5 tūkstantmečiais (Gintaras Beresnevičius), tačiau archeologo Algirdo Girininko manymu, probaltų pradžia siekia vidurinį akmens amžių. Probaltiškosios kultūros arealas driekėsi nuo Vyslos ar net Oderio vakaruose (pirmasis apie tai prabilo vokiečių mokslininkas

Probaltiškas arealas pagal archeologinius ir paleolingvistinius duomenis driekėsi nuo germanų iki ugrofinų apgyvendintų teritorijų.

Hansas Krahe 1943 m.), t. y. kaimynystėje su germanais, ir tęsėsi iki dabartinės Tverės, kur ribojosi su finougrų genčių teritorija. Slavų ten nebuvo.

Lingvistas Vladimiras Toporovas, paklaustas, iš kur gi tuomet atsirado slavai, pajuokavo: „Matyt, jie netikėtai nukrito iš dangaus.“

Galiausiai didelė dalis slavistų priėjo prie išvados, kad jokio atskiro savarankiško slavų radimosi kelio istorijoje nebuvo. Jų protėviai tiesiog natūraliai išniro iš baltų etninio masyvo pakraščių, tikėtina, iš vakarų periferinių baltų. Manoma, kad teritorija, kurioje jie pirmiausia ėmė vystytis, buvo žemės, kurios vėliau buvo priskiriamos sūduviams ir galindams, minimiems dar antikinėje Ptolemajaus geografijoje – apytikriai tai būtų dabartinė vakarų Baltarusija ir pati rytinė Lenkijos dalis.

Panašu, kad tautų kraustymosi laikotarpiu, II–III mūsų eros amžiuje migruojant gotams, dalis baltų buvo atskelti nuo savosios protautės kamieno ir nustumti Centrinės Europos link net iki Balkanų, kur pamažu įgavo naują kultūrinį ir kalbinį tapatumą. Vėliau, karų su bizantiečiais ir hunų antplūdžio metu, dalis jų vėl migravo atgal į šiaurės Vakarus, kolonizuodami iš pradžių gotų apleistas teritorijas, o paskui (maždaug nuo V mūsų eros amžiaus) gerokai pasikeitę „sūnūs paklydėliai“ pasiekė ir baltų apgyvendintas žemes.

Minima, jog susitikimas įvyko maždaug vakarų Polesėje – prie Bresto. Dar apie 1950 m. archeologai ten yra iškasinėję Chotomelio piliakalnį, kuris su kitais greta esančiais piliakalniais užfiksavo tą laiką, kai slavai atėjo iš Dunojaus apylinkių. Senasis baltų apgyvendintas ruožas dabartinėje Baltarusijoje buvo asimiliuotas, rytinių slavų banga nusirito toliau į šiaurę iki Pskovo ir Novgorodo. Liko tik vakarinės baltų gentys, o rytuose – tik nedidelė baltiška salelė prie dabartinės Oršos ir pamažu nykstantis rytinių galindų ruoželis palei Protvos upės baseiną dabartinio Možaisko apylinkėse, išlaikęs savo kultūrinius ypatumus dar iki XIV amžiaus.

Remiantis šiais duomenimis, peršasi išvada: slavų šaknys – baltiškos; ši palyginti jauna tautų grupė savitumų įgijo migruodama tautų katile, o dabartiniai baltarusiai didžia dalimi yra tie patys slavai, kurie, grįžę atgal, vėl stipriai sumišo su vietiniu baltiškuoju substratu ir, galbūt, dar kurį laiką sugebėjo netgi suprasti vieni kitus.

Beje, akademikas Zigmas Zinkevičius atkreipė dėmesį, kad ir dabartiniame Baltarusijos vidurinėms mokykloms skirtame vadovėlyje *„Гісторыя Беларусі са старажытных часау да сярэдзіны XIII ст.“* (liet. „Baltarusijos istorija nuo senųjų laikų iki XIII a. vidurio“), išleistame 2009 m., atsisakoma didžiarusiškos arba sovietinės traktuotės ir minima, kad senovėje Baltarusijos teritorija buvo apgyvendinta baltų genčių (p. 37), žalvario epochoje (II tūkst. pr. Kr.) baltai užėmė didžiausią teritoriją. Jų sodybos vakaruose siekė beveik iki Oderio upės, rytuose – iki Volgos ir jos intako Kamos aukštupių. Šiaurėje baltai buvo apsigyvenę iki Suomių įlankos ir Ladogos ežero, pietuose – iki Dnepro vidurupio (p. 37), II–V a. baltai buvo apgyvendinę didelę Baltijos pajūrio dalį ir beveik visą dabartinę Baltarusijos teritoriją (p. 38). Tūkstančius metų baltai gyveno Baltarusijos teritorijoje (p. 41). Baltai iki slavų atėjimo buvo apgyvendinę šiaurinę ir vidurinę Baltarusiją (p. 135). Apie senovės baltus knygoje kalbama pagarbiai. Esą jie statęsi sutvirtintų gyvenviečių (p. 57), jų tikyba buvusi panaši kaip slavų ir kt. Aptariama baltų tarminė diferenciacija (p. 38–39, pateikiama schema-žemėlapis), vadinamuosius rytinius baltus sudariusios latvių-lietuvių (leto-lietuvių) gentys (p. 39). Aprašomas slavų atėjimas į baltų žemes: tai, kad mūsų eros I tūkst. antrojoje pusėje Baltarusijos teritorijoje baltus pakeitė slavai (p. 41), kad slavai pajėgė čia įsitvirtinti tik ankstyvųjų viduramžių pabaigoje (p. 46). Slavai traktuojami kaip kolonistai baltų žemėse (p. 48), ilgainiui sumišę su baltais. Baltų senoji kultūra slavų užimtose žemėse ne išnykusi, bet slavai ją perėmę. Jie išlaikė baltiškus upių ir ežerų pavadinimus (p. 41–42), iš jų darėsi savo gyvenviečių (būsimųjų miestų) vardus. Baltų poveikis slavams nulėmė tas slavų ypatybes, kuriomis jie pasižymi Baltarusijoje (p. 47, 49 ir kt.).

Galima spėti, kad šie nauji teiginiai ne visai atitinka Maskvos ideologinių klišių nuostatas ir prieštarauja jos politiniams siekiams. Baltarusijoje „staiga atsiradęs“ marginalizuotas radikalus litvinizmas tokiu atveju tarnauja kaip atsvaras išlaikyti panslavistinėms nuotaikoms šiame regione.

Baltiškoji rekonkista

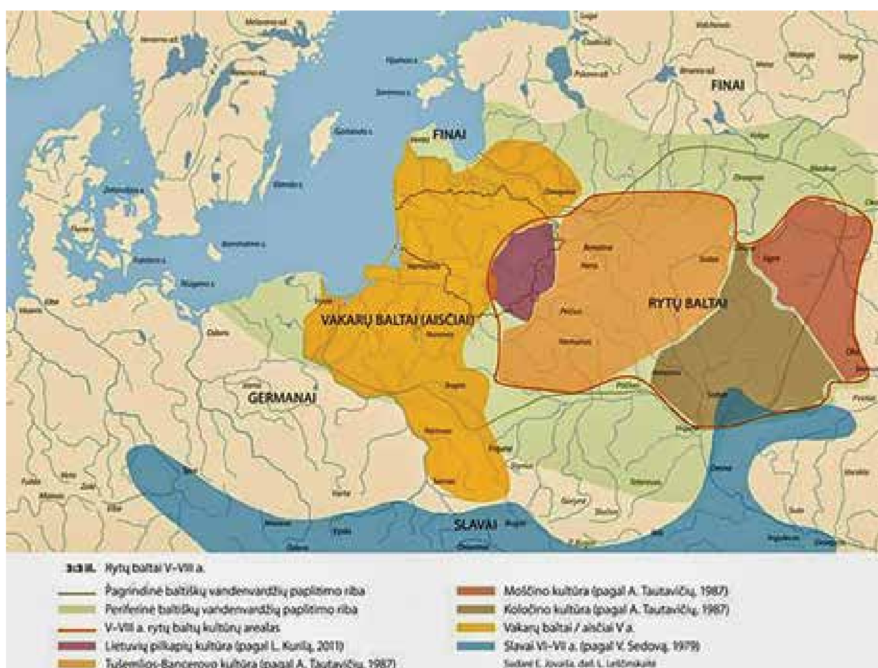
Rytų slavai asimiliavo baltų apgyvendintą arealą dar gentiniu laikotarpiu. IX a. veikiausiai vikingų dėka susiformavo senrusius vienijanti valstybė su centru Kijeve. Didžiausias Kijevo Rusios pakilimo laikmetis tapatinamas su kunigaikščio Jaroslavo (1019–1054 m.) valdymu. Vėliau Kijevo žemės pradėjo silpti ir skaidytis. 1132 m. įvyko politinis Kijevo Rusios suirimas, o Kijevą 1240 m. galutinai nusiaubė mongolų antplūdis. Šaltiniai apie kunigaikštystę

po mongolų užkariavimo labai šykštūs.

O tuomet situacija susiklostė taip, kad viršų pradėjo imti baltų gentys, tiksliau, lietuviai. Žinios apie Kijevo žemes atsinaujina XIV a., kai jos buvo prijungtos prie LDK. Kai kurie tyrinėtojai mano, kad tai padaryti galėjo ir Gediminas, tačiau tiksliai žinoma, jog jo sūnus Algirdas 1362 m. suruošė į tas sritis žygį, sumušė totorius ties Mėlynaisiais Vandenimis ir paėmė Kijevą į savo valdžią. Senasis kunigaikštis buvo pašalintas, o į jo vietą paskirtas vietininkas – Algirdo sūnus Vladimiras Algirdaitis.

Būtent su Algirdo asmenybe susiję nemažai antilietuviškos pakraipos propagandinių atakų. Kodėl? Atsakymas gana paprastas.

Maskvos kunigaikščiais turėjo tarnauti totoriams, arba privalėjo kreiptis į LDK. Daugelis slavų žemių kunigaikščių LDK gaudavo gerą tarnybą, palaikė senus gerus ryšius su Lietuvos valdovais. Jie buvo savi. Todėl eiti tarnauti lietuviams buvo tikras gėris, palyginti su tuo, ką darė totoriai ir maskvėnai. Visa vakarinė slavų žemių dalis su Kijevu, Volyne ir Galicija, Algirdui valdant, įstojo į LDK. <...> Beje, Maskvos valdymo būdo kitos rusų kunigaikštijos – Tverė, Riazanė, Novgorodas ir kt. – labai nemėgo, nes ir Ivanas Kalita, ir jo palikuonys visąlaik buvo susitarę veikti kartu su totorių Aukso Orda, gaudavo iš jų vadinamąjį jarlyką būti Maskvos kunigaikščiais, o I. Kalita dar iš totorių išsireikalavo teisę

Situacija baigiantis didžiajam tautų kraustymuisi: slavų gentys artėja prie Rytų baltų masyvo.

Algirdas, kurdamas LDK, karu ir diplomatinėmis priemonėmis būrė rusėnų žemes į politinį darinį, kuris buvo joms daug naudingesnis, nei likusioji rusėniškų kunigaikštysčių dalis, pavaldi Aukso Ordai.

Rusijos archeologas, Sankt Peterburgo etnografijos muziejaus etnografas Vitalijus Galiopa apie šį svarbų politinį virsmą teigia:

„Patys slavų kunigaikščiai ateidavo pas LDK kunigaikščius prašytis paimami į globą. Ir tai buvo visiškai savarankiški jų apsisprendimai. Juk iš esmės jiems ir pasirinkimo nebuvo – arba kartu su iš kitų jam pavaldžių slavų kunigaikštysčių rinkti duoklę totoriams. Maskviečiai buvo tapę lyg svetimos valstybės valdininkais arba baskakais – pinigų rinkėjais totoriams, žinoma, pro savo kišenes savosios dalies jie irgi nepramesdavo. Tokia grobikiška išdavikiška sistema tada buvo sukurta Maskvoje, ir dabar iš esmės ji tokia liko! Kunigaikštijos, kurios jau buvo įdiegusios pirmuosius demokratinius valdymo principus, kuriose veikė renkamosios liaudies večės, kuriose net buvo renkami kunigaikščiai, jautė pyktį ir giežė apmaudą dėl maskvėnų elgesio.“

Strateginiu požiūriu, Gediminaičių politika vertintina kaip savotiška baltiškoji rekonkista, buvusių baltiškų žemių susigrąžinimas. Žinoma, lietuviškoji ekspansija į Rytus nebuvo represyvi. Maža to, ji padėjo formuotis ukrainiečių ir baltarusių tautoms. Ukrainos istorikai lietuvius juokais vadina „geriausiais okupantais per visą istoriją“. Algirdo ir Gedimino paminklai Baltarusijoje – ženklas, kad baltarusiai, nors ir šiek tiek lėčiau, bet eina tinkama linkme.

O šio proceso priešininkai imasi kitų metodų – jei jie negali paneigti LDK svarbos baltarusių tautos formavimuisi, tada imasi suslavinti pačią LDK ir jos valdovus.

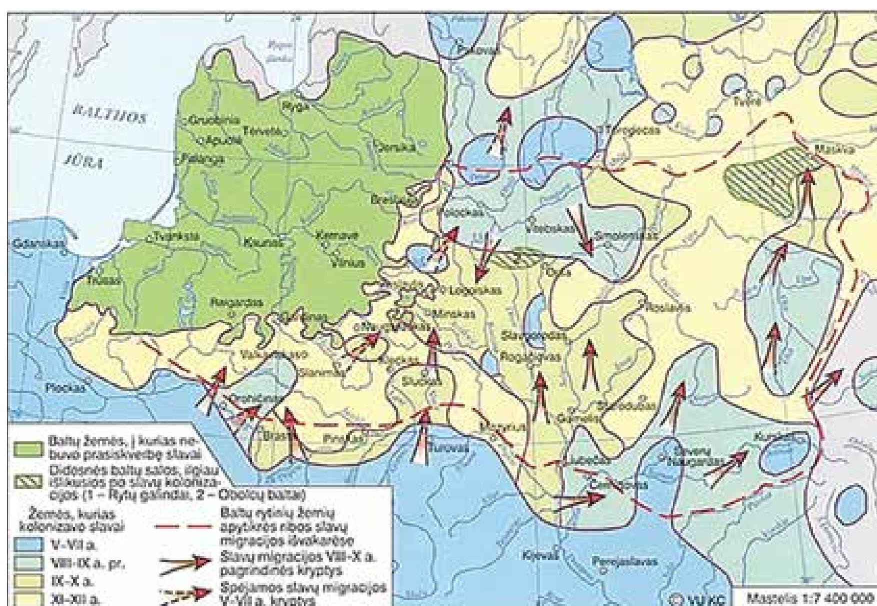
Apie „slaviškus LDK didžiūnus“, jų kalbą ir raštą

Ar LDK valdovai kalbėjo lietuviškai? Mums šis klausimas skamba kiek absurdiškai, tačiau dalis litvinizmo išpažinėjų visai rimtai teigia, kad apie slavišką arba litvinišką LDK kilmę galima spręsti iš to, jog neva jos politinis elitas kalbėjo... litviniškai, t. y. „senąja slavų kalba“.

Iš tiesų, tokia argumentacija – primityvi ir tinka nebent bulvarinės spaudos publikuojamiems atradimams. Tačiau greičiau tai ne faktas, o istorijos konstravimas visai iš kito galo – radikalūs litvinizmo pasekėjai turi tikslą konstruoti savą LDK, kurioje dirbtinai akcentuojamas priešpriešinimas: „MES, t. y. geri litvinai-baltarusiai“ ir „JIE, lietuvisai, kurie pavogė mūsų istoriją“. Tad detalė, kad jos valdovai vartojo *lietuvisų* ar *žemojtų* kalbą, tampa akis badančia, tačiau labai skausminga smulkmena.

Todėl litvinistai tiesiog ignoruoja pakankamai aiškius to meto šaltinių paminėjimus, iš kurių tampa aišku, kad gimtoji Gediminaičių kalba buvo lietuvių. Pavyzdžiui, metraščiuose minima, kad Lenkijos karaliumi tapęs Jogaila, nenorėdamas, kad jį suprastų jo dvariškiai, kalbėdavosi su pusbroliu Vytautu lietuviškai. Be abejo, LDK politinis elitas galėjo susišnekėti ir kitaip, pavyzdžiui, galima daryti išvadą, kad Kęstutis ir Vytautas mokėję vokiškai, Algirdas – rusėniškai ir pan. Bet būtų absurdiška

Kelis šimtus metų trukusi ekspansija į baltų genčių apgyvendintas žemes perskėlė jas į dvi dalis. Rytuose kuriam laikui išliko nedidelės rytinių galindų salelės.

dėl to laikyti juos nelietuviškos kilmės valdovais. Rusų istorikai dažnai pavadina LDK valdovų vietininkus rusų kunigaikščiais, apeliuodami į tai, kad šie veikiausiai kalbėdavo rusėniškai. Be abejo, ši kalba buvo neišvengiama dėl politinės konjunktūros bei komunikacijos su pavaldiniais (tiesa, tuo pat metu „pamirštama“, kad, tarkim, beveik visas Rusijos elitas XVIII–XIX a. tarpusavyje bendravo prancūziškai, tačiau vien dėl to jų negalima laikyti prancūzais).

Tęsiant analogijas, galima tą patį pasakyti ne tik apie kalbą, bet ir apie raštiją. Gediminaičiai, būdami pagoniškos tradicijos valdovais, neturėjo savo rašto sistemos, taigi su rusėniškomis LDK žemėmis buvo komunikuojama kanceliarine (ne šnekamąja!) slavų kalba. t. y. geriausiai tinkančia raštvedybai ir šių regionų administravimui. Apskritai, Lietuvos valdovų ir jų vietininkų kanceliarijose dirbo raštininkai, rašydavę dokumentus tiek senrusių, tiek senąja vokiečių ir lotynų kalbomis. Lotyniškai tuo metu buvo rašoma ir Vakarų Europos valstybėse, tačiau jų valdovus dėl to būtų absurdiška laikyti romėnais. Bet kalbėdami apie „senrusiškai rašiusius Lietuvos kunigaikščius“, propagandininkai šį faktą kažkodėl net nemirktelėję pateikia kaip jų slaviškumo, rusiškumo arba litviniškumo įrodymą.

Manoma, kad paskutinysis Lietuvos valdovas, kalbėjęs lietuvių kalba, buvo Kazimieras Jogailaitis. Vėliau lietuviškas žemes valdęs politinis elitas jau arba buvo pasidavęs polonizacijos įtakai, arba išvis buvo užsieniečiai, savo komunikacijai su pavaldiniais rasdavę kitų sprendimų, pavyzdžiui, vengrų tautybės Steponas Batoras neretai prabildavęs į savo svitą lotyniškai, t. y. tuometine Europos tarptautine kalba.

Tačiau su slaviškumu tai jau turi labai mažai ką bendro.

Nepavykus suslavinti Lietuvos valdovų, istorijos perkonstruotojai ištraukia dar vieną kozirį – LDK gyventojų daugumos argumentą.

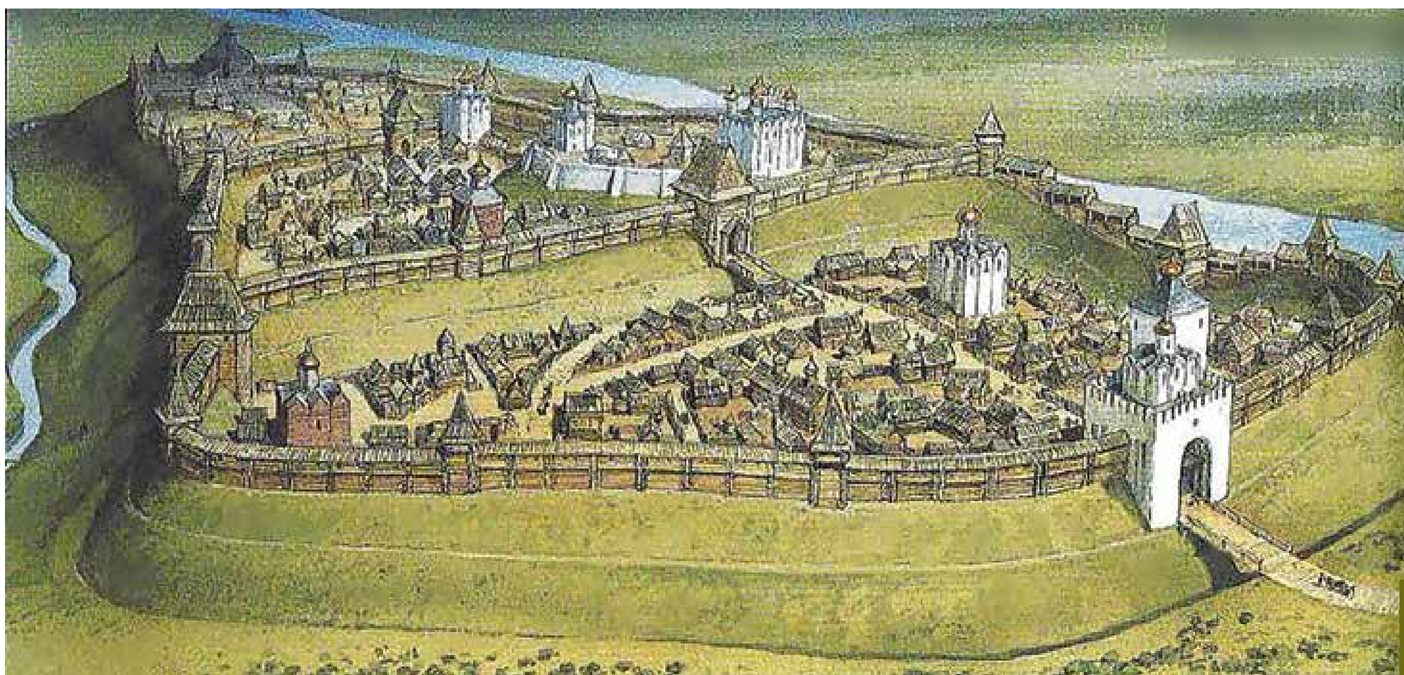
LDK dauguma – slavakalbiai

Būtent dėl šio argumento, anot promaskvietiškos ir litvinistinės pakraipos „ekspertų“, LDK neabejotinai laikytina nebaltišku arba nelietuvišku valstybiniu dariniu.

Kaip gi yra su ta „rusų kalba, kuria kalbėjo didžioji dalis LDK gyventojų“?

Dabartinė argumentacijos klaida, kuri dažnai daroma sąmoningai propagandos tikslais, – senųjų rytų slavų prilyginimas rusakalbiams arba net dabartiniams rusams. Iš tiesų LDK gyvavimo laikais nebuvo tokios tautybės kaip rusas. Geriausia tam tiktų senrusių ar rusėnų terminas. Be to, tuomet nebūta jokios sunormintos bendrinės šnekamosios rusėnų kalbos: buvo kalbama nevienodai, skirtingomis rusėniškomis tarmėmis. Dabartinių baltarusiškų (iš dalies buvusių LDK) žemių teritorijoje susiformavo slaviškas rusėniškas (istorikas Edvardas Gudavičius siūlė jį vadinti gudišku) dialektas.

Kijevas kuriam laikui vienijo rusėnų žemes, todėl dabartiniai ukrainiečiai turi tvirtą saviidentitetą. Po totorių antplūdžio rytines slavų kunigaikštystes ėmėsi vienyti LDK valdovai.

Nedidelė medinė Maskvos tvirtovė atsirado XII a. rytinių baltų ir ugrofinų žemių sankirtoje. Jos politinis svoris padidėjo tik Ivano Kalitos laikais, kai Maskva gavo Aukso Ordos privilegiją rinkti duokles iš kaimyninių slaviškų žemių.

Pažymėtina, kad patys LDK rusėnai manė šneką ir rašą rusų kalba *(hramata ruskaja, pa-rusku)*. Tačiau Maskvos didžiojoje kunigaikštystėje šią kalbą ir raštiją vadino... lietuviška (*jazyk litovskij, po-litovski*). Tai liudija ne tik apie rusėnų ir maskvėnų dialektologinius skirtumus, bet ir apie vis didėjančią kultūrinę ir politinę jų atskirtį.

Iš principo, LDK ir Maskvos didžiojoje kunigaikštystėje gyvenę slavakalbiai galėdavo suprasti vienas kitą. Tačiau, kas labai įdomu, iš LDK gauti raštai Maskvos kunigaikščių kanceliarijoje būdavo išverčiami (!) į jiems labiau įprastą maskvėnišką rašto kalbos variantą ir tik tuomet pateikiami adresatui.

Šios detalės iš esmės paaiškina, kad LDK rusėnai buvo tapę atskira tautine bendrija su sava kalba, raštija, kultūra ir savimone, o jos stipriai skyrėsi nuo tų, kurios vyravo tarp Maskvos pavaldinių. Rusėnų tarpusavio santykiai nė kiek nebuvo grindžiami bendraslaviška vienybe, kaip vėliau bandyta vaizduoti Rusijos Imperijoje, ir pavyzdžių yra daugybė. Konstantinas Ostrogiškis – vienas ryškiausių lojalaus LDK piliečio, priešiško Maskvai, pavyzdys. Nors jo kilmė buvo rusėniška ir jis išpažino stačiatikybę, tačiau buvo aiškiai apsisprendęs maskvėnų priešininkas, ypač po to, kai buvo patekęs į jų nelaisvę.

Iš tikrųjų, viduramžiais tautybė ir kalba nebuvo itin svarbūs kriterijai valstybės piliečiui apibrėžti – labiau buvo vertinama, kokios jis tikybos. O etniškumo ribas peržengusioje LDK, tapusioje nepripažinta imperija, Karūnos pavaldiniais buvo tiek pagonys, tiek stačiatikybę ar katalikybę išpažįstantys krikščionys.

Stačiatikybė Lietuvoje ir Maskovijoje

Taigi, kita neparanki detalė slaviškos LDK konstruktoriams – tikybos klausimas.

Kaip žinome, senieji rytų slavai beveik iki XI amžiaus išpažino pagonybę – tradicinį senąjį tikėjimą. Kijevo kunigaikštis Vladimiras, nutaręs priimti krikščionybę, pasirinko bizantiškąjį jos variantą, ir stačiatikiškas Kijevo Rusios krikštas įvyko 988 metais. O etninės baltų žemės ir toliau laikėsi senųjų papročių.

Stačiatikybė turėjo savo pliusų: slavakalbiai jos išpažinėjai gavo raštiją, buvo sustiprintas valstybingumas. Šiuo stačiatikybės teikiamu valdžios svertu naudojosi ir Lietuvos valdovai, perimdami savo žinion rusėniškas žemes. Minėto V. Galiopos nuomone, LDK augimą sąlygojo „abipusis slavų ir baltų bendradarbiavimas – ir kalbiniu bei kultūriniu, ir politiniu lygmeniu“, kur politinė valia priklausė lietuviams, tačiau rusėnai, jau turėję savą raštiją, įgalino administruoti augančią valstybę jiems suprantama kalba.

LDK stačiatikių bendruomenė turėjo savus lyderius. Pirmasis LDK metropolitas buvo Teofilis. Kai 1330 m. jis mirė, Maskvos metropolitas Teognastas suskubo likviduoti LDK metropoliją ir perimti valdžią į savo rankas. Tas pat pasikartojo ir po kito LDK metropolito Romano mirties 1362 metais. Kaip pažymi Darius Baronas studijoje apie LDK stačiatikius, metropolito nebuvimas darė jiems neigiamą poveikį, o Konstantinopolio patriarchas, dažnai veikiamas Maskvos, stačiatikių ganytojų LDK skirti neskubėdavo. Paradoksalu, bet dėl Maskvos intrigų, ko gero, netapome stačiatikiais valstybiniu lygmeniu; po katalikiško Lietuvos krikšto, įvykusio 1387 m., Lietuvos valdovai ėmėsi priemonių prieš stačiatikybės plitimą tarp lietuvių, tačiau stačiatikiams suteikiamose privilegijose žadėjo jų prievarta neversti į „lotynišką tikėjimą“. Be to, LDK jau nuo Vytauto laikų siekė bažnytinės stačiatikių ir katalikų unijos – šitaip 1595 m. galiausiai atsirado Rytų apeigų katalikų (unitų) Bažnyčia, ji Maskvai tapo dideliu galvos skausmu. Jau savo viduje Maskvos didžioji kunigaikštystė žiauriai elgėsi su tikinčiaisiais (žydų persekiojimas, represijos prieš sentikius). Ne ką geresnio maskvėnai galėjo pasiūlyti ir pamažu užiminėjamų LDK žemių tikintiesiems. Kai Maskvos didžioji kunigaikštystė užvaldė visą kairiakrantę Ukrainą, Kijevo metropolitas Metodijus atsisakė prisiekti Maskvai: „Jei mums bus atsiųstas metropolitas maskvėnas, užsidarysime į vienuolynus, ir tegu mus iš jų už

Slavų kanceliarine kalba parašyti LDK dokumentai įgalino administruoti rytines valstybės sritis. Maskvėnų dialektas skyrėsi nuo naudojamo LDK.

kaklo ir kojų išvelka. Geriau mirsime, nei metropolitą iš Maskvos priimsime." Tai rodo, kad LDK stačiatikiai ir unitai nejautė bendrumo su Maskva. Maža to, stačiatikiai pradėjo masiškai pereiti į unitų Bažnyčią – XVIII a. vieninteliu stačiatikių atstovu Abiejų Tautų Respublikoje beliko Mstislavlis ir Mogiliovas.

Trys stačiatikiški Algirdo atsivertimai, kurių nebuvo

Šie momentai yra gana neparankūs tiems, kas mėgina įteigti LDK buvus slaviška ir stačiatikiška valstybe. Faktai, kad Lietuvos ir daugelio rusų žemių valdovas Algirdas – etninis baltas ir pagonis, daro šį mitą neveiksniu. Be to, jo politika iki šiol griauna ir Maskvos, kaip „visų rusų žemių vienytojos" autoritetą. Todėl Algirdą stengiamasi jei ne surusinti ar subaltarusinti (tai sunki užduotis), tai bent paversti stačiatikiu. Pirmieji bandymai tą padaryti matomi jau XVI–XVII a. vadinamosiose Bychovco ir Gustynės kronikose, kuriose aprašomas menamas stačiatikiškas Algirdo krikštas. Abiejose nurodomos datos prieštaringos (po pirmosios arba antrosios jo santuokos), tačiau abiejuose epizoduose gana ryškus antikatalikiškas kontekstas. Įtartinas ir LDK valdovo menamo atsivertimo į stačiatikybę susiejimas su kuriomis nors iš dviejų jo vestuvių. Šį klausimą nagrinėjęs tyrinėtojas Olegas Choruženko mini, kad pagonio kunigaikščio santuoka su kuria nors stačiatikių kunigaikštyte nereiškia savaiminio jo perėjimo prie stačiatikybės, pateikdamas šiame kontekste įdomų vėlesniojo LDK valdovo kataliko Aleksandro ir stačiatikės Maskvos kunigaikštytės Elenos vestuvių aprašymą, parodantį, kaip jautriai buvo žiūrima į skirtingas religines apeigas: kad nekiltų įvairių teisinių nesklandumų, karališkoji pora buvo sutuokta pagal specialų ritualą, kuriame dalyvavo abiejų konfesijų šventikai.

Be to, jei Algirdas būtų buvęs stačiatikis, lieka nepaaiškinama vadinamųjų šventųjų Vilniaus kankinių istorija. Pasakojama, kaip 1346-aisiais (kitur – 1347 m.) trys Algirdo dvariškiai slapta priėmę stačiatikybę ir dėl to buvo valdovo pasmerkti myriop. Suprantama, kad stačiatikis valdovas taip nebūtų pasielgęs. Šiuo atveju istorijos perrašinėtojai atsiduria aklavietėje, nes Vilniaus kankinių legenda labai stipriai įsišaknijusi tikinčiųjų sąmonėje.

Tačiau bandymai įrodyti Algirdą buvus stačiatikiu nesibaigia. „Atrasta" ir pradėta aktyviai eksploatuoti dar viena jo menamo krikšto ortodoksiškai data. Teigiama, kad valdovas neva įtikėjęs prieš pat mirtį, mirties patale įsišventęs į vienuolius ir palaidotas pagal stačiatikių apeigas.

Toks atgailaujančio pagonio naratyvas labai pagavus daugeliui rusakalbių ir parankus Maskvai, turint omenyje, kad Algirdas buvo pikčiausias Maskvos priešas ir konkurentas, triskart ją apsupęs ir siaubęs jos apylinkes.

LDK didysis etmonas Konstantinas Ostrogiškis – rusėnas stačiatikis, didelis Maskvos priešas.

Šis Algirdo atsivertimo motyvas palyginti vėlyvas – jis atsirado XVIII a. rusų istoriografo ir rašytojo sentimentalisto Nikolajaus Karamzino dėka ir, be jokios abejonės, susijęs su politiniu besiplečiančios Rusijos imperijos poreikiu slavinti ir versti stačiatikiškomis buvusias LDK žemes.

Iš tikrųjų tiek vokiečių, tiek senieji rusėniški metraščiai (t. y. šaltiniai, kuriuos sunku būtų įtarti didele simpatija Algirdui) mini, kad Algirdas mirė kaip „pagonis ugnies garbintojas, kryžiaus ir tikėjimo priešas", ir buvo sudegintas pagal savus papročius kartu su žirgais ir kitais daiktais. Kaip manoma, tai galėję įvykti netoli Maišiagalos esančio dabartinio Gudulinės kaimo apylinkėse.

Pasakojimai apie rusėniškųjų žemių užkariautoją (ir vienytoją) Algirdą, neva, priėmusį stačiatikybę, kaip pažymi D. Baronas, yra legendų lygio ir atspindi neišsipildžiusias viltis dėl neįvykusio stačiatikiško Lietuvos krikšto, nubrėžusio aiškią ribą tarp lietuvių ir rusėnų.

Vietoj epilogo

Noras įrodyti, kad LDK valdovai ir (arba) gyventojų dauguma buvo slavakalbiai, svarbus tik šiuolaikiniame kontekste. Nacionalinės valstybės idėja yra giliai įsišaknijusi, ir dabartiniam žmogui valstybė dažnai asocijuojasi su pagrindiniu etnosu, o etnosas – su kalba. Tad nacionalistinių ambicijų vedamai baltarusių daliai ir Rusijos propagandininkams, veikiantiems pagal Aleksandro Dugino „lietuviškosios Rusios" *(Rusj Litovskaja)* koncepcijos paruoštukus, žinoma, svarbu išryškinti tik slaviškąją LDK sudedamąją, parodant, kad ji ten buvo svarbiausia. Teiginiai, kad LDK slavų kalba buvo vyraujanti ir ja kalbėjo valdantysis elitas ar vis gyvuojanti legenda apie atgailaujantį Algirdą, priėmusį stačiatikybę mirties patale, yra „subalansuoti" šiuolaikiniam informacijos vartotojui ir kreipia jo mintis link išvadų apie „slavišką LDK".

Baltarusiams derėtų giliau susipažinti su savo istorija. Užuominos slypi akivaizdžiose detalėse. Vitebskas – miestas prie Dauguvos intako Vitbos. Tai baltiškos kilmės vandenvardis: V. Toporovo duomenimis, jis sudarytas iš skiemenų *Vid-up*, kurie lietuvių ir latvių kalbose reiškia tą patį, t. y. vidų, arba vidurį. Vandenvardžiai Vidupė, Vidupis dažnai sutinkami etninės Lietuvos teritorijoje.

Algirdas paėmė savo globon Vitebską ir iš provincijos kaimelio pavertė jį vienu iš LDK administracinių centrų. O „cerkvė", prie kurios pastatytas jo paminklas, į neobizantišką statinį visiškai nepanaši: tai tipiška barokinių formų bažnyčia, priklausiusi unitams, o vėliau pasisavinta Maskvos patriarchato. Štai tikrosios detalės, kurios turėtų tapti baltarusių savasties suvokimo pagrindu.

Taigi vien paminklas Algirdui ir jį supanti aplinka liudija šią savastį tikriau nei visas istorijos perrašinėtojų pulkas. ■

Naviny.by, madeinvilnius.lt, alka.mch.mii.lt, lt.wikipedia.org, gudija.lt, vle.lt, arthive.com nuotr.

XXI A. KANADOS KARIUOMENĖS KARYS SRŽ. DAINIUS ŠILEIKA

TĘSDAMAS LIETUVIŲ, TARNAVUSIŲ KITŲ ŠALIŲ KARIUOMENĖSE, PAIEŠKAS, KREIPIAUSI Į KANADOS LIETUVIŲ BENDRUOMENĘ, PRAŠYDAMAS MANO LAIŠKĄ PUBLIKUOTI IŠEIVIJOS LEIDINYJE „TĖVIŠKĖS ŽIBURIAI“. KAI ŠIS MANO NORAS BUVO PATENKINTAS, NEILGAI TRUKUS GAVAU ŽINUTĘ IŠ DAINIAUS ŠILEIKOS.

Dim. gen. ltn. Arvydas Pocius

Apie save ir tarnybą Dainius parašė labai kukliai. Tiesa, nuotraukų straipsniui iliustruoti jis atsiuntė gana įspūdingų. Taigi, norint išsamiau pristatyti šį žmogų, teko papildomai klausinėti, naršyti prieinamus internetinius šaltinius – kai Dainius tarnavo Afganistane, jį kalbino kelių Lietuvos

dienraščių žurnalistai, vėliau apie jį buvo rašyta Kanados lietuvių savaitraštyje „Tėviškės žiburiai“.

Šis mano pasakojimas ne tik apie tai, kad D. Šileika, Kanados kariuomenės karys, tarnavo misijoje Afganistane (beje, kaip ir daugelis Lietuvos kariuomenės karių), bet ir apie unikalų šio žmogaus apsisprendimą baigus tarnybą Kanados kariuomenėje grįžti į senelių gimtinę Lietuvą ir, tapus Krašto apsaugos savanorių pajėgų (KASP) kariu, prisiekti gintį šią valstybę.

Lietuviškos šaknys

34 metų D. Šileika Kanadoje yra baigęs Rytų Europos religijų bakalauro studijas. Šiuo metu nuotoliniu būdu studijuoja Liverpulio universitete pagal Psichologijos magistro programą.

Toronte Dainius lankė lietuviškąją šeštadieninę mokyklą, buvo Kanados lietuvių jūrų skautų narys, Kanados lietuvių jaunimo sąjungos vicepirmininkas.

Dainiaus seneliai iš tėvo pusės gyveno Šiauliuose. Per karą jie pasitraukė į Vakarus, turėdami Lietuvoje gimusį vaiką (Dainiaus tėčio vyresnįjį brolį). Karo pabėgėlių stovyklose praleidę kelerius metus, galų gale Šileikos atsidūrė Kanadoje ir įsikūrė Toronte.

Pasak Dainiaus tėčio Antano Šileikos, jo tėvas Lietuvoje buvo policininkas, todėl, siekiant įsidarbinti Kanadoje, likimas jam nebuvo palankus – nors jau buvo perkopęs 40-metį, teko eiti dirbti į statybas. Mamai pasisekė labiau, nes prieš emigraciją Lietuvoje ji buvo matematikos ir chemijos mokytoja, o Kanadoje gavo narkotinių medžiagų tyrėjo darbą.

Dainiaus prosenelė iš mamos pusės kilusi iš Marijampolės, o prosenelis Aleksandras Balsys veikiausiai yra tarnavęs Lietuvos kariuomenėje.

Mamos tėtis, t. y. Dainiaus senelis Valiūnas, kilęs iš kaimo prie Kauno. Per karą vokiečiams traukiantis, iš Lietuvos pabėgę į Vakarus ir atsidūrę Kanadoje, Dainiaus mamos tėvai susitiko, rodos, skautų organizuojamuose šokiuose Toronte.

1953 m. Toronto priemiestyje Vestone (Kanada, Ontarijo provincija) gimęs Dainiaus tėtis A. Šileika – žinomas rašytojas ir literatūros kritikas. Baigęs anglų kalbos studijas Toronto universitete, jis dvejiems metams persikėlė į Paryžių ir ten sutiko Snaigę Valiūnaitę, Aukštosios nacionalinės dailės mokyklos studentę, su kuria ir susituokė. Būdamas Paryžiuje, jis mokėsi prancūzų kalbos, dėstė anglų kalbą Versalyje ir dirbo literatūros žurnalo „Paris Voices“ redakcijoje. 1979 m. grįžęs į Kanadą, A. Šileika pradėjo dėstyti Humberio koledže, dirbo (iki 1988 m.) Kanados

Iš D. Šileikos biografijos

- **2003 m.** pradėjo religijos mokslų bakalauro studijas McGillio universitete (Kanada).
- **2006 m.** tapo Kanados kariuomenės kariu ir, įgijęs pėstininko kvalifikaciją, ėjo pėstininkų skyriaus šaulio pareigas.
- **2007 m.** įgijo radijo operatoriaus ir šarvuotojo visureigio *G-Wagen* vairuotojo kvalifikaciją. Kanados ginkluotųjų pajėgų Valcartier bazės 22-ajame karališkajame pulke išėjo išankstinį pasirengimo operacijoms Afganistane kursą.
- **2007 m.** gruodį paaukštintas į kapralą (santrumpa angl. *CPL*).
- **2008 m.** baigė visureigio *LAV III* vairuotojo ir taktinių kovų paramediko kursus.
- **2009 m.** eidamas 2IC skyriaus šaulio ir būrio radijo operatoriaus pareigas, 3 mėnesius rengėsi misijai Afganistane.
- **2009 m.** dalyvavo Tarptautinių saugumo paramos pajėgų (santrumpa angl. *ISAF*) operacijoje „Athena“ Afganistano Kandaharo provincijoje. Vykdant užduotį, sprogimas jam pažeidė klausą. Lapkričio mėnesį grįžo į Kanadą ir kariuomenėje ėjo skyriaus vado pareigas.
- **2010 m.** baigęs pėstininkų būrio paramos ginkluotės kursus tapo pagrindiniu šaulių ginklų instruktoriumi. Įgijo pėstininkų būrio vado kvalifikaciją. Lapkritį paaukštintas į vyresnįjį kapralą.
- **2011 m.** tapo žvalgų būrio kovinių procedūrų instruktoriumi.
- **2012 m.** buvo mažųjų ginklų instruktorius (seržantų kursas). Su pagyrimu baigęs bakalauro studijas McGillio universitete tęsė tarnybą Kanados kariuomenės 2IC žvalgybos būryje – ėjo instruktoriaus pareigas. Tų pačių metų gruodį jam suteiktas seržanto laipsnis.
- **2013 m.** sausį parašė prašymą atleisti jį iš tarnybos Kanados kariuomenėje, nes gavo pasiūlymą dirbti Europoje.

literatūros žurnale „Descant“ – buvo vienas iš redaktorių.

Kaip žurnalistas jis daug rašė apie Lietuvos nepriklausomybės atkūrimą (1988–1991 m.) žlugus Sovietų Sąjungai. Yra išleidęs keletą knygų anglų ir lietuvių kalbomis.

2017 m. A. Šileika tapo Lietuvos rašytojų sąjungos nariu. Su žmona dailininke S. Valiūnaite užaugino du sūnus – Gintarą ir Dainių. Juos auklėjo lietuviška dvasia: abu vaikai išmoko lietuvių kalbą ir laisvai ja bendrauja.

Pasak Dainiaus, istorijos apie partizanus, išgirstos iš senelių, taip pat per pamokas lietuviškojoje mokykloje, vasaros stovyklose, paskatino jį pasirinkti Kanados kariuomenę, t. y. pasukti kario keliu.

Kadangi Dainius gimęs karo pabėgėlių lietuvių šeimoje, jam pagal Lietuvos Respublikos įstatymus galima turėti ir Lietuvos pilietybę. Taigi, kaip pats Dainius sako, jam pasisekė, nes jis turi dvigubą pilietybę – Kanados ir Lietuvos.

Parinko laidotuvių muziką

„Pasirašiau sutartį su Kanados kariuomenės rezervu, – savo karinės tarnybos istoriją pasakojo Dainius. – 2007 metais savanoriškai pasiprašiau būti išsiųstas į operacijų rajoną Afganistane ir pradėjau tarnauti kaip profesionalus karys, dalyvavau parengiamosiose pratybose ir visą laiką iki pat 2009-ųjų praleidau karinėje bazėje. Apie savo sprendimą vykti į Afganistaną tėvams papasakojau tik gavęs patvirtinimą, kad esu siunčiamųjų sąraše. Be abejo, ši žinia jų nepradžiugino: tėvai neslėpė, kad man nepritaria. Kita vertus, jie puikiai suprato, kad mane atkalbinėti beprasmiška, todėl palinkėjo sėkmės. Tiesa, tėvas dar griebėsi paskutinio šiaudo – primindamas, kad jau daug metų nerūko, įsirėmęs rankomis į stalą, ištarė: „Jei tau kas nors nutiks, aš vėl pradėsiu rūkyti!“ Vėliau, jau grįžęs iš tarnybos Afganistane, supratau, kad per tuos septynis mėnesius mano tėvams teko išgyventi begalę nemigo naktų. Pasirodo, mano tėvas net muziką mano laidotuvėms buvo parinkęs... Vos tik danguje pasirodydavo karinis sraigtasparnis, jį visada persmelkdavo siaubas, kad atskrenda kas nors pranešti apie sūnaus mirtį.“

Kareiviški pokštai Afganistane

Dainius papasakojo pikantišką nuotykį iš jo tarnybos Afganistane. Šį nutikimą dabar jis prisimena tiesiog kaip linksmą istoriją su laiminga pabaiga.

Operacijų rajone kariai juokaudavo, kad čia viskas sprogsta, kas ant žemės nukrenta. Pavyzdžiui, puodelis, net nutiškę vandens lašai. Nesvarbu, kas benukristų, išsyk kariai nepraleisdavo progos papokštauti – stengdavosi išgauti sprogimo garsą.

Sykį Dainiaus skyrius budėjo stebėjimo poste, įrengtame apie 750 metrų nuo karinio miestelio, kuriame buvo įsikūręs visas būrys. Suprantama, tuale-

tų ten nebūna – gamtiniams reikalams skirti specialūs sidabro plėvele padengti vienkartiniai maišeliai, kuriuos panaudoję kariai sudegindavo specialiai įrengtose duobėse. Taigi, vienam iš karių metant tokį maišelį į deginimo duobę, Dainius, kaip tik tuo metu eidamas pro šalį į posto kulkosvaidininko bunkerį, tradiciškai papokštavo – pamėgdžiojo sprogimo garsą. Staiga tuo pačiu metu netoliese driokstelėjo realus sprogimas! Priešo minosvaidžių ataka! Abu kariai bėgte nudūmė į postus ir, užsitaisę ginklus, laukė priešų puolimo.

„Apie šį „sprogiojo maišelio“ pokštą – tariamo ir per priešų išpuolį realaus minosvaidžio minos sprogimo sinchroniją – galėjome ne kartą linksmai prisiminti tik įtampai atslūgus“, – pasakojo srž. D. Šileika.

Tarnybos draugų žūtys

Kariams, dalyvavusiems koviniuose veiksmuose, sunkiausia kalbėti apie žuvusius tarnybos draugus. Skaudžių netekčių išgyveno ir Dainius.

„Afganistane praradau kelis artimus draugus. Vienas iš jų žuvo būdamas tik dvidešimt vienerių – užvažiavo ant minos... Kitas buvo inžinierius išminuotojas... Radęs sprogmenį bandė jį nukenksminti... Sprogimas jo kūną sudraskė į gabalėlius... mes juos surankiojome...

Kario tarnyba neatsiejama nuo rizikos, taigi ir vykdami į misiją Afganistane puikiai supratome, kad kam nors iš mūsų ji gali baigtis tragiškai. Mes buvome pėstininkai, paprasti žmonės. Kariuomenėje sutikau būrį vyrų, pasiruošusių rizikuoti, įvairiose pasirengimo misijoms stovyklose su jais praleidau dvejus metus. Visų pirma mus mokė apsaugoti ir prireikus gelbėti savo tarnybos draugus. Misija Afganistane man buvo iššūkis sau pačiam. Norėjau ekstremaliomis sąlygomis išbandyti savo jėgas, patirti, ką reiškia tikri tarnybos draugai.

Kai žuvo pirmasis mūsų draugas, buvo praėję mažiau nei mėnuo tarnybos. „Vyrai, šį vakarą bus alaus“, – matydamas mūsų gėlą pasakė vadas, nors buvo nustatyta šio gėrimo norma – butelis kartą per mėnesį.

Prieš palaikų parskraidinimą lėktuvu namo į Kanadą buvo aukojamos mišios už šį žuvusį karį, surengta iškilminga atsisveikinimo ceremonija, o kitą dieną mes vėl pasinėrėme į tarnybos rutiną – tokiu atveju vykdyti užduotis yra geriausia terapija. Tiesa, dar Kanadoje mus psichologiškai gerai paruošė tokiems įvykiams.

Afganistanas – nepaprastai graži šalis, o žmonės dosnūs, laikosi savo papročių. Pavyzdžiui, net jeigu priešas ateitų į namus kaip svečias, privaloma jį priimti kaip tokį. Paradoksalu, bet gali būti, kad svetingasis šeimininkas, dienos metu vaišinęs arbata ar net pietumis, naktį padės miną tų svečių kelyje.“

Rekomendacijos

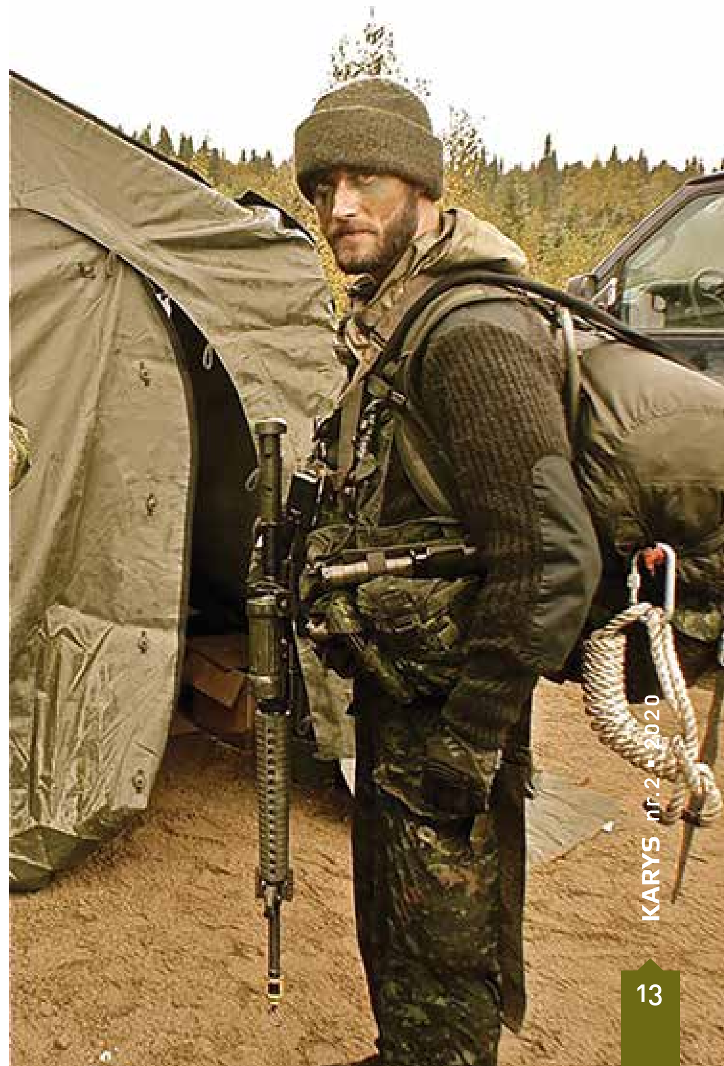
Kanados reindžerių II patrulių grupės vadovybė parašė rekomendacinį laišką, kuriame nurodytos nuostatos dėl D. Šileikos tinkamumo eiti pareigas civiliniame gyvenime:

„Dainius Šileika 7 metus tarnavo Kanados karališkųjų kalniečių pulke ir buvo žvalgybos bataliono „Black Watch“ karys. Pradėjęs tarnybą 2006 m., ją baigė 2014 m. turėdamas seržanto laipsnį. Per visą tarnybos laiką jis pasižymėjo kaip aukštos kvalifikacijos profesionalus karys ir puikus lyderis. Jį atsakingai galima rekomenduoti į įvairias pareigas civiliniame gyvenime. Tarnybos metu srž. D. Šileika pademonstravo įgimtą gebėjimą vadovauti, valdyti, be to, ir pats siekė tobulinti savo profesinius įgūdžius.

D. Šileikos vadovavimo sugebėjimai išryškėjo jau pačioje jo karinės tarnybos pradžioje. Jam, kaip eiliniam kariui, buvo pavesta eiti grandies vado ir miesto operacijų instruktoriaus pareigas. Jau po dvejų tarnybos metų, t. y. anksčiau numatyto laiko, jam buvo suteiktas kapralo laipsnis. Paskirtas skyriaus vadu kartu jis ėjo ir pėstininkų žvalgybos būrio vado pavaduotojo pareigas.

Turėdamas vyresniojo kapralo (vėliau – seržanto) laipsnį, D. Šileika pavaduodavo būrio vadą, kartais eidavo ir būrio vado pareigas. Jis prisidėjo kuriant Žvalgybos būrio mokymo programą, kartu tuo pačiu laikotarpiu buvo pagrindinis šios programos instruktorius. Čia paminėti tik keli iš daugelio srž. D. Šileikos tarnybos metu išryškėjusių jo, kaip lyderio, nuolat ieškančio naujovių, išskirtinių savybių pavyzdžiai.

Karinėje aplinkoje D. Šileika pasižymėjo puikiais organizaciniais gebėjimais. Nesvarbu, kokios užduotys – karinio mokymo ar pratybų planavimo – jam būdavo paskirtos, visada joms ruošdavosi atsakingai. Jis įrodė, kad yra patikimas puskarininkis, sugebantis eiti savo pareigas esant psichologiniam spaudimui ir įtampai. Be to, nors aplinkybės nuolat kito, jis racionaliai valdė turimą personalą ir išteklius, kad galėtų sėkmingai įvykdyti

Kanada Afganistano kare

Pirmąjį savo karių kovinį elementą Kanada į Afganistaną slapta išsiuntė 2001 m. spalį, o pirmieji šios šalies kariuomenės reguliariųjų pajėgų kontingentai atvyko 2002 m. sausio–vasario mėnesiais. Kanados vaidmuo padidėjo, kai 2006 m. jos kariuomenės atsakomybei buvo paskirta Kandaharo provincija. Tada Afganistane buvo dislokuota per 2 500 Kanados pajėgų personalo, o apie 1 200 sudarė kovinę grupę. Iki 2014 m. kovo 12 d. Afganistane dar buvo Kanados karių. Jie padėjo mokyti ir treniruoti Afganistano nacionalinę armiją. Kanados kariuomenė kovinių užduočių ten nebevykdė nuo 2011 metų.

Afganistane žuvo 159 Kanados kariai, 635 buvo sužeisti. Kanada yra trečioji šalis po JAV ir Jungtinės Karalystės pagal žuvusių karių skaičių.

2002 m. per operaciją Afganistane kanadietis snaiperis kapralas Robas Furlongas pasiekė naują rekordą – nukovė priešą iš 2 430 metrų atstumo. Tai pranoko amerikiečių snaiperio 1967 m. Vietname pasiektą rekordą (2 286 m).

jų vienetui paskirtas užduotis.

Jis visada atsakingai elgiasi ne tik karinių operacijų metu, bet ir asmeniniame gyvenime. Kartą atostogaudamas Jungtinėse Amerikos Valstijose (JAV) Dainius atsidūrė stichinės nelaimės, kilus stipriam uraganui, zonoje. Šioje situacijoje atsiskleidė D. Šileikos – profesionalaus kario – charakteris: jis pritaikė tarnybos metu įgytus vadovavimo įgūdžius ir, nepaisydamas sudėtingų aplinkybių, galimų pavojų jam pačiam, organizavo 150 civilių asmenų evakavimą į saugią vietą.

Tris dienas jis teikė paramą nuo uragano saugiai pasislėpusiai žmonių grupei ir efektyviai valdė situaciją, skirstė menkus maisto ir geriamojo vandens išteklius. Jo asmeninės lyderio savybės ir sugebėjimas greitai bei veiksmingai reaguoti į susiklosčiusias netikėtas aplinkybes, veikti pritaikant nenumatytų atvejų planą neabejotinai prisidėjo prie dėl ekstremaliojo įvykio susidariusioje padėtyje atsidūrusios visos žmonių grupės saugumo.

Per savo karinės tarnybos laikotarpį D. Šileika nuolat tobulino savo profesionalumą, siekė įgyti naujų įgūdžių, kad galėtų tapti geresniu kariu ir padalinio vadu. Kylant jo kariniam laipsniui, D. Šileika įgijo radijo ryšio operatoriaus, lengvųjų šarvuotųjų transporto priemonių (angl. *Light Armoured Vehicle, LAV*) vairuotojo, taktinių kovų paramediko, elektroninių sistemų vertinimo operatoriaus ir kt. kvalifikaciją. Įvairiuose kursuose jis buvo įvertintas aukščiausiais balais ir sėkmingai panaudojo šias žinias bei įgūdžius 2009 m., kai buvo dislokuotas Kandaharo provincijoje Afganistane operacijos „Athena“ metu. Remiantis jo karinės tarnybos istorija ir veiksmais kovinių operacijų metu Afganistane, akivaizdu, kad ponas D. Šileika yra labai motyvuotas ir atsakingas asmuo, kuris pateisins pačius didžiausius ir

griežčiausius lūkesčius.“

Kai D. Šileika tarnavo misijoje Afganistane, tuo metu batalionui „Black Watch“ vadovavo plk. ltn. Bruno Plourde’as. Pulkininkas asmeniškai patvirtino Dainiaus aukštą profesionalumą ir atsidavimą tarnybai, nes matė, kaip D. Šileika tobulėjo ir tapo pavyzdžiu savo bendraamžiams bei bendražygiams. Pasak plk. ltn. B. Plourde’o, Dainius, be jokios abejonės, yra patikrintas ir patikimas grupės lyderis, pasižymintis organizaciniais įgūdžiais, dideliu noru toliau tobulėti profesionaliai ir asmeniškai. Išvardijęs šiuos motyvus, plk. ltn. B. Plourde’as rekomendavo D. Šileiką kaip tinkamą dirbti civilinėse organizacijose.

Priesaika Lietuvai

2015 m. rugpjūčio 21-oji D. Šileikai išskirtinė diena. Minint Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo rūmų gynėjo kario savanorio iš Alytaus Artūro Sakalausko 24-ąsias žūties per susišaudymą su Rusijos *specnazo* kariais komunistinio pučo metu metines, Vilniuje, prie paminklinio akmens šiam didvyriui atminti, vyko iškilminga ceremonija. Tą dieną ištikimai tarnauti Lietuvai prisiekė trylika KASP Didžiosios Kovos apygardos 8-osios rinktinės naujokų, tarp jų ir D. Šileika. Šiam buvusiam Kanados kariuomenės seržantui buvo suteikta garbė visų karių vardu perskaityti priesaikos žodžius ir pabučiuoti dalinio kovinę vėliavą.

2013 m. birželį Dainius persikėlė gyventi į Lietuvą. Nusprendęs, kad jo karinės žinios, įgūdžiai ir tarnybos Afganistane patirtis gali būti naudinga mūsų šalies kariuomenei, įstojo į KASP savanorių gretas.

Pasakodamas, kodėl nusprendė grįžti į savo senelių gimtinę ir čia tarnauti kariuomenėje, Dainius užsiminė, kad jo seneliai labai norėję dar nors kartą pamatyti Lietuvą. Deja, tai pavyko ne visiems. „Vienas senelis mirė dar prieš Lietuvai atkuriant nepriklausomybę, – apgailestavo Dainius. – Kiti, nors jiems ir teko aplankyti laisvą Lietuvą, jau buvo per seni čia pasilikti. Iš senelių pasakojimų ir tos kartos įsimintinų istorijų Lietuva man – didvyrių šalis. Žmogus gali keisti savo darbą, įsitikinimus, gyvenamąją vietą ir t. t. Tik kilmė yra nepakeičiama. Mano šaknys vis dažniau pradėjo neduoti man ramybės. Nutariau: reikia sugrįžti į senelių Tėvynę ir pačiam pamatyti, kokia ji yra. Atvykęs supratau, kad seneliai buvo teisūs: Lietuva – didvyrių šalis. Nors mes, užsienio lietuviai, gyvendami Kanadoje, JAV, kitose šalyse, stengėmės paremti, palaikyti Lietuvą, tačiau tik pasilikusių savo gimtojoje žemėje – didvyrių, apie kuriuos mano seneliai pasakodavo, – dėka šiandien ši šalis yra laisva.

KASP – kita herojų karta. Dabar jau būdamas šiose gretose, noriu padėkoti visiems savanoriams, kad niekada nepasidavė. Ačiū jums už Lietuvą, į kurią galėjau sugrįžti. Aš kartu su jumis negyvenau šioje žemėje sovietinės okupacijos laikais, todėl bent jau dabar galiu prisidėti prie jūsų darbų – tapti didvyriu kaip ir jūs.“

Apdovanojimas

Srž. Dainius Šileika už dalyvavimą *ISAF* operacijoje „Athena“ Afganistane buvo apdovanotas *General Campaign Star – South-West Asia (GCS-SWA)*. ▪

6-OJI NATO BATALIONO ROTACIJA: MISIJA BAIGTA

PLK. LTN. ROUVENAS HABELAS, VADOVAVĘS 6-AJAI NATO PRIEŠAKINIŲ PAJĖGŲ BATALIONO ROTACIJAI, APŽVELGDAMAS REZULTATUS, AKCENTAVO, KAD SĖKMĘ DIRBANT DAUGIATAUTĖJE APLINKOJE DAUGIAU LEMIA TARPUSAVIO SANTYKIAI NEI NURODYMAI IR PAKLUSNUMAS.

Ilona Skujaitė

Plk. ltn. Karstenas Dyba

Kaip reagavote sužinojęs, kad jūsų batalionas bus siunčiamas į misiją Lietuvoje?

Tuo momentu turėjau giliai įkvėpti, nes jaučiausi lyg dvi širdys būtų pradėjusios plakti mano krūtinėje: viena džiaugėsi, kad labai šaunu būti NATO bataliono vadu, nes toks šansas pasitaiko tik kartą gyvenime, o kita nerimavo, kad laukia labai daug darbo, ypač prieš dislokaciją. Sužinojęs šią naujieną supratau, kad paruošti šiai misijai savo bataliono ir kitus karius, kurie vyks kartu su mumis, reikia vos per pusmetį. Buvo akivaizdu, kad mokymų darbotvarkė bus labai intensyvi, kita vertus, laukė įdomi misija.

Kokie buvo didžiausi iššūkiai?

Laikotarpis, kai pradėjome ruoštis tarptautinei dislokacijai, buvo kupinas iššūkių, atsirado įvairių poreikių, buvo įdomu, nestigo ir džiaugsmingų akimirkų. Tuomet pirmą kartą pamačiau savo štabo karius, su kuriais kartu teks dirbti. Prireikė šiek tiek laiko, kol vieni prie kitų pripratome, taigi buvo ir streso, ir jaudinančių emocijų, nes darbas daugiatautėje aplinkoje visuomet yra kitoks.

6-osios NATO bataliono rotacijos vadui plk. ltn. Rouvenui Habelui (viduryje) labiausiai įsiminė pratybų „Geležinis vilkas 2019-II" pabaiga.

Iš savo patirties dabar galiu pasakyti, kad viskas priklauso nuo žmonių, einančių vadinamąsias raktines pareigas – vyriausiųjų šalies karinių atstovų ir karinių lyderių. Būtent jie, taip pat štabo personalas, kuopų vadai bei seržantai buvo svarbiausi žmonės visos misijos metu. Taigi darbo sėkmę daugiatautėje aplinkoje labiau lemia tarpusavio santykiai, o ne nurodymai ir paklusnumas. Jei šie santykiai geri, galima išspręsti absoliučiai visas problemas.

Vokietijos kariuomenės vadas gen. ltn Eberhardas Zornas per savo oficialų vizitą Lietuvoje sakė, kad NATO priešakinių pajėgų batalione tarnaujančius įvairių šalių karius sieja tikra draugystė, padedanti užtikrinant taiką ir stabilumą Baltijos regione. Ar sutinkate su šia mintimi?

Be abejo. Prieš misiją kartu su savo brigados vadu ir kitais batalionų vadais vykome pažintinių vizitų į visas Baltijos šalis. Lankėmės ir Rukloje – kolegos mus supažindino su misijos specifika, be to, pirmą kartą susitikau su brigados, į kurią integruotas NATO priešakinių pajėgų batalionas, vadu (taigi ir mano būsimuoju vadu) plk. Mindaugu Steponavičiumi. Su juo labai daug bendravome ir mano antrojo vizito metu, o keičiantis rotacijoms susipažinau ir kalbėjausi su Lietuvos kariuomenės vadovybe. Šie žmonės nuo pat pradžių ir per visą mūsų misijos laikotarpį mus priėmė labai šiltai.

Jūs vadovavote pačiai „sunkiausiai" NATO bataliono rotacijai, aprūpintai norvegų ir vokiečių tankais, pėstininkų kovos mašinomis. Ar turėjote pakankamai progų, laiko ir vietos treniruotis su šia technika?

Kariškiai dažnai sako, kad jiems stinga laiko, pinigų ir įrangos, bet šiuo atveju skųstis aš neturiu kuo. Turėjome tikrai pakankami galimybių treniruotis Generolo Silvestro Žukausko poligone Pabradėje, per tarptautines pratybas „Geležinis vilkas 2019-II" ir kitus mokymus. Kariai savo įgūdžius taip pat tobulino Gaižiūnų poligone.

Ką labiausia įsiminėte iš misijos laikotarpio?

Įsimintiniausia buvo pratybų „Geležinis vilkas 2019-II" aktyviosios fazės paskutinė diena. Dvi dienas prieš tai vykdėme gynybines operacijas, o tąkart turėjome pulti. Baigiantis pratyboms staiga gavau brigados vado įsakymą atlikti absoliučiai naują užduotį. Tai buvo ritmas iššūkis: nors tuo metu visi jau buvome gerokai pavargę, bet vis tiek teko suplanuoti ir įvykdyti užduotį per labai trumpą laiką. Mūsų užduotis buvo apsupti Meškerynės miestelį (poligone Pabradėje) ir sudaryti sąlygas lietuvių kuopai į jį patekti. Visai operacijai įvykdyti buvo skirta 8 valandos. Lietuvių kuopos vadas teigė, kad miesteliui užimti jiems prireiks 3 valandų, taigi mūsų veiksmams teliko 5 valandos. Tai tikrai labai mažai laiko, todėl atakuoti turėjome tiesiausiu keliu nuo savo pozicijų. Deja, šis kelias turėjo du susikirtimus su upe, o vienas tiltas buvo aplaužytas, sugriuvus bebrų užtvankai, todėl persikelti per upę galėjome tik vienoje vietoje. Taigi situacija buvo tokia: užduotis labai sunki, laiko jai atlikti turėjome itin mažai, o tinkamas tiltas buvo tik vienas. Tokia pradžia tikrai nežadėjo nieko gero.

Taigi daviau įsakymą belgų kuopos vadui užimti ir saugoti tiltą, kol per jį judės mūsų pajėgos. Pasakiau, kad man nerūpi, kaip jo kariai tai padarys, juk operacijos žlugdyti nevalia. Belgams atlikus savo darbą, paskui juos turėjo atakuoti norvegai ir išsidėstyti į šiaurę nuo Meškerynės, kad užblokuotų priešiškas pajėgas (mes žinojome, kad būtent iš tos pusės mus puls priešus imituojantys Lietuvos kariai). Vokiečių užduotis buvo atakuoti paskui norvegus ir užimti pietinę sankryžą. Ir tai dar ne viskas. Reikėjo išspręsti dar vieną problemą: mūsų kairysis flangas ties vadinamuoju HOTEL ZERO (taktinis vietovės pavadinimas Generolo Silvestro Žukausko poligone, – red. past.) tebebuvo atviras. Taigi olandams įsakiau kurį laiką pasilikti toje vietoje ir „užimti" priešus (jei šie prasiveržtų, visas planas žlugtų), o kiek vėliau judėti tuo pačiu keliu paskui kitas mūsų pajėgas, kad užblokuotų priešus prie HOTEL ZERO.

Apskritai, mano kariai savo užduotis atliko tiesiog puikiai. Tądien viskas susiklostė pačiu geriausiu ir idealiausiu būdu. Taigi galiu labai tiksliai įvardyti man maloniausią pratybų momentą: tai

Kariuomenės ir visuomenės renginys „Vyčių rinktinės žygis“ buvo išskirtinis: visi dalyviai raiti įveikė 100 kilometrų maršrutą Kaunas–Rukla–Vilnius.

buvo mūsų atakos diena, maždaug 12 valanda, aš sėdėjau savo *Marderyje* ir mačiau pro šalį važiuojančius lietuvių šarvuočius, girdėjau tebesitęsiančio mūšio garsus, bet mūsų darbas jau buvo baigtas ir aš sau ramiai gėriau kavą.

Kaip belgams pavyko užimti tiltą?

Mano įsakymas sukėlė didžiulę įtampą belgų kuopos vadui. Žinoma, jis man to nesakė, bet aš ir taip žinojau, nes nuo jų priklausė viskas – jei belgams būtų nepavykę užimti tilto, puolimas būtų žlugęs. Pratybose dalyvavo belgų motorizuotoji pėstininkų kuopa, tačiau jų turimos mašinos galėjo važiuoti ne visais Generolo Silvestro Žukausko poligono keliais, taigi jie nusprendė veikti išsilaipinę. Šitaip kuopa prasmuko pro priešų linijas ir pasislėpusi išlaukė iki ryto, kol buvo duotas oficialus startas pradėti puolimą. Tuomet jie sargybiniams pasakė: „Labas rytas, draugai.“ Ir perėmė tiltą.

Norvegai padarė tą patį. Dalis jų kuopos irgi prasibrovė pro priešų linijas iki sankryžos, kurią turėjo užimti, ir pakeliui ant medžių dažais užpurškė tam tikrus ženklus. Kitą dieną tankų vadams tereikėjo sekti ženklus, dėl to jie galėjo judėti labai greitai.

Štai kaip jie viską atliko. Ir tai buvo idealu.

Per pratybas „Geležinis vilkas 2019-II“ Mechanizuotoji pėstininkų brigada „Geležinis Vilkas“ ir NATO priešakinių pajėgų batalionas buvo pripažinti galutinai pasiruošę. Ar buvo sunku tai pasiekti?

Kai vyksta sertifikavimas, ekspertai šiek tiek su mumis kalbasi, norėdami išsiaiškinti detales, skaito dokumentus ir vertina įsakymus. Tiesą sakant, jie yra visur, tačiau netrukdo. Žinoma, kartais jie gali kelti nemalonių jausmų, nes stebi mus itin sunkiais momentais. Vis dėlto didžiausias komplimentas mums buvo tada, kai vienas NATO ekspertų plk. Ruizas, pamatęs mus duodant paskutinius įsakymus, pasakė, kad mes tikrai esame visiškai pasiruošę. Tuo momentu tvyrojo milžiniška įtampa, o visi kariai, sėdėję už stalo – štabo karininkai ir kuopų vadai – buvo absoliučiai išsekę. Būtent šį vaizdą ir norėjo pamatyti NATO ekspertai.

Kaip vertinate bendrus mokymus su Lietuvos kariais?

Su Lietuvos kariais kartu treniravomės du kartus, kai lietuvių kuopa buvo

NATO priešakinių pajėgų bataliono 6-oji rotacija, apsirūpinta vokiečių ir norvegų tankais bei pėstininkų kovos mašinomis, buvo pati „sunkiausia“ iš visų iki šiol dislokuotų Lietuvoje.

mums priskirta per pratybas „Geležinis vilkas 2019-II“. Ši partnerystė buvo tikrai gera.

Kiekvienas turi savų įžvalgų, pvz., Norvegijos vyriausiasis šalies karinis atstovas papasakotų, kaip reikia maskuoti transporto priemones, kad jos būtų kuo sunkiau pastebimos, o aš dalyčiausi patirtimi apie priešakinius postus.

Mūsų patirtis tarptautiniame batalione rodo, kad dažnai skirtingų šalių atstovai ne vienodai supranta tam tikrus karinius terminus, taigi apie tai reikia kalbėtis, kad paskui neliktum nustebęs. Dirbant kartu labai svarbu aiškiai pasakyti, ko tikiesi. Žinoma, bendram supratimui pasiekti reikia laiko, energijos ir pastangų, bet dirbant daugiatautėje aplinkoje svarbu į tai investuoti, o kartais netgi verta šiek tiek atsitraukti. Jei net būdamas vadas laikysiesi vien tik savo nuomonės, galimi nesusipratimai, nes reikalą visi turi suprasti iš esmės, o tam kartais reikia diskusijų.

Ar turėjote galimybę pamatyti mūsų šalį?

Keletą kartų lankiausi kituose Lietuvos miestuose, dalyvavau sporto renginiuose, o į Vilnių važiavau gal 30 kartų. Esu dėkingas už lietuvių parodytą svetingumą, nepatyriau čia jokių nemalonumų.

Ar norėtumėte grįžti atgal į Rukią, į tą pačią misiją?

Taip, norėčiau čia atvykti po trejų ketverių metų.

Dėkojame už pokalbį. ■

Kalbino Ilona Skujaitė

Lietuviškai kalbantis Norvegų karininkas

Lietuvoje dislokuoto NATO priešakinių pajėgų bataliono 6-ojoje rotacijoje kartu su Norvegijos kariais misiją atliko ir karo inžinierius kpt. Martynas iš Lietuvos.

Norvegijos kariuomenėje tarnaujantis kpt. Martynas gimė Vilniuje. Berniuko tėvai išsiskyrę. Kai jam buvo 10 metų, jis kartu su mama išvyko gyventi į Norvegiją. Motina ištekėjo dar kartą, taigi Martynas baigė mokyklą Norvegijoje ir buvo pakviestas atlikti privalomąją karinę tarnybą šalies kariuomenėje. „Tarnyba man patiko, todėl pasirinkau tolimesnį kario kelią. Karo inžinieriaus profesija man labai įdomi ir plati sritis, užduotys labai skirtingos, taigi darbas niekada nenusibosta“, – sakė Norvegijos karininkas.

Gavęs pasiūlymą dalyvauti NATO misijoje Lietuvoje Martynas iš karto sutiko: „Man tai – gera galimybė tobulėti ir dirbti kartu su NATO pajėgomis, be to, tai mano pirmoji tarptautinė patirtis.“

Kpt. Martynas sakė, kad į Lietuvą atostogauti ir pasimatyti su giminėmis jis atvyksta beveik kasmet ir iki šiol gerai kalba lietuviškai, neretai nustebindamas aplinkinius: „Susitikęs su lietuviais kariais tarnybos reikalais su jais dažniausiai kalbėdavausi angliškai, bet nepraleisdavau progos prabilti ir lietuviškai. Būdavo linksma, kai man pasakius lietuvišką frazę jie vis tiek atsakydavo angliškai ir tik po kurio laiko susigriebdavo: „Pala, pala, tu gi kalbi lietuviškai!“. Žmonės tikrai būdavo apstulbę.“

Norvegijos karininkas iš Lietuvos sako, kad pirmoji jo misija buvo labai įdomi, nes per šešis mėnesius Lietuvoje jam teko atlikti labai daug skirtingų užduočių, buvo labai įdomu tarnauti daugiatautėje aplinkoje ir dalytis patirtimi su kitų šalių atstovais. Geriausi prisiminimai kpt. Martynui siejasi su pratybomis „Geležinis vilkas 2019-II“.

Pernai spalį Lietuvoje dislokuoto NATO bataliono tankai dalyvavo didžiausiose tankų pratybose ir šaudymo varžybose pasaulyje „IRON SPEAR 1902“, surengtose Latvijoje, Adažių poligone. Norvegų tankas „November 5“, atstovaujantis Lietuvoje dislokuotam NATO batalionui, laimėjo 2-ąją vietą iš 44 dalyvių.

Fredriko Ringneso (Norvegijos kariuomenės), NATO batalionų Lietuvoje ir Latvijoje nuotr.

Į MISIJĄ LIETUVOJE ATVYKO DVIESE

Karen Otto aiškiai suvokė: jei jos vyras išvyks į Lietuvą vadovauti kuopai, ji jo ilgai nematysianti. Tad ji tiesiog atvažiavo kartu – kaip turistė.

Ar šis regionas jau vakarietiškas? Kiek jame yra likusių Rytų Europos apraiškų? Iki šiol K. Otto Baltijos šalys buvo išties nepažįstamas pasaulis. Atostogos Lietuvoje jai ir jos vyrui tapo įspūdžių ir atradimų kupinos kelionės pradžia, o tada lemiamą vaidmenį suvaidino Bundesveras, kai paaiškėjo, kad mjr. Christianas Otto bus siunčiamas tarnauti į NATO priešakinių pajėgų batalioną Lietuvoje.

Istorija prasidėjo, kai rinkodaros specialistės Karen smalsumą sužadino televizijos reportažas apie Kuršių neriją. „Tokia laukinė gamta – juk tai turėtų būti nuostabu“, – pagalvojo ji. Vis dėlto vokiečių kultūrinis akiratis Baltijos kraštų jau nebeaprėpia, bet Karen nepatiko, kad ji nieko nežino apie šį regioną. Taigi pora nusprendė čia paatostogauti: 2016 m. jų horizontą praplėtė kelionė keltu iš Kylio į Klaipėdą, buvusį Mėmelį. „Atvykę iš karto puikiai jautėmės. Tai buvo nuostabios

Karen ir Christianas Otto Jonavoje.

atostogos“, – džiaugėsi pora. Kai buvo pradėta planuoti Christiano misija, tai jų šeimai netapo problema: sutuoktiniai ir taip matydavosi tik savaitgaliais, nes jis dirbo Bundesvero medikų dalinyje Koblence, o ji – Riuselsheime. Pora buvo nepriklausoma, mėgo keliauti, be to, dar neaugino vaikų. Kadangi Lietuva – ne tas kraštas, kuriame reikėtų baimintis dėl gyvybės, subrendo netikėta idėja. Jie nutarė pasielgti originaliai.

Ir štai po kelių mėnesių jiedu jau sėdi kavinėje Jonavoje, netoli nuo Ruklos kareivinių, kuriose Ch. Otto vadovauja daugiatautei medikų kuopai, atlikdamas misijai prilygstančią tarnybą. Sutuoktiniai dislokuoti užsienyje – jis kaip karys, o ji kaip Lietuvą atrandanti keliautoja. „Kartais man atrodo, kad tam tikra prasme šiek tiek esu ir Bundesvero ambasadorė“, – dėstė moteris. K. Otto drąsos nestinga: norėdama būti arti vyro, ji pusmečiui apsigyveno Lietuvoje viena, keliavo kaip turistė po šalį, bet tai nebuvo jos atostogos. Kadangi šiaip ar taip Karen ketino ieškotis kitos darbo vietos, ji nedvejodama metė turėtą darbą, o naujojo paieškas atidėjo, kol vyras tarnaus Lietuvoje. Moteris internetu išsinuomojo nebrangų būstą Kaune, bet vėliau persikėlė į arčiau Ruklos esančius Kėdainius ir mėgavosi galimybe pažinti šį kraštą ir jo žmones.

Kai daugelis sutiktų lietuvių nustebdavo, kad jos vyras tarnauja Lietuvoje, komunikabilioji K. Otto imdavosi Bundesvero „ambasadorės“ vaidmens, pasakodama jiems savo istoriją. O jos vyras Ch. Otto rūpinasi tarnybiniais reikalais: darbo grafikais, drausmės klausimais, tarnybos kontrole, pranešimais apie žalą – viskuo, kas patenka ant kuopos vado stalo. Bet yra vienas „kabliukas“: tarnyba Lietuvoje yra ne mažiau intensyvi nei misija Malyje ar Afganistane. Tarnyba užima visą laiką nuo sekmadienio iki penktadienio ir paprastai trunka nuo 8 iki 18 valandos, neretai net ir ilgiau. Laisvadienių turi nebent šeštadieniais, kuriuos paprastai skiria savo bendroms išvykoms su žmona. „Jei atvirai, mes viską įsivaizdavome kiek kitaip“, – prisipažino pora. Bet net jei karininkas su žmona gali praleisti tik pora valandų, pasak jo, vis tiek geriau dvi valandas pabendrauti gyvai nei telefonu.

Porai 6 mėnesiai Lietuvoje nebuvo tokie paprasti, kaip tikėjosi.

K. Otto dėl to pernelyg nesijaudino. Tarnyba yra tarnyba – tai ji supranta. „Juk nesėdėsiu namie ir nelauksiu, kol majoras Otto pagaliau ras man laiko“, – sakė Karen. Į kelią ji leisdavosi savarankiškai. Į Kuršių neriją. Arba į Trakų pilį. Arba į sostinę Vilnių. „Aplankau daugybę vietų. Maršrutus rinkdavausi spontaniškai, dažnai tai būdavo turistų mėgstami objektai, bet kartais tiesiog vaikščiodavau pėsčiomis po Kauną, – pasakojo karininko žmona. – Arba šnekučiuodavausi su buto šeimininku. Dažniausia apie Lietuvą ir apie tai, koks lietuvių būdas.“ Karen išmoko nemažai lietuviškų frazių, o vyro kolegas lyg vietinė pasveikindavo: „Laba diena, kaip sekasi?“ Moteris sakė, kad lietuvių kalbą norėtų išmokti, bet tam nėra poreikio – pasaulyje paprasta susikalbėti angliškai.

Šiai porai, žinoma, nebuvo paprasta. Jiems kartu keliaujant vyras kartais sulaukdavo skambučio. „Būdamas kuopos vadu turiu tam tikrų įsipareigojimų. Gali nutikti taip, kad man tektų grįžti“, – sakė jis. Nors vokiečių kariai gali pasiimti atostogų, majorui atostogų prašymo teikimas ir patvirtinimas dažnai per ilgai užtrunka. Iš šalies jam leidžiama išvykti tik tarnybos tikslais, taigi į Latviją ar Estiją žmonai tenka keliauti vienai. „Mes su tuo puikiai susitvarkėme. Mano pageidavimai šiuo atveju yra antraeiliai“, – ryžtingai sakė K. Otto. Vyras jai pritarė: „Džiaugiuosi, kad ji nesitikėjo su manimi praleisti daugiau laiko.“ Iš kolegų, kurių šeimos liko namuose, jis ir nenorėtų susilaukti kokių nors nuolaidų.

Vis dėlto atsitiktinumo dėka yra ir palankiai susiklosčiusių aplinkybių. Kadangi Vokietijoje pora nuosavo būsto neturėjo, tiesiog nutraukė savo butų nuomos sutartis, daiktus paliko sandėlyje, tik automobilius pasiėmė su savimi – Christianas skrido tarnybiniu reisu, Karen į Baltijos kraštą atvyko kartu su drauge, šitaip Lietuvoje atsidūrė abu šeimos automobiliai. Taigi, šios transporto priemonės sudarė sąlygas čia lanksčiau prisitaikyti prie aplinkybių.

Mjr. Ch. Otto tarnyba Lietuvoje užtruko iš viso šešis mėnesius. Per tą laiką apie Lietuvą jis daug papasakojo savo draugams, likusiems Vokietijoje. Jo žmona K. Otto taip pat ragindavo aplankyti savo artimuosius, tarnaujančius Lietuvoje: „Jei turite bent kiek noro aplankyti Baltijos šalis, patikėkite, tai bus labai paprasta. Jus sužavės šios šalies nacionalinė kultūra, malonūs žmonės, pamatysite daug nuostabių vietovių.“ ▪

Parengė plk. ltn. Karstenas Dyba

Plk. ltn. Karsteno Dybos nuotr.

PRIEŠ NAUJUOSIUS METUS IŠ EUROPOS SĄJUNGOS (ES) KARINĖS KOVOS SU PIRATAVIMU IR GINKLUOTAIS PLĖŠIMAIS JŪROJE OPERACIJOS „ATALANTA" PRIE SOMALIO KRANTŲ GRĮŽO 5-OJI LIETUVOS KARIUOMENĖS AUTONOMINĖS LAIVŲ APSAUGOS GRUPĖS PAMAINA (ALAG-5). DAUGIAUSIA IŠ KARINIŲ JŪRŲ PAJĖGŲ (KJP) KARIŲ SUDARYTA IR SPECIALIAI PARENGTA 12 ASMENŲ GRUPĖ 124 DIENAS PRALEIDO INDIJOS VANDENYNE PRIE SOMALIO KRANTŲ SAUGODAMA LAIVĄ, KURIS GABENO PASAULINĖS MAISTO PROGRAMOS KROVINĮ. APIE LIETUVOS KARIŲ ĮVYKDYTĄ MISIJĄ, „ATALANTA" PAJĖGŲ VADO PAVADINTĄ IŠSKIRTINE (ANGL. *OUTSTANDING*), PASAKOJA ALAG-5 VADAS – KJP MOKYMO CENTRO NARŲ RENGIMO SKYRIAUS VIRŠININKAS KPT. JULIUS PARNARAUSKAS.

„VIENOJE VALTYJE" INDIJOS VANDENYNE

Kazys Jonušas

„Prieš ES karinę operaciją visi ALAG-5 kariai stropiai mokėsi – KJP instruktoriai ir kiti kariai, jau dalyvavę ankstesnėje misijoje, siekė užtikrinti, kad ši ALAG pamaina gebėtų vykdyti užduotis laive, nepriklausomai nuo jo buvimo vietos (jūroje, vandenyne, inkaravietėje ar uoste). Pasikartojome pirmosios medicininės pagalbos teikimo principus (įprastomis ir taktinės aplinkos sąlygomis), išmokome valdyti priskirtą specifinę įrangą, lavinome taiklaus ir situacinio šaudymo įgūdžius. Visi buvo supažindinti su kovos veiksmų taisyklėmis, jūrų teisės pagrindais ir bendra situacija operacijos rajone. Per kolektyvinio rengimo treniruotes kariai mokėsi saugoti skirtingus Karo laivų flotilės laivus Baltijos jūroje, reaguodavo į įvairias jiems sukurtas situacijas ir šitaip tobulino savo įgūdžius. Visi grupės nariai pasižymėjo labai gera fizine forma, gebėjimu dirbti kolektyviškai ir buvo aukštos motyvacijos.

ALAG-5 karių tarpusavio santykiai išliko profesionalūs ir draugiški visos misijos laikotarpiu. Jiems nusakyti tiek tiesiogine, tiek perkeltine prasme puikiai tiktų posakis „Sėdi vienoje valtyje", nes taip ir buvo – gyvenome viename laive. Visos problemos būdavo greitai ir taikiai išsprendžiamos, tad priešiškumui atsirasti nebuvo galimybės. Visos misijos laikotarpiu labai gerai sutarėme ir pasitikėjome vienas kitu, komanda išliko stipri ir vieninga. Tiek pasirengimo, tiek misijos metu visi kariai pirmiausia stengdavosi dėl komandos, o tik paskui galvodavo apie save."

Laivas – uždara erdvė

„Į misiją iš Lietuvos išvykome 2019 m. rugpjūčio 14 d., o sugrįžome gruodžio 31-ąją, – tęsė kpt. J. Parnarauskas. – Laivo „Juist" apsaugą vykdėme iki gruodžio 26 dienos. Šis 2012 m. Kinijoje pastatytas laivas priklauso vokiečių kompanijai „Sunship Schiffahrtkontor Emden". Jis gali pasiekti iki 14,5 mazgų greitį (26,85 km/h). Laivo

ALAG-5 kariai prieš pradedant laivo „Juist“ apsaugą Džibučio uoste. Prie Somalio krantų Lietuvos vėliavos dažnai plevėsavo ir buvo matomos tiek vietinių gyventojų, tiek sąjungininkų.

paskirtis – gabenti didelio tonažo krovinius ir konteinerius.

Dėl grupės karių iniciatyvumo, kūrybingumo ir geros atmosferos ši misija neprailgo, nors didžioji laiko dalis praleista labai uždaroje erdvėje – laive.

Puikus ALAG-5 įvertinimas yra visų dvylikos karių nuopelnas. Vykdydami pagrindinę užduotį – laivo „Juist“ ir jo įgulos apsaugą – gaudavome ir kitų aukštesnės vadovybės pavedimų. Būtent tokių užduočių įvykdymas (kurios kartais būdavo ir neprivalomos) leido pademonstruoti karių profesionalumą, pelnė aukščiausią partnerių pagarbą ir įvertinimą.

Somalio uostuose, kuriuose teko lankytis ALAG-5, krovos darbus atsakingai prižiūrėjo Pasaulinės maisto programos atstovai, kruopščiai vykdydami krovinio apskaitą. Į Somalio uostus kasmet pristatoma milijonai kilogramų humanitarinės pagalbos. Susidarėme nuomonę, kad ji iš tiesų pasiekia paramos gavėjus. ALAG-5 kariai per 124 d. apsaugojo 13 000 000 kg maisto produktų, kurie saugiai pristatyti į skirtingus Somalio uostus.

Produktų krovos darbuose nedalyvavome. Mūsų užduotis – įvertinus aplinkybes užtikrinti saugumą krovos metu. Laivo krovai pasitelkiami vietiniai gyventojai – uosto darbuotojai. Vykdant skirtingo krovinio krovos darbus tokių darbuotojų skaičius siekdavo ir kelis šimtus. Dažniausiai krovinys (maišai, dėžės) būdavo kraunamas į tinklus, kurie laivo kranais iškraunami ant krantinės. Nuo krantinių kraunama į sunkvežimius ir atvirkščiai. Darbai dažniausiai vykdavo 18 valandų per parą, o krovos darbus vykdantys darbuotojai keisdavosi pamainomis. Krova sustodavo tik kelioms valandoms naktį ir kai oro temperatūra būdavo aukščiausia – vidurdienį.

2019 m. duomenimis, Somalio valstybėje gyveno per 15 000 000 žmonių. Didelė dalis gyventojų priklausoma nuo paramos gavimo. Pilietinis karas ir tokių grupuočių kaip „Al-Shabaab“ veiksmai neigiamai veikia šalies ekonomiką ir visų gyventojų gerovę. Somalio vyriausybė ir aplinkinės šalys deda daug pastangų, kad būtų stabilizuota padėtis kovojant su radikaliomis grupuotėmis, bet situacija vis dar yra komplikuota.

Laivo „Juist“ įgulą sudaro 15 žmonių iš skirtingų valstybių (Lenkijos, Ukrainos, Filipinų, Indonezijos ir kt.), dauguma gerai moka anglų kalbą, todėl bendrauti su jais buvo paprasta, visi įgulos nariai buvo draugiški ir paslaugūs.

Taigi bendras žmonių skaičius laive – 27 (įgula ir ALAG-5 kariai), o „Juist“ yra pritaikytas tik 21 žmogaus poreikiams,

Laivas „Juist“, kurį saugojo Lietuvos kariai Indojos vandenyne ir Somalio uostuose.

„Juist“ krovinių skyrius pilnas. Jis bus iškrautas skirtinguose Somalio uostuose.

todėl laive buvo pastatytas 6 vietų gyvenamasis jūrinis konteineris (kiti 6 ALAG kariai gyveno laivo kajutėse). Jūriniame konteineryje gyvenusiems mūsiškiams teko iki 2,5 m² ploto ir iki 6 m³ erdvės kiekvienam, o kajutėse gyvenusiems – iki 4,3 m² ploto ir iki 8,7 m³ erdvės. Be šio skirtumo, visos kitos gyvenimo sąlygos buvo geros.“

Svarbiausi komandos nariai

„Maitinimas pirmus tris mėnesius laive nebuvo labai geras, – toliau pasakojo kapitonas. – Laivo virėjas filipinietis neturėjo pakankamai maisto gaminimo žinių ir patirties. Be to, ALAG kariams reikėdavo daugiau nei įgulai pasistiprinti, nes jie nuolat budėjo, dalyvaudavo papildomose kovinio rengimo pratybose, siekdami išlaikyti gerą fizinę būklę, sportuodavo. Situaciją gelbėjo papildomi maisto produktai, kuriais buvo aprūpintas kiekvienas karys, nes virėjo valgių būtų tikrai neužtekę. Turėjome maisto papildų sportui ir paprastų produktų (riešutų sviesto, avižinių batonėlių ir kt.), kurie suteikdavo papildomos energijos budėjimų ir kovinio rengimo pratybų metu. Vis dėlto misijos pabaigoje į laivą atvyko naujas patyręs virėjas, dirbęs kruiziniuose laivuose ir restoranuose. Nors gamino iš tų pačių produktų, kaip ir prieš tai buvęs kolega, jo valgiai buvo daug skanesni ir sveikesni. Pietaudavome tame pačiame valgomajame kaip ir įgula, bet kitu laiku, nes visi tiesiog ten netilpdavome. Su įgula rasdavome laiko pabendrauti po darbo valandų arba laivui būnant uoste.

Klausiate, ar karių nekamavo ligos, traumos ir psichologinės problemos? Kad ir kaip būtų paradoksalu, dažniausia mes Afrikoje sunegaluodavome dėl peršalimo. Veikiausiai dėl didelio temperatūrų skirtumo gyvenamosiose patalpose ir lauke. Džiugu, kad rimtų ligų ir traumų nepatyrėme, nors visokiems negalavimams buvome pasiruošę. Vienas iš ALAG-5 karių buvo Dr. Jono Basanavičiaus karo medicinos tarnybos (KMT) gydytojas, mes jį vadindavome daktaru. Šis karininkas buvo vienas svarbiausių mūsų komandos narių, nes jo žinios ir įgūdžiai būtų labai reikalingi rimto sužeidimo ar ligos atveju. KMT Kauno rolė 1 Medicininės paramos vieneto Gydymo skyriaus I grandies vadas kpt. Tomas Kaminskas misijos metu ne tik užtikrino ALAG-5 karių sveikatos priežiūrą, bet daug kartų padėjo ir laivo įgulos nariams.

Su psichologinėmis problemomis ALAG-5 kariai nesusidūrė. Pasiruošimo misijai laikotarpiu bendradarbiavome su skirtingais kariuomenės specialistais (KMT psichologe kpt. Dalia Saunoriene, Lietuvos kariuomenės Klaipėdos įgulos ir KJP kapelionu kmdr. ltn. Remigijumi Monstvilu ir kt.), kurie supažindino mus su būsimais psichologiniais iššūkiais ir svariai prisidėjo prie darnaus kolektyvo suformavimo. Be to, misijos laikotarpiu jie organizuodavo susitikimus su ALAG karių šeimomis, nes artimiesiems taip pat buvo nelengva išleidus savo vyrą, tėvą ar sūnų į tarptautinę operaciją.“

Jūroje piratai, sausumoje – teroristai

„Įvairių šaltinių duomenimis, 2011 m. Somalio piratai užpuolė 151 laivą, – kalbėjo kpt. J. Parnarauskas. – Remiantis šiais duomenimis, galima teigti, kad tai yra gerai organizuotos veiklos rezultatas, o ne pavienių asmenų išpuoliai, – į klausimą, ar tiesa, kad misijoje tenka susidurti ne su pavieniais jūrų plėšikais, o su gerai organizuota Somalio piratų grupuote, atsakė karininkas. – Dėl ES karinės operacijos ATALANTA situacija dabar yra pasikeitusi. Per 2019 m.

124 dienas laive praleidusių ALAG-5 karių profesionalumas pelnė aukščiausią partnerių pagarbą ir įvertinimą.

Laivai vaiduokliai ir valtys prie Somalio krantų.

Krovinys iš laivo kraunamas į sunkvežimius, kuriais maisto produktai nugabenami į atokesnius Somalio regionus.

Dauguma šalies gyventojų gyvena jų pačių suręstose mažose lūšnelėse.

nebuvo nei vieno sėkmingo laivo užgrobimo operacijos rajone, nors bandymų vis dar pasitaiko, todėl grėsmė vis dar išlieka.

ALAG-5 misiją pradėjo ir pabaigė Džibučio uoste. Laivų apsaugą mes perėmėme iš Juodkalnijos karių, o 2019 m. gruodį atsakomybę perdavėme kolegoms iš Serbijos. Vykdydami savo užduotis lankėmės trijuose skirtinguose Somalio uostose (Berbera, Bosasas, Mogadišas), Kenijos uoste Mombasoje ir Džibučio valstybės uoste Džibutyje. Iš minėtų uostų Pasaulinio maisto programos krovinys pasiekdavo ir kitus Somalio regionus, kuriuose parama būdavo išdalinama tenykščiams žmonėms.

Daugelis laivų, veikiančių tame regione, turi nusisamdę ginkluotus privačių kompanijų, kurios teikia laivų apsaugos paslaugas, darbuotojus. Mums asmeniškai su jais bendrauti neteko, bet matėme juos saugant vieną ar kitą laivą. Vis dar yra laivų, kurie tokios apsaugos darbuotojų neturi. Neapsaugoti laivai yra potencialūs taikiniai plėšikaujančioms grupuotėms.

Operacijos „Atalanta“ vienas iš tikslų yra piratavimo veiklos atgrasymas. Karo laivų patruliavimas ir ALAG buvimas regione užtikrina šio tikslo įgyvendinimą.

ALAG kariai budi laive.

Piratai neretai pasitelkdavo ne tik mažus greitaeigius katerius bet ir didesnį laivą, kad galėtų vykdyti šią nusikalstamą veiką toliau nuo kranto. Didesnis laivas gali ilgiau išbūti atvirame vandenyje, taip pat prie jo gali būti prišvartuoti mažesni greitaeigiai kateriai laukiant potencialaus taikinio – neapsaugoto krovininio laivo. Tokių įtartinų laivų patikra buvo kitų operacijoje dalyvavusių dalinių užduotis, ji buvo vykdoma ir mūsų dalyvavimo operacijoje metu.

Ryšiai su kitais padaliniais buvo labai gerai koordinuojami, todėl ALAG-5 kariams ne kartą teko bendradarbiauti su įvairiais ES valstybių karo laivais ir orlaiviais, vykdžiusiais savo užduotis tame pačiame rajone.

Mogadiše nereti atvejai, kai prie pastatų susprogdinami užminuoti automobiliai ir žūsta žmonės. Dažniausiai tai – islamistų grupuotės „Al-Shabaab“ surengti išpuoliai. Ar ši grupuotė susijusi su piratais ir ginkluotų plėšimų organizavimu, atsakyti negaliu, tačiau faktas, kad ji rengia teroristinius išpuolius ir vykdo kitą nusikalstamą veiką Somalyje bei aplinkinėse valstybėse. Nors Afrikos Sąjungos šalys yra susivienijusios kovai prieš šią grupuotę, ji vis dar yra stipri ir pajėgi vykdyti teroristines atakas regione. Somalio pajėgos kol kas dar neturi galios savarankiškai kovoti su plėšikautojais, todėl jiems kitų valstybių kariuomenių teikiama parama yra svarbi. Beje, konfrontuoti su vyriausybinėmis pajėgomis ALAG-5 neteko. Kiekviename uoste galėjome pastebėti Somalio kariškių arba uosto apsaugos pareigūnų, bet jie pavojaus Lietuvos kariuomenės kariams nekėlė.

Bendravimas su vietiniais gyventojais buvo minimalus. Susitikdavome tik su krovimo darbus vykdančio personalo

vyresniaisiais ir vietos prekeiviais. Susidarėme nuomonę, kad vietiniai gyventojai vertina gaunamą paramą ir yra dėkingi už tai. Žinoma, tenykštės krizės mastą sunku suvokti. Teroristinės organizacijos, pilietinis karas, gamtos katastrofos, pavyzdžiui liūtys, yra palietusios absoliučią šalies gyventojų daugumą. Geriamasis vanduo ar ūkininkavimui tinkamas žemės plotas Somalyje yra didelė prabanga paprastam žmogui, nes didelę teritorijos dalį užima dykumos ir pusdykumės.

Mes iš tenykščių prekeivių (jų buvo po kelis kiekviename lankytame Somalio uoste) pirkdavome tik vietinio tinklo operatorių korteles, kad galėtume susisiekti su savo šeimomis. Taip pat įsigijome šiek tiek žvejybai skirtų reikmenų."

Laisvalaikio kovos

„Jau misijos pradžioje šiek tiek „patobulinome" laivą, siekdami patogiau gyventi, – pasakojo karininkas. – Įrengėme pavėsinę, sporto zoną, iš parankinių priemonių (medienos plokščių, kurios buvo nudažytos baltai) susikonstravome ekraną filmams žiūrėti. Keletą kartų grupei pavyko išsimaudyti ir Indijos vandenyne. Nors saugomame laive nebuvo jokių sporto priemonių, dalis inventoriaus (štanga, svarmenys ir kt.) buvo palikta praeitos ALAG įrangos konteineryje, kuris misijos pradžioje buvo užkeltas ant laivo. Be to, ALAG kariai buvo aprūpinti sporto inventoriumi dar Lietuvoje (treniruočių diržai, gumos, kamuoliai), tad visko užteko karių fizinei formai palaikyti. Laisvalaikiu žiūrėdavome filmus, skaitydavome knygas, sportuodavome, organizuodavome sportines varžybas ir įvairius komandinius žaidimus („Protų mūšis", „Taip ir Ne" ir kt.). Protmūšiams ir panašiems žaidimams kariai ruošdavosi patys. Dažniausiai, siekiant užduoti įdomesnį klausimą, prireikdavo interneto, bet kai kurie kariai turi sukaupę enciklopedinių žinių bagažą įvairiomis temomis (pvz.: apie sportą, istoriją, garsius žmones), tad galėdavo suorganizuoti žaidimą ir be papildomų informacijos šaltinių. Prieš misiją visi kariai papildomai domėjosi situacija Somalio valstybėje, tad peržiūrėjo ir dokumentinių, ir kitokių filmų. Neabejotinai matė ir jau šiek tiek senstelėjusį, bet vieną iš geriausiai žinomų karinių filmų „Juodojo vanago žūtis" (angl. *„Black Hawk Down"*). Po misijos dauguma karių mano, kad filmas „Somalio piratai" (angl. *„The Pirates of Somalia"*) labiau atspindi vietinę kultūrą ir tam tikrus susidariusios situacijos aspektus Somalyje. Ar misijoje nebaugino mintis, kad ir mes galime būti užklupti iš pasalų, netikėtai? Ne, tokios minties nebuvo, nes ALAG-5 kariai buvo puikiai parengti ir išliko budrūs visos tarptautinės operacijos metu. Nuolat buvo vertinamos grėsmės, todėl žinojome, ką darysime vienu ar kitu atveju, o turima įranga ir ekipuotė būtų leidusi tinkamai reaguoti.

Laivui būnant inkaravietėje laisvalaikiu žvejodavome (tik prie saugių uostų). Inkaravietė – tai vieta, kurioje laivas nuleidęs inkarą (dažniausiai) laukia leidimo įplaukti į uostą. Misijos metu

Saugomam laivui būnant Kenijos ir Džibučio vandenyse, atsirasdavo daugiau galimybių turiningai praleisti laisvalaikį.

inkaravietėse praleidome nemažai laiko, nes uostai yra nedideli (pvz.: Bosaso uoste telpa tik vienas krovininis laivas, Berberoje – keturi, Mogadiše – aštuoni), todėl tekdavo laukti kol atsiras laisva laivo stovėjimo vieta. Iš Lietuvos turėjome atsivežę žvejybai skirtų priemonių, bet greitai supratome, kad tinkamai neįvertinome Somalio vandenų gyventojų, nes vos po valandos nebeturėjome žvejybos kabliukų – užkibusios žuvys juos lengvai nutraukdavo arba net nulauždavo. Kai viename iš Somalio uostų iš vietinio prekeivio įsigijome tinkamesnių priemonių, tada pavyko pagauti nemažų žuvų. Beje, kartais kova dėl laimikio trukdavo daugiau nei 20 minučių. Pagautas žuvis bandėme džiovinti saulėje, bet šis procesas būdavo labai ilgas (dėl didelės drėgmės). Dažniausia jas darinėdavome patys, o paskui atiduodavome laivo virėjui ir jo padėjėjui. Taigi žuvis praturtino ALAG karių mitybos racioną, o tai buvo itin aktualu.

Karo medikas kpt. T. Kaminskas visos misijos metu rengė teorinius ir praktinius seminarus. Jo perteikta informacija yra naudinga bei pritaikoma tiek tarnyboje tiek įvairiose gyvenimiškose situacijose. Pavyzdžiui, sužinojome, kad *desmurgija* – tai mokslas apie tvarsčius ir tvarstymą. Per improvizuotus mokymus kpt. T. Kaminskas sukurdavo įvairių situacijų, kurias analizuodami ALAG kariai patys turėdavo priimti sprendimą, kaip ir kokiomis priemonėmis tvarstyti kolegą.

Įpusėjus misijai parengėme šeimoms nuotraukų filmą ir parašėme bendrą laišką siekdami informuoti artimuosius ir pakelti jų nuotaiką. Kiekvienas komandos karys prisidėjo prie šios informacijos paruošimo, o gautas rezultatas ir atsiliepimai iš mūsų šeimų atpirko visą mūsų darbą. Per pirmus du mėnesius patyrėme įvairiausių situacijų, tad prie kiekvieno grupės nario nuotraukų buvo parašytas „koduotas tekstas“, atspindintis tam tikras linksmas buitines situacijas, su kuriomis susidūrė kiekvienas ALAG karys.“

ALAG-5 kariai su Europos Komisijos atstovybės Lietuvoje vadovu Arnoldu Pranckevičiumi po karių sutikimo ir apdovanojimo ceremonijos.

Sunkiausia – palikti šeimą

„Afrikoje vidutinė temperatūra buvo 35 °C, bet dėl didelės drėgmės jutiminė viršydavo ir 40 °C, todėl šilumos, galima sakyti, užteko, – juokavo pašnekovas. – Kariai išgerdavo 5–7 litrus vandens per dieną, o misijai įpusėjus ir organizmui pagaliau prisitaikius prie klimato, užtekdavo iki 4,5 litro. Iš 124 tarnybos dienų lietingų buvo labai nedaug, jos prasidėjo tik gruodžio mėnesį. Indijos vandenynas mūsų dalyvavimo misijoje laikotarpiu buvo gana ramus, bet gruodį orai pradėjo prastėti – stiprėjo vėjas, didėjo bangos. Prastos oro sąlygos paveikė ir karių bei įgulos savijautą, bet tai nebuvo naujas iššūkis, nes dauguma ALAG narių turi tarnybos karo laivuose patirties. Žinoma, Lietuvos gamta, net ir žiemą, yra daug gyvesnė ir mielesnė nei ta, kurią matėme Afrikoje. Budėjimų, pratybų ir kitų tarnybinių užduočių metu dėvėjome uniformas. Laisvu laiku kariai galėdavo vilkėti civilinius drabužius. Jokių išskirtinių papročių laivo įgula nepuoselėja. Viskas vykdavo pagal nustatytus grafikus, pvz., skalbykla-džiovykla galima naudotis du kartus per savaitę, maitinimui skirtas konkretus laikas ir pan. Grįžus iš misijos, mūsų dažnai klausinėja, kas nuvargino labiausiai. Manau, visi kariai sutiktų, kad sunkiausia yra išvykti ir palikti savo šeimą ir kitus artimuosius. Prie ilgų budėjimų, aukšto kovinio rengimo intensyvumo, klimato ir kitų sąlygų priprasti yra lengviau ir tam kariai yra specialiai rengiami.

Mūsų misijos laikotarpiu vienas KJP karininkas tarnavo ES karinės operacijos „Atalanta“ štabe Ispanijoje. Su juo bendravimas prasidėjo gerokai anksčiau, nei mes išvykome iš Lietuvos. Lietuvio buvimas misijos štabe yra labai naudingas ALAG. Su juo palaikėme nuolatinį ryšį, todėl galėjome greitai išspręsti visas keblias situacijas. Jis neabejotinai prisidėjo prie puikaus ALAG-5 įvertinimo, nors jo tiesioginės pareigos operacijos štabe apima platesnes užduotis, nei ALAG koordinacinių klausimų sprendimas.

Buvo ir oficialių renginių, tokių kaip aukštesnio karinio laipsnio skiriamųjų ženklų įteikimo ceremonija ar Lietuvos kariuomenės dienos minėjimas. Kartu su įgula šventėme Kalėdas. Laivo virėjas su padėjėju paruošė šventinį stalą – tikrai ne ką prastesnį nei namuose, ALAG gydytojas maloniai nustebino, nes savo iniciatyva pagamino ir mums įprasto maisto – koldūnų.

Laivui vykdant krovos darbus, Somalio uostuose įsigiję vietinio mobiliojo tinklo operatorių korteles galėjome pabendrauti su šeimomis. Taip pat atsirasdavo galimybė užsisakyti internetą, kurio kokybė buvo ne ką prastesnė nei Lietuvoje (dažniausiai 4G).

Asmeniškai džiaugiuosi suteikta proga atstovauti Lietuvos kariuomenei tarptautinėje operacijoje, didžiuojuosi pasiektais rezultatais ir nuostabia komanda. Turistauti į misijos metu aplankytas valstybes nevykčiau, bet ateityje tarnybiniais tikslais esu pasiryžęs tarnauti ten, kur būsiu siunčiamas.“ ■

ALAG-5 dalyvių nuotr.

Lietuvos kariuomenės Penktojo pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulko kariai lenkų fronte prie šarvuotojo automobilio *Aras* („Daimler“, Vokietija) ir sunkvežimio. Alytus, 1920 m.

Vyr. srž. Giedrius Dževečka

MONETŲ KOLEKCININKAS. NEIŠGALVOTOS ISTORIJOS

Kazys Jonušas

NESENIAI LIETUVOS KARIUOMENĖS KARINIŲ ORO PAJĖGŲ (KOP) VADOVYBĖS APTARNAVIMO TARNYBOS VIRŠININKAS VYR. SRŽ. GIEDRIUS DŽEVEČKA RYŽOSI PARODYTI KOLEGOMS IR VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJAUS (VDMK) LANKYTOJAMS NEDIDELĘ DALĮ SAVO KOLEKCIJOS – REPREZENTACINES MONETAS, KITŲ VADINAMAS ATMINIMO IR STALO MEDALIAIS ARBA VARDINIAIS ŽENKLAIS, O ŽARGONU PRAVARDŽIUOJAMAS *KOINAIS* (ANGL. *COIN* – MONETA). VISADA LINKSMAS, KOMUNIKABILUS DZŪKAS NORIAI PASAKOJA NE VIEN APIE POMĖGĮ KOLEKCIONUOTI, BET IR KITUS REALIZUOTUS SUMANYMUS.

„Esu iš Alytaus. Ten gimiau ir baigiau mokyklą. Kario tarnybą pasirinkau atsitiktinai – atėjau ir prilipo. Pradėjau Didžiojo Lietuvos etmono Jonušo Radvilos mokomajame pulke Rukloje, o po trijų mėnesių sugrįžau į Alytų – patekau į Didžiosios kunigaikštienės Birutės ulonų batalioną. Tarnyba patiko, todėl nutariau pasilikti. Parašiau prašymą ir laukiau skambučio. Netrukus mane pakvietė į tuomet dar veikusią Panevėžyje KOP Antrąją aviacijos bazę (KOP Pirmoji ir Antroji aviacijos bazės 2004 m. spalio 1 d. reorganizuotos į Aviacijos bazę. – K. J.). Šitaip prasidėjo mano karjera KOP. Po metų buvau paskirtas į KOP štabą ir čia tebesu iki šiol. Aptarnavimo tarnyboje turiu 22 pavaldinius – karius ir civilius, todėl bendraujame ir kariškai, ir kaip dera civiliams. Tarnybos skyriuose dirba ne vienas vairuotojas ir apsaugos darbuotojas. Aš pats daugiau kaip 10 metų buvau vairuotojas, vėliau tapau Autotransporto skyriaus vadu ir galiausiai esu Aptarnavimo tarnybos viršininkas. Kopiau aukštyn laiptelis po laiptelio, užtat mano patirtis įvairi. Per tą laiką mokiausi įvairiose karinėse mokyklose ir mokymo centruose, sėmiausi patirties Sausumos pajėgų ir

KOP pratybose. Mėgstu važinėti motociklu, esu vienas iš KOP motociklininkų susibūrimų ir kelionių organizatorių. Tokie baikerių renginiai vyko 8 metus iš eilės ir tapo tradicija – dalyviai netgi savo atostogas priderindavo, kad galėtų draugėj susitikti. Pirmasis KOP baikerių sambūris vyko 2008 m. Rojūnų aerodrome, Panevėžio rajone, vėliau buvome dar keletą kartų susirinkę Aviacijos bazėje Šiauliuose, taip pat Alytaus rajone ir Kaune. Deja, šiuo metu savo plieninio žirgo neturiu, tad ir renginių nebėra. Bet planų įsigyti motociklą ir atnaujinti šią veiklą niekada nepamiršau. Norinčių susiburti yra – skambina, klausia, kada vėl leisimės į kelią, nes iš tiesų mūsų renginiuose būdavo linksma, dalyvaudavo ištisos šeimos. Žodžiu, dabar daugelis pasiilgsta susibūrimų, o aš – svajonių žirgo.“

Giedrių visada lydi jo paties – smalsaus, atkaklaus viešų renginių mėgėjo – šešėlis. Šį karį tarsi magnetas traukia įvairūs daikčiukai. Ne veltui KOP štabe juokaujama: „Dževečka ateina! Slėpkit visus gerus daiktus – suvenyrus, monetas, antsiuvus.“ Kartais Giedriaus kolekcijos praverčia kolegoms – kur buvę, kur nebuvę, žiūrėk, jau prašo: „Norėtume vieną daiktą pasidaryti, žinome, kad turi gerų pavyzdžių. Gal galėtum parodyti?“

Pradžia – antsiuvai ir tušinukai

Kariškus atributus kolekcionuoti jis pradėjo, kaip dažniausiai ir būna, nuo antsiuvų. Surinktą jų kolekciją išsaugojo – į nieką neiškeitė. Keičia tik tuos antsiuvus, kurių turi daugiau nei vieną. Dabar turi sukaupęs apie 1 000 lietuviškų ir užsienietiškų kariškų antsiuvų. Vis didėjančią kolekciją Giedrius nuolat peržiūri, papildo, bet šis rinkinys jam dabar nėra svarbiausias. Draugai, parvykdami iš komandiruočių ar pratybų, dažniausiai ką nors parveža nė neprašomi, nes žino jo aistrą, taigi lygia greta su „ne pirmo būtinumo“ antsiuvų kraičiu auga ir minėtų *koinų* sankaupa. Tuo pat metu gana netikėtai į Giedriaus akiratį pateko tušinukai su kariškais simboliais ir užrašais. Buvo sutarta su vienu bendradarbiu, kuris dabar jau netarnauja kariuomenėje, kad Giedrius už surinktus tušinukus gaus *koinų*, bet, kolegai pasitraukus iš tarnybos ir planuotam apsikeitimui neįvykus, surinkti tušinukai liko Giedriaus stalčiuje. Sužinoję apie tai, kolegos iki šiol vis papildo šią sankaupą egzemplioriais, parsivežtais iš konferencijų, pratybų ir pan. Žodžiu, šią netyčinę kolekciją jau sudaro apie 200 tušinukų, dauguma jų – rašantys. Išrašytieji netinka – būna tiek nutrinti, kad nė sąsajų su kariuomene nematyti.

KOP 100-ųjų metinių proga VDKM buvo surengta jubiliejinė paroda. Šią sukaktį Giedrius nusprendė pagerbti savaip – užsibrėžė surinkti būtent skraidančiojo personalo vardinius ženklus, kuriuos turėjo teisę nešioti KOP ir jų padalinių vadai, štabo viršininkai. Šį sumanymą jam padėjo realizuoti kolegės, susipažinusios su KOP archyvu – jos surinko duomenis. Dabar iki pilnos kolekcijos trūksta tik trijų skraidžiusių vadų ženklų. Į šio solidaus rinkinio sąrašą pateko ir buvusieji Aviacijos bazės vadai bei štabo viršininkai, kiti – nei Ginkluotės ir technikos remonto depo, nei Oro gynybos bataliono, nei Oro erdvės stebėjimo ir kontrolės valdybos – vadai ar štabo viršininkai, Giedriaus turimais duomenimis, neskraidė.

Atmintinos dovanos

Vis dėlto naujausia Giedriaus kolekcija ir jo pagrindinė „užklasinė“ aistra – reprezentacinės monetos. „Pradėjau jas rinkti senokai, – prisimena vyr. srž. G. Dževečka. – Pirmąjį *koiną*, parsivežtą iš Izmiro (Turkija), 2007 m. padovanojo mjr. Gedas Virbukas. Per palyginti trumpą laiką surinkau išties nemažą kolekciją – beveik 800 monetų. Lietuviškų turiu apie 200, visos kitos – iš užsienio šalių, pavyzdžiui, turiu tų kraštų, į kuriuos mūsų kariai pas kolegas rečiau nuvyksta: Šri Lankos specialiųjų pajėgų, Prancūzijos svetimšalių legiono, Japonijos trijų žvaigždučių generolo, Australijos, Filipinų, Kirgizijos, Kinijos, Malio, Pietų Korėjos kariškių monetas, vieną – Jungtinių Amerikos Valstijų (JAV) KOP puskarininkės, kitą – parvežtą iš Aliaskoje dislokuoto JAV karo policijos būrio, taip pat JAV povandeninių narų monetas. Paprastai asmuo savo vardinę monetą įteikia tiesiai iš delno į delną. Tai savotiškas dėkingumo, pagarbos ar draugystės ženklas. Šitaip esu gavęs tik 27 *koinus*. Kitus į ką nors išsikeičiau su tarnybos draugais arba gavau iš jų dovanų. Nei vieno savo kolekcijos egzemplioriaus nesu pirkęs, nes komercinis santykis eliminuotų reprezentacinės monetos vertę, iškreiptų jos paskirtį. Juk svarbiausia šioje kolekcijoje – ne metalas, iš kurios pagaminta moneta, ir net ne ją pasigaminusio žmogaus prestižas, o asmenis siejanti istorija: smagu, kai turi ką prisiminti ir gali papasakoti. O istorijų – ne viena, džiaugiuosi proga galėdamas jomis pasidalyti. Pamatęs mano kolekciją, neretas prisipažįsta

Klubo „LK KOP MotorBikes" motociklininkų penktasis suvažiavimas Aviacijos bazėje (Šiauliuose) 2013 m. birželį.

2018 m. Kariuomenės dienos proga tris monetas vyr. srž. Giedriui Dževečkai įteikė tuometinis Lietuvos kariuomenės vadas gen. ltn. Jonas Vytautas Žukas.

nemanęs, kad ji tokia, mat, tikėjosi pamatyti krūvą monetų, sumestų į permatomą indą (suprask – turiu daug, bet ko, niekas nepamatys). Savo surinktus *koinus* dabar eksponuoju stikliniame stende KOP štabe. Ekspoziciją sudaro trys grupės: 1) užsienio šalių monetos (įtraukiau ir užsienyje vykusių pratybų, taip pat užsienio šalių kariuomenių įvairių pajėgų vadų, pulkininkų ir žemesnių laipsnių karininkų bei puskarininkių monetas); 2) Lietuvos krašto apsaugos sistemos (buvusių ir dabartinių krašto apsaugos ministrų ir kariuomenės vadų, dalinių vadų ir puskarininkių bei Lietuvoje vykusių pratybų) monetos; 3) užsienio šalių generolų (nuo vienos iki penkių žvaigždučių) monetos. Pastarųjų turiu apie 100. Kai rengiau šią ekspoziciją, dar nebuvau sukaupęs reikiamo kiekio kariuomenės vyriausiųjų puskarininkių reprezentacinių monetų, o dabar jų užtektų visai grupei. Dalis šių monetų yra vardinės, kitos reprezentuoja padalinius. Pirmą vardinę generolo monetą į delną gavau iš buvusio KOP vado gen. mjr. Edvardo Mažeikio – paskatinimą, kad tobulėčiau kaip profesionalus karys ir būčiau pavyzdys kitiems kariškų atributų kolekcininkams.

2018 m. lapkričio 23 d. Kariuomenės dienos proga tris monetas gavau iš tuometinio Lietuvos kariuomenės vado gen. ltn. J. V. Žuko – generolas, sužinojęs, kad Karinėse oro pajėgose yra karys, kolekcionuojantis vardines monetas, nutarė savąsias įteikti man asmeniškai savo kabinete. Man tai – geriausia dovana ir ypatingas įvertinimas. Negaliu nesididžiuoti, kad veikiausiai esu vienas iš nedaugelio vyresniųjų seržantų šitaip apdovanotų kariuomenės vado kabinete.

Dabartinis kariuomenės vadas gen. ltn. Valdemaras Rupšys, kai buvo atvykęs į KOP štabą, taip pat man asmeniškai padovanojo savo monetą, sakydamas, kad tai jo paskutinė dviejų žvaigždučių generolo moneta, mat, nors jam jau buvo suteiktas dabartinis laipsnis, naujos pasigaminti dar nespėjo. O drauge su kariuomenės vadu tada KOP štabe lankęsis dabartinis kariuomenės vyriausiasis puskarininkis srž. mjr. Remigijus Katinas man įteikė savo pirmąją vardinę monetą. Tąkart man dvigubai pasisekė.

Netuščias kibiras

Kolekcionuoti Giedrius pradėjo anksti. Iki dabar saugo albumuose tvarkingai suklijuotas pašto ženklų kolekcijas – ten laivai ir kosmonautai, traukiniai ir drugeliai... Su žmona Inga augina septynerių metų dukrelę Eivilytę. Inga mano, kad ir dukra neatsispirs iš tėvo paveldėtam būdui: jeigu nuperki žaislą, būtinai surinks visą jų rinkinį – nuo pirmo iki paskutinio, padovanoji dėlio-

Monetų ekspozicija KOP štabe Kaune.

nę – nenusiramins, kol neturės visos serijos. Ką nors įdomaus pamato, sako: „Tėveliuk, rinksiu kolekciją. Tu matai, kiek man dar trūksta?“ „Viskas. Jaunoji kolekcininkė auga“, – sako Inga.

Reprezentacinių monetų kolekcionavimas – gana individualus dalykas, jo sėkmė priklauso nuo asmeninių pažinčių. Numizmatų kolekcijų vertę lemia surinktų monetų kaina rinkoje, o *koinai* neturi visuotinės vertybinės hierarchijos. Giedrius turi pažįstamų kolekcionierių, kurie dalyvauja įvairiose mugėse ir susibūrimuose, kur keičiamasi monetomis, bet pats, sako, nė karto juose nebuvęs. Kai jo kas nors paklausia, iš kur jis tiek daug visko gauna, Giedrius atsako paprastai: „Žmonės mato, kad ne į kiaurą kibirą metu. Todėl jis nėra tuščias.“ Išvykdami į pratybas tarnybos draugai nė neklausia, ko lauktuvių parvežti.

„Štai šiandien, – pasakoja vyr. srž. G. Dževečka, – priėjo prie manęs KOP vadovybės štabo vyresnysis karininkas kpt. Marius Metlovas ir sako: „Mačiau, kad neturi...“ Jau buvo apžiūrėjęs stendą štabe. Ir duoda man kažką į delną: „Į kolekciją. Kad tiktai didėtų.“ Dosnių žmonių kariuomenėje daug. Tarkim, atvažiavo vyriausieji puskarininkiai. Specialiųjų operacijų pajėgų (SOP) vyriausiasis puskarininkis pamatė stendą ir sako: „Super. Bet mano monetos nėra.“ Ir plojo į delną savąją. SOP puskarininkis – nedažnas svečias dalinyje, tarpduryje sutikęs monetos nepaprašysi, nė nežinosi, kas jis toks. Džiugu, kai likimo draugai įvertina pastangas ir nori padėti. Deja, pasitaiko ir prekeivių – siūlo nupirksią tai kokį antsiuvą, tai monetą, bet aš nė kainos neklausiu. Ne tam renku, sakau, kad parduočiau, o kad surinkęs parodyčiau, kiek jų yra ir kokie jie skirtingi. Noriu, kad žmonės pamatytų ir domėtųsi. Juk ateina jaunų karių karta – sužinos, kas mes esame ir kiek turime nesavanaudiškų draugų. Su minėta puskarininkių grupe tąkart buvo atvykęs ir buvęs kariuomenės vyriausiasis puskarininkis srž. mjr. Saulius Baldauskas, kadaise sukūręs savo monetą. Pamatęs ją stende, nudžiugo. Tai – nerašyta, bet tikroji mūsų istorija. Parduoti – lengva. Juk didelės kolekcijos niekas nepirktų, kiekvienas norėtų išsirinkti tik tai, kas joje vertingiausia. Kas renka, žino, kuri moneta brangintina – kelintais metais ir kokiu tiražu ji pagaminta, kokias pareigas ėjo ir ką nuveikė ją pasigaminęs karys. Turiu ir aš keletą išties retų monetų, kurių Lietuvos kariuomenėje buvo pagaminta nedaug. Jas pats to padalinio vadas išeidamas išdalino. Nė vieno kolekcininko rinkinyje tokios nemačiau, tik 2014 m. išleistoje Artūro Katiliaus ir Vytauto Tininio knygoje „Lietuvos kariuomenės karių uniformos, ženklai ir vėliavos 1990–2010 m.“ Kalbu apie keturkampę Didžiojo Lietuvos etmono Jonušo Radvilos mokomojo pulko monetą, pagamintą antrojo vado plk. ltn. Rimo Zinkevičiaus vadovavimo laikotarpiu. Man ją padovanojo pulke tarnaujanti dabar jau atsargos viršilė Valia Utyrienė.“

Su žmona Inga II paieškos ir gelbėjimo poste Kaune. 2011 m. balandis.

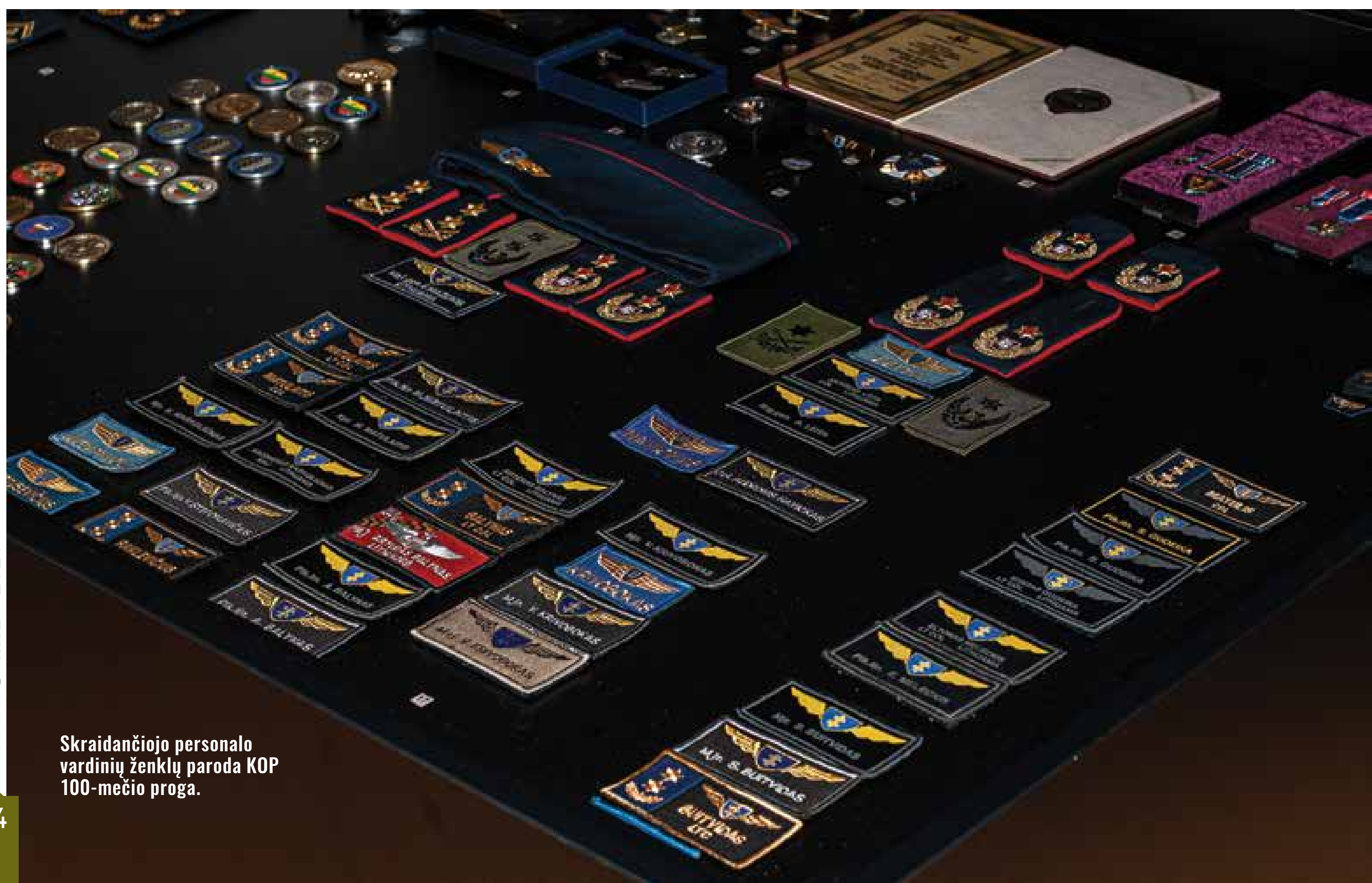
Chirurgas

Kiekvieną antsiuvą, medalį ar ženklą lydi tam tikra istorija. Yra tarp jų atmintinų, kurias ir kitiems norėtųsi papasakoti. „Kuo aukštesnis insignijos savininko laipsnis, tuo didesnė intriga, – šypsosi vyr. srž. G. Dževečka. – Juk kas pasakotojas – puskarininkis, o kalba apie vadus – pulkininkus ir generolus. Be niekur nieko neprieisi ir nepaprašysi: „Tamsta, gal galite... į kolekciją?“ Kiekviena moneta tau dovanojama kaip amuletas – regis, mažmožis, bet kartais jis iškalbingesnis už visą paskaitą. Tas dėmesio ženklas – kaip akistata su istorija: tau skiria laiko aukšto rango vyras, ir jo moneta tavo delne – ne vien dabartis, bet tam tikras istorinis paminklas. Kai pradėjau rinkti monetas, pirmasis ribinis skaičius buvo 100. Vaje, kiek daug! Kai surinkau šimtą, mąstau: jau neblogai. Žiūriu – 150, 200... Svarstau: jeigu surinkčiau 500?! Būtų neįtikėtina! Dabar jau mintys sukasi apie 1 000. Apetitas auga bevalgant. O šiaip jau tikiuosi, kad bus ir 1 000, ir dar daugiau. Norint surinkti didesnę kolekciją, reikia ne vien užsispyrimo, bet ir vietos, kur ją laikyti, saugoti ir eksponuoti. Planuoju įsigyti stiklinius stendus, kur tilptų visa kolekcija, nes, kaip sakiau, į dabartinius ji netelpa. KOP štabe yra restauruota apdovanojimų salė, ten būtų galima eksponuoti visas monetas, kurias turiu surinkęs.“

Pasiteiravus apie tradicinį kolekcininkų baubą – plėšikus, kurie tik ir laukia progos įsibrauti į namus ir nugvelbti ilgus metus rinktą lobį, vyr. srž. G. Dževečka ramiai paaiškino: „Jokios grėsmės nejaučiu, nes visa mano kolekcija saugoma KOP štabe. Nė vienos monetos namie nelaikau. Savo kolekciją pažįstu gerai, atmintinai prisimenu visas monetas, kurias turiu, nereikia nei sąrašų, nei nuotraukų, nebent ekspozicijų katalogams. Kas nors parodo savo monetas, klausia: „Turi?“ – „Neturiu.“ – „Turi?“ – „Turiu.“ „Iš kur tu, – klausia, – atsimeni?“ Kai pats renki, tuo domiesi, tai ir atsimeni. Juk aš kiekvieną monetą imu su baltomis pirštinėmis ir pamatęs, kad kas nors keletą monetų laiko netvarkingai – į vieną krūvą ant stalo ar į stalčių sumestas, klausiu, kas iš jų liks? Erzina nepagarba. Kas matė KOP štabe, kaip atidarau stendą ir keičiu ekspoziciją, juokiasi – monetas imu su baltomis pirštinėmis. „Na, Dževečka, – sako, – tu kaip chirurgas operacinėje.“ Bet kitaip neišeina. Juk mūsų rankos drėgnos. Paimi monetą – kai kurie metalai išsyk reaguoja. Padėsi apčiupinėtą į stendą – viskas, nedaug grožio telieka. Todėl nepaisydamas pašaipų užsimaunu pirštines. Į kolektyvinius kolekcionierių susibūrimus nenoriu veltis, ten mažai ką laimi, veikiau pralaimi. Vieni per kitus sužino, ką turi, pradeda skambinėti, klausinėti: „Gal apsikeisim? Aš tau siūlau dešimt už vieną. O jei dvidešimt už vieną?“ Tiesą sakant, neįdomu. Mano kolekcija sparčiai didėja, vadai karininkai ir puskarininkiai ją mato. Dovanos plaukia (tris kartus pabeldžia į medinį stalą). Jei kurios monetos negaunu, žiūrėk, skambina kolega, sako: „Gavau dvi. Keičiam?“ Aš siunčiu, ko man pačiam nereikia, ir išsikeičiame. O mūsų, kariškių, būrys didelis – visko užtenka. Antsiuvų kolekcija taip pat pamažu darosi solidesnė. Tie, kurių gaunu po du, netrukus pavirsta į metalą, t. y. į *koinus*. Tas pat nutinka ir antrai monetai, jei vieną jau turiu, iškeičiu į nematytą. Kolekcija vis tiek didėja. Niekas nestovi vietoje. Kone kas penktas karys renka visokius mažmožius, vienaip ar kitaip siejamus su karyba – vienas renka kokardas, kitas – kepures, trečias – kaklaraiščių segtukus, ketvirtas – paradinius ar generolų laipsnių skiriamuosius ženklus ir t. t. NATO vadavietėse tarnaujančių karininkų ar į Lietuvą atvykusių sąjungininkų kariuomenių atstovų reprezentacinės monetos į kolekciją patenka, kaip čia pasakius, dėl palankių aplinkybių. Net KOP vadas plk. Dainius Guzas juokiasi, klausia: „Stendai – strateginėje vietoje, prie įėjimo ir išėjimo?“ Tad jeigu kas įeidamas nepamato, lipdamas laiptais žemyn būtinai pamatys. Ir sustoję apžiūrėti ekspozicijos, kone visi ieško savo ženklų. Dažniausias priekaištas, kad savo monetų čia nemato, todėl netrukus gaunu dar vieną eksponatą! Be abejonės, svečių dėmesys pradžiugina ne tik mane, kolekcija padeda geriau pažinti mus ir mūsų istoriją, užmegzti pažintį ir susibičiuliauti. Pavyzdžiui, turiu visas mūsų pajėgų reprezentacines monetas – nuo pirmos iki paskutinės. Taigi bent šiuo požiūriu mūsų naujųjų laikų istorija išsaugota. Ir ją galime tęsti, nes naujų, šiuolaikinių monetų dar galima gauti, o ankstesnės lieka praeity.“

Iš kolekcininko pasakojimų

„Siūlau keletą su kolekcionavimu susijusių istorijų. Kai buvau šauktinis ir tarnavau Ulonų batalione, turėjau

Skraidančiojo personalo vardinių ženklų paroda KOP 100-mečio proga.

kambarioką Vytautą Vinicką, kuris nusprendė tapti karininku. Sykį jis sako: „Žinai ką, Giedriau, parašiau prašymą į Karo akademiją.“ „Eik tu! – sakau. – Rimtai?“ – „Taip, įstosiu – gerai, neįstosiu – toliau tarnausiu Alytuje.“ Prabėgo savaitė, kita. Ir vieną dieną jis išvyko į akademiją. Vėliau tapo karininku. Aš pradėjau rinkti *koinus* ir sykį nusprendžiau paskambinti buvusiam kolegai – gal turėtų monetą, kurios kitaip negalėjau gauti. Paprašiau: „Gal gali pagalbos ranką ištiesti?“ – „Gerai.“ Supažindino mane su Krašto apsaugos savanorių pajėgų Didžiosios Kovos apygardos 8-osios rinktinės S5 skyriaus viršininku kpt. Jaroslavu Dubako. Papasakojau, kad renku *koinus*. Jis manęs klausia: „Ar daug jų turi?“ – „Taip, turiu jau keletą šimtų.“ – „Šaunu, reikia numizmatus paremti – mūsų rinktinės *koinas* bus. O tu patį pirmą Lietuvos *koiną* turi?“ Stojo mirtina tyla. „Ar tu vis dar girdi?“ – paklausė Jaroslavas. Nežinau, ką atsakyti. „Sakyk, kaip yra.“ – „Neturiu.“ – „Tai koks tu kolekcionierius, jei pirmo neturi?“ – „Todėl ir neturiu, kad pirmas.“ – „Tai gal reikia į kolekciją?..“ Toks buvo šokas – gaudžiau nedidelę žuvį, o pagavau banginį. „Jūs čia rimtai?“ – klausiu. – „Na, taip, jei turiu, galiu padovanoti.“

Pirmasis vario spalvos *koinas* mūsų kariuomenėje, anksčiau vadintas stalo medaliu, priklauso Atskirajam komendantiniam batalionui (jis buvo įkurtas 1993 m. balandžio 5 d., o 1998 m. rugsėjo 8 d. krašto apsaugos ministro įsakymu pervardytas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino štabo batalionu. – K. J.). Tas žmogus iš 8-osios rinktinės, su kuriuo šnekėjau, sakė, kad tokių monetų 1994–1995 m. buvo šimtas, jis pats atsiėmęs, kai jos buvo pagamintos. Monetą gavau originalioje pakuotėje, kaip ji ir buvo išleista. Nors pakuotė paprasta, nekeičiau jos. Tokia ir liks.“

Istorijų pynė

„Kartą tarnybos reikalais važiavau į Mokomąjį pulką. Užėjau į S5 skyrių ir pasišnekėjau su visuomenės informavimo specialiste atsargos viršile V. Utyriene, pasigyriau, kad turiu nemažą monetų kolekciją, ir paklausiau, ar pulkas jau turi kokį nors *koiną* pasigaminęs.

Vytauto Didžiojo karo muziejuje Kaune.

Atsakė, kad turi, ir parodė pavyzdį. Paskui atidarė seifą, ištraukė mėlyną dėžutę, kaip dabar atsimenu, plastikinę, o joje – minėtas Mokomojo pulko *koinas*. Jų buvo pagaminta nedaug. Sėdžiu, akys didelės, žiūriu ir rezgu įvairiausius planus, kaip man jį parsivežus į Kauną. Tyliu, nedrįstu nė paprašyti. „Jis jūsų?“ – klausiu. – „Taip, vadas man asmeniškai įteikė.“ Patylėjo, pavartė monetą delne ir pridūrė: „Tai štai, dovanoju. Į jūsų kolekciją.“ Nustebau. „Jūs rimtai?! Negaila?“ – „Aišku, kad gaila, tik kad jis visąlaik seife, o jūsų kolekcijoje bent žmonės pamatys.“ Vis dėlto puikių, nesavanaudiškų žmonių apstu mūsų kariuomenėje.

Ir trečia istorija. Apie dar vieną retą monetą, – tęsia pasakojimą Giedrius, – kurios taip pat iki šiol neaptikau jokioje kitoje kolekcijoje, ir veikiausiai nerasiu, nes iš visko matyti, kad ji pagaminta seniai. Mėginau ieškoti atitikmenų 1992–1997 m., kai tuometinio Alytaus motodesantinio bataliono, kuriam vėliau (1994 m. rugsėjo 19 d.) buvo suteiktas Didžiosios kunigaikštienės Birutės vardas, vadovavo plk. ltn. Antanas Ramaška. Kario, iš kurio šią monetą gavau, prašiau prisiminti bent apytikrį jos pagaminimo laiką. Sakė, kad tai galėjo nutikti gal 1995–1997 metais. Dabar tas žmogus, št. srž. Eduardas Čikiševas, yra išleistas į atsargą. Tačiau tą monetą anuomet bataliono vadas įteikė ne jam, o draugui, šį *koiną* išsaugojusiam ir mano pažįstamam kariui vėliau dovanojusiam. Žodžiu, ženklas iš praeities, pasiekęs mus iš kartos į kartą. Dabar saugau aš.

Ir dar vieną nutikimą prisiminiau. Kai rinkau KOP vadų ir štabo viršininkų, kurie yra buvę pilotais pavardes, užkalbinau Europos akrobatinio skraidymo čempioną dim. plk. ltn. Eltoną Meleckį ir paprašiau jam priklausančio vardinio ženklo. Pakvietė atvažiuoti pas jį į namus. O man tik duok šansą. Jis parodė savo kolekciją. „Dabar žiūrėk“, – sako ir išrikiavo prieš mane eilę *koinų*. Net žadą atėmė. Atvažiavau vardinio ženklo, o išsivežiau gal keturias ar penkias monetas... Pasirodo, 1998 m. jis mokėsi JAV koledže, o ten yra tokia tradicija – studijuojantiems kurse atminimui įteikiami *koinai* su šalių, kurioms jie atstovauja, valstybinėmis vėliavomis. Taigi pulkininkas man padovanojo būtent tokią monetą su Lietuvos vėliava. Suprantu, kad ir jam tai brangus prisiminimas, bet negi atsisakysi dovanos?“

Stabteldamas prie kiekvienos monetos Giedrius, matyt, galėtų pasakoti nuo ryto iki vakaro, ir svarbiausia tai, kad kiekvieną jo pasakojimą lydi pagarba ir monetoms, ir jas dovanojusiems žmonėms, ir kariuomenės istorijai. ■

Srž. Tomo Pučinsko, gr. Michail Lysenko ir vyr. srž. G. Dževečkos asmeninio albumo nuotr.

SAUSIO 13-OSIOS AUKOMS ATMINTI

8 165 DALYVIAI IŠ 23 VALSTYBIŲ – TIEK ŠIAIS METAIS SUSIBŪRĖ Į TRADICINĮ BĖGIMĄ „GYVYBĖS IR MIRTIES KELIU“, KAD IŠREIKŠTŲ PAGARBĄ IR PADĖKĄ SAUSIO 13-OSIOS ĮVYKIŲ AUKOMS – ŽMONĖMS, ŽUVUSIEMS 1991-ŲJŲ SAUSIO 13-OSIOS NAKTĮ IR MIRUSIEMS NUO SUŽALOJIMŲ, PATIRTŲ OKUPACINĖS SOVIETŲ ARMIJOS DALINIAMS ŠTURMUOJANT VILNIAUS TELEVIZIJOS BOKŠTĄ, LIETUVOS RADIJO IR TELEVIZIJOS KOMITETO PASTATĄ.

BĖGIMO AKIMIRKOS – GR. MICHAILO LYSENKO FOTOGRAFIJOSE.

VIENYTI TURĖTŲ ANTITOTALITARINĖ PATIRTIS

Vidmantas Valiušaitis

„TAI KAIP BUS SU TA ŠKIRPOS ALĖJA? VISIEMS JAU ATRODO AIŠKU, KAD ŠITAS HITLERIO ŠUO BUVO PAGRINDINIS ŽYDŲ ŽUDYNIŲ LIETUVOJE ŠAUKLYS IR BET KOKIE JO KITI NUOPELNAI LIETUVAI DĖL TO NEBETENKA PRASMĖS", – SAVO VEIDAKNYGĖS PASKYROJE PASKELBĖ BELETRISTAS MARIUS IVAŠKEVIČIUS, KURIAM 2019 M. VASARIO 16-ĄJĄ BUVO ĮTEKTA NACIONALINĖ KULTŪROS IR MENO PREMIJA. KREIPDAMASIS Į „RAKTINIUS" VALSTYBĖS ASMENIS, PRIDŪRĖ: „REMIGIJUS ŠIMAŠIUS, SAULIUS SKVERNELIS, VIKTORAS PRANCKIETIS, RAMŪNAS KARBAUSKIS, DALIA GRYBAUSKAITĖ – AR KAS NORS IŠ JŪSŲ GALI IŠSPRĘSTI ŠĮ KLAUSIMĄ? AR YRA KAŽKAS ŠEŠTAS, KURIS VISKĄ SPRENDŽIA?"

Kazys Škirpa
Envoyé Extraordinaire et Ministre Plénipotentiaire
Délégué Permanent de Lithuanie
auprès de la Société des Nations

Villa Plainvent Cologny. Genève

1895 m. vasario 16 d. Saločių valsčiaus Namajūnų kaime gimė Kazys Škirpa:

- pirmasis Lietuvos kariuomenės savanoris;
- Nepriklausomybės kovų dalyvis;
- 1919 m. sausio 1 d. su savanorių būriu iškėlęs lietuvišką trispalvę Gedimino pilies bokšte;
- Steigiamojo Seimo atstovas;
- Vyriausiojo kariuomenės štabo viršininkas;
- karo atašė Vokietijoje;
- Lietuvos atstovas Tautų Sąjungoje;
- Lietuvos pasiuntinys ir įgaliotasis ministras Lenkijai, vėliau – Lietuvos pasiuntinys ir įgaliotasis ministras Vokietijai;
- vienas iš Lietuvių aktyvistų fronto (LAF) įkūrėjų ir 1941 m. Birželio sukilimo organizatorių;
- pastaruoju metu jis tapo vienu iš pagrindinių Lietuvai priešiško informacinio karo taikinių.

Minėtas pareiškimas mažai pasako apie Kazį Škirpą, bet daug apie M. Ivaškevičių. Šį tą ir apie valstybę, kurioje šiandien gyvename ir kurios vertybinius prioritetus – supratimą apie istoriją bei tragiškuosius okupacijų metus – atspindi nacionalinėmis premijomis gerbiamų asmenų žodynas, jų santykis su gyvaisiais ir mirusiaisiais.

Liūdėjo „didžio taikos tarno“

„Miręž žmonės negali apsiginti“, – politologas Marius Laurinavičius priminė KGB dezinformacijos tėvo sparnuotąjį posakį, kuris vėliau tapo KGB veiklos orientyru ir falsifikatų gaminimo kryptimi puolant jiems nepasiduodančius ir bolševizmui besipriešinančius ideologinius bastionus: sunaikinti ir apdergti mirusiųjų atminimą, kad dezorientuoti, demoralizuoti ir išsigandę gyvieji pasiduotų patys.

„Griežtai įslaptintame dezinformacijos vadovėlyje, pagal kurį gyvenau priklausydamas sovietų žvalgybai, pirmame puslapyje didžiosiomis raidėmis buvo skelbiama: „JEIGU JUMS PAVYKS SKLEISTI DEZINFORMACIJĄ, PAVYKS IR VISA KITA“, – knygoje „Dezinformacija. Slaptas ginklas: laisvos visuomenės griovimo metodai“ rašo Ionas Mihai Pacepa ir Ronaldas J. Rychlakas.

I. M. Pacepa buvo komunistinės Rumunijos slaptosios (politinės) policijos „Securitate“ užsienio žvalgybos vadovas, aukščiausias sovietinio bloko žvalgybininkas, pasiprašęs politinio prieglobsčio Vakaruose. Tame KGB vadovėlyje pateikiamas pavyzdys, kaip „išvertus tiesą į kitą pusę“ galima „neutralizuoti net šventąjį“. Ir to šventojo kompromitavimo pavyzdys – popiežius Pijus XII, kurio beatifikacijos byla stringa jau daugelį metų. Ir stringa ji būtent dėl to, kad ano meto ir šių laikų žmonių požiūriai į tą patį asmenį bei istorinius įvykius skiriasi.

Pačią didžiausią – ir dažniausiai neatitaisomą – žalą laisvajam pasauliui, pasak I. M. Pacepos, padarė Kremliaus dezinformacijos operacijos, kurių tikslas buvo perrašyti praeitį.

Amerikiečių kariams išvadavus Romą, Žydų brigados (priklausė Jungtinių Amerikos Valstijų (JAV) 8-ajai armijai) 1944 m. birželį išleisto biuletenio pirmame puslapyje paskelbtoje redakcijos skiltyje rašyta: „Amžinai romiečių ir Romos Katalikų Bažnyčios šlovei galime patvirtinti, kad žydų likimą palengvino tikrai krikščioniška jų pagalba ir suteiktas prieglobstis.“

Romos vyriausiasis rabinas su žmona – Israelis ir Emma Zolliai – 1945 m. vasario 13 d. atsivertė į katalikybę. Zollis pasirinko krikščionišką Eugenijaus vardą, pagerbdamas žmogų, nepaprastai daug nuveikusį apsaugant žydus per karą (Popiežiaus Pijaus XII pasaulietinis vardas – Eugenio Pacelli). 1945 m. atsiminimuose Zollis rašė: *„Joks kitas herojus istorijoje neturėjo tokios kariuomenės. Kunigų kariuomenė miestuose ir miesteliuose darbavosi, kad pabėgėlius aprūpintų duona ir pasais. Valgyklose triūsė vienuolės, svetingai priėmusios pabėgėles moteris. Vienuolynų vyresnieji vidury nakties kildavo pasitikti vokiečių kareivių, ieškančių aukų... Visi sekė Pijumi XII su tokia artimo meile, kuriai nebaisi mirtis.“*

Netrukus po karo Vatikaną aplankė 80-ties žydų delegacija, atstovaujanti nacių koncentracijos stovyklų kaliniams. Jie norėjo parodyti dėkingumą už popiežiaus pastangas juos užtarti. Žydai pareiškė, kad jiems didelė garbė asmeniškai padėkoti Šventajam Tėvui už jo dosnumą persekiojamiems žydams nacių siautėjimo metu (žr. *L'Osservatore Romano,* XI.30.1945).
1958 m. Pijui XII mirus, tuometinė Izraelio ministrė pirmininkė Golda Meir Vatikanui pasiuntė tokią užuojautą: *„Jungiamės prie visos žmonijos liūdesio. Kai mūsų žmonėms teko kentėti žiaurią kankinystę, popiežiaus balsas užtarė tas aukas. Mūsų laikmetis praturtėjo šiuo balsu, iškylančiu virš kasdienos konfliktų. Liūdime didžio taikos tarno...“*

O štai šiandien, praėjus dešimtmečiams, skelbiama, kad dauguma žydų priekaištauja, jog Pijaus XII veiksmai, gelbstint žydus nuo nacių, buvo nepakankami.

Veikė slapta ir tyliai

I. M. Pacepos ir R. J. Rychlako knyga atskleidžia stulbinantį būdą, kuriuo Kremliaus KGB agentai ir Vakarų komunistai palaipsniui popiežių Pijų XII pavertė „Hitlerio popiežiumi“. Šio su naciais prieš II pasaulinį karą ir jo metu didvyriškai kovojusio pontifiko atminimas buvo dergiamas falsifikuotais liudijimais ir šmeižikiška rašliava.

Nebandau lyginti Kazio Škirpos, šiandien pravardžiuojamo Hitlerio šunimi, su popiežiumi Pijumi XII. Tai visiškai skirtingos asmenybės tiek asmeninės sanklodos, tiek socialinės raiškos, tiek pagaliau ir uždavinių, kuriuos kiekvienam iš jų gyvenant teko spręsti, mastu. Tačiau vienas bruožas juos jungė – abu buvo antikomunistinio ir apskritai antitotalitarinio nusistatymo žmonės. Jiems asmeninė žmogaus ir kiekvienos tautos laisvė buvo aukščiausioji, Dievo duotoji vertybė, kurios niekam nevalia paneigti ir atimti teisės kitiems dėl jos kovoti. Abu jie šioje kovoje parodė sumanumo, ištvermės, pasiaukojimo ir ryžto, dažnai rizikuodami savo asmenine laisve ar net gyvybe, naudodami tas priemones, kurios buvo jų valioje ir atitiko to meto žmonių galimybes. Bendra jiems yra ir tai, kad abiejų atminimas murkdomas falsifikuotų liudijimų ir šmeižikiškos rašliavos liūne.

Kai Romoje šeimininkavo vokiečių kariuomenė, 1942 m. sakydamas kalėdinę kalbą Pijus XII gerai žinojo, kad šie jo žodžiai radijo bangomis pasklis po visą pasaulį ir bus įdėmiai klausomi taip pat ir tų, kurie siekė prievarta primesti žmonijai žudikiškas santvarkas ir nežmoniškas ideologijas. Mąstančiam žmogui visiškai suprantamu būdu pontifikas aiškiai pasmerkė tuos, kurie valstybę paverčia stabu, taip pat pakaltino jų juodus darbus – šimtus tūkstančių nekaltų žmonių žudymą ir lėtą marinimą vien dėl jų rasės ar kilmės.

Šiandien mums gal atrodytų: kas gi ypatinga tuo buvo pasakyta, kur gi popiežiaus drąsa, kur atviras nacių pasmerkimas, kur tiesiai šviesiai pareikšta užuojauta žydams, nedviprasmiškas jų užsistojimas?

Bet nepamirškime, kokios buvo to tariamai nepakankamo, o iš tiesų – išmintingo ir tuo pat metu drąsaus pasisakymo pasekmės. Pasisakymo, nukreipto ir prieš tuos, kurie rūšiavo ir naikino žmones pagal rasinius požymius, ir prieš tuos, kuriems atrankos leisti gyventi ar pasmerkti kriterijus buvo socialinė kilmė.

Po Pijaus XII kalėdinės kalbos Vokietijos ambasadorius Vatikane raportavo Trečiojo reicho užsienio reikalų ministrui Joachimui von Ribbentropui, kad popiežius atsisakė visų pretenzijų į neutralumą ir aiškiai kalba žydų naudai. Viename nacių raporte konstatuojama, kad popiežius *„iki šiol neregėta maniera atmeta naująją nacionalsocialistinę Europos tvarką, o visa jo kalba yra ilgas puolimas prieš viską, už ką mes kovojame. <...> Dievui, kaip jis sako, vienodai brangios visos tautos ir rasės. Čia jis aiškiai kalba žydų naudai <...> jis iš esmės kaltina vokiečių tautą neteisybėmis žydų atžvilgiu ir pats virsta žydų karo nusikaltėlių ruporu“.*

Popiežius Pijus XII

Ribbentropo nurodymu, ambasadorius perspėjo popiežių: jei Vatikanas nukryps nuo neutralios pozicijos, naciai keršys. Protestantų dvasininkas, prisidėjęs prie popiežiaus kalbos teksto platinimo, buvo uždarytas į kalėjimą dėl kurstančio ir demoralizuojančio dokumento skleidimo. Taip pat jis buvo apkaltintas dėl kritiško požiūrio į karą, dvasinio artumo žydų bendruomenei ir užuojautos žydams.

Šiandien pradėtas beatifikacijos procesas patiria sunkumų kaip tik dėl tos priežasties, kad įtakinga pasaulio opinijos dalis yra įtikėjusi Kremliaus „į kitą pusę išversta“ tiesa.

KGB sugebėjo apmeluoti ir suteršti atminimą kilnios ir narsios asmenybės, apie kurią popiežius Benediktas XVI, aukodamas Mišias Pijaus XII mirties 50-ųjų metinių proga (2008 m. spalio 9 d.), pabrėžė, kad gindamas žydus Pijus XII dažnai veikė slapta ir tyliai, konkrečioje to sudėtingo istorinio laikotarpio situacijoje jis suprato, kad tai vienintelis būdas išvengti blogiausio ir išgelbėti kiek įmanoma daugiausia žydų.

„Žmogaus gyvybė okupuotuose kraštuose neturi vertės“

Iš šios perspektyvos tegalima vertinti ir K. Škirpos veiklą II pasaulinio karo metais, kai Lietuva buvo pirmiausia bolševikų, o paskui nacių okupuota. Negalima užmiršti, kad su nežabotomis jėgomis, kurios nepaisė teisės, o vadovavosi tik generalisimo arba fiurerio norais bei paliepimais, joks asmuo ar organizacija, ieškantys būdų atsilaikyti ar net pasipriešinti visa niokojančiai totalitarizmo stichijai, nesiskaityti negalėjo.

Tiek sovietų, tiek nacių okupaciniai režimai visiškai nepaisė tarptautinės teisės normų, įvedė griežtus policinius režimus, kokių vokiečių okupuotoji Vakarų Europa nepažinojo. Nors 1907 m. Hagos konvencija (43 str.) įpareigojo gerbti okupuotos teritorijos įstatymus, tačiau nei bolševikai, nei naciai to nepaisė. Bolševikai Lietuvoje taikė Rusijos Federacijos baudžiamąjį kodeksą, numatantį itin sunkias bausmes – iki mirties imtinai, už vadinamąjį tėvynės išdavimą, nors būtent toje „tėvynėje“ Lietuvos Respublikos piliečiai negyveno. Naciai čia taip pat tvarkėsi vadovaudamiesi okupacinės vokiečių valdžios institucijų leidžiamais potvarkiais. Vokiečiams įžengus į Lietuvos teritoriją,

1941 m. birželio 26 d. buvo išplatintas vyriausiojo vokiečių armijos vado atsišaukimas į gyventojus, kuriame teigiama: *„Vokiečių kariuomenės užimtuose kraštuose aukščiausioji valdžia priklauso kariuomenės viršininkams. Jų nurodymai turi būti vykdomi.“*

Šį nurodymą lėmė Hitlerio pavedimu parengtas Vokietijos vyriausiosios ginkluotųjų pajėgų vadovybės 1941 m. gegužės 12 d. slaptas įsakymas vermachtui, kuriuo buvo suteikta teisė okupuotose Rytų teritorijose be teisminės atsakomybės bausti mirtimi žmones už menkiausią politinį, ekonominį, karinį sabotažą, ginklų laikymą, šnipinėjimą ir ryšius su priešo kariuomene. Raudonosios armijos politrukus nurodyta naikinti vietoje arba perduoti vokiečių saugumo policijos ir SD (vok. *Sicherheitsdienst* – Vokietijos valstybės saugumo tarnyba, – red. past.) operatyvinėms pajėgoms, taip pat pasikėsinusius į vokiečių karius žmones, o kaltininkų greitai neradus, šaudyti aplinkinių vietovių gyventojus.

„Čia reikia turėti galvoje, kad žmogaus gyvybė, – rašoma Hitlerio ir Keitelio 1941 m. rugsėjo 16 d. įsakyme, – *okupuotuose kraštuose dažnai neturi jokios vertės ir atgrasinantis poveikis gali būti pasiektas panaudojus kuo griežčiausias priemones. Už vokiečių kareivio nužudymą tokiais atvejais apskritai turi būti skiriama mirties bausmė 50-čiai-100-tui komunistų. Mirties bausmės įvykdymo būdas turi dar padidinti atgrasinantį bausmės poveikį.“*

Vyskupas Vincentas Brizgys liudijo: *„Jau vokiečių armijos užimtose vietose įvyko keletas epizodų, kurie paviršutiniškai sprendžiantiems įvykius asmenims davė progos kaltinti ir nekaltus. Pavyzdžiui, vokiečių daliniams pasiekus Kauną, įvyko keli epizodai, kuriuos čia paminėsiu. Kaune, Valančiaus gatvėje, ties bazilika tiesiantį telefoną vokietį kareivį peršovė iš lango žydų moteris. Suprantama, vokiečiai išsivarė visus to namo gyventojus. Netoli tos pat bazilikos Rotušės aikštėje jauna žydė Raudonojo Kryžiaus slaugės uniforma nušovė kitą vokietį kareivį. Kauno priemiestyje, Vilijampolėje, gatvėje žydas, sutikęs vokietį karininką, jį nušovė. Užtat čia pat vokiečių kariai sugaudė pirmus pagautus 150 žydų vyrų, moterų, vaikų, atvarė juos prie Neries upės kranto. Žydai patys turėjo išsikasti duobę ir čia pat visi buvo sušaudyti.“*

Lietuvos laikinosios vyriausybės (LLV) teisingumo ministras Mečislovas Mackevičius, vėliau – Štuthofo koncentracijos stovyklos kalinys, apie pirmąsias vokiečių okupacijos dienas teigė: *„Į Lietuvos laikinosios vyriausybės kabineto posėdį atvyko plk. Bobelis ir pranešė gen. Pohl reikalavimą, būtent: karas tęsiasi, vokiečių armijai yra labai svarbu, kad fronto užnugaris būtų saugus. Reicho vyriausybė žydus laiko nepatikimais, priešingu elementu. Jie turi būti izoliuoti. Trumpai – uždaryti į getto.“*

Nepaisydami nieko, taip pat ir kraupios savo patirties dėl žvėriško besitraukiančios sovietų administracijos elgesio (nuo masinių areštų ir trėmimų buvo praėjusios vos pora savaičių, o nuo sadistiškų žudynių Pravieniškėse, Rainiuose, Panevėžyje ir kitur – savaitė), lietuviai bandė priešintis nacių reikalavimams. Komendantas plk. Jurgis Bobelis gen. mjr. Pohlui pareiškė, kad žydai yra Lietuvos piliečiai ir jų teisės, pasak M. Mackevičiaus, gali būti susiaurintos tik įstatymo keliu. Gen. Pohlas atsakė, kad tas reikalas nedelsiant turi būti sutvarkytas.

Čia derėtų pridurti, kad karo sąlygomis siekiant užsitikrinti užnugario saugumą vokiečių praktika nebuvo išskirtinė. Panašiai elgėsi ir kitos kariaujančios pusės: sovietai suėmė ir deportavo į Vidurinę Aziją 400 000 Pavolgio vokiečių, ištrėmė visus Krymo totorius. Amerikiečiai, iš visų Pacifiko pakrantėje esančių valstijų (Kalifornijos, Oregono ir Vašingtono) surinko ir uždarė į vadinamuosius perkėlimo centrus 112 000 japonų, kurių du trečdaliai jau buvo gimę JAV.

Minėtą epizodą prisimena ir tuometinis Kauno burmistras Kazys Palčiauskas: *„Kauno komendantas plk. Jurgis Bobelis atvyko į Rotušę ir burmistrui pranešė, kad gen. mjr. Pohlas reikalaująs Kauno m. žydų tautybės gyventojus iškeldinti į atskirą miesto dalį gyventojų saugumo sumetimais* (išskirta K. Palčiausko, – V. V.). *Žydų bendruomenė esanti stipriai infiltruota besislapstančiais komunistais, kurie galį apšaudyti per miestą pražygiuojančius vokiečių karius ir tuo būdu išprovokuoti keršto-baudimo akciją prieš nekaltus miesto gyventojus. To meto sąlygomis motyvas atrodė įtikinantis. Žydų tautybės gyventojų koncentracija veiktų preventyviai: išsišokimas prieš vokiečių karius sudarytų tiesioginį pavojų patiems žydams. Todėl savivaldybė turinti pasiūlyti miesto dalį, į kurią žydų tautybės gyventojai turėtų persikelti. Buvo parinkta Vilijampolė, nes ten nuo seno tirščiausiai žydų gyventa.“*

Čia tik pora pavydžių primenant, kas Lietuvoje nustatydavo „gyvenimo tvarką“, kokiomis sąlygomis turėjo veikti žmonės, bandantys kažkaip sumažinti šios pražūtingos tvarkos poveikį niekuo dėtiems žmonėms. Todėl ir dokumentai, kurie tada buvo vienų ar kitų įstaigų ar pareigūnų rašomi, dažnai turėjo balansuoti tarp to, kas neišvengiama, ir to, ko buvo bandoma siekti atsižvelgiant į neišvengiamybę.

„Dokumentai tarnavo kaip priemonės, kuriomis buvo bandoma įgyvendinti tam tikrą politiką, – pažymi Adolfas Damušis. Šio Lietuvos laikinosios vyriausybės nario raštus, liudijimus, straipsnius ir knygas „tikrieji istorikai“ linkę ignoruoti, nors daugelio jo oponentų (taip pat tų įvykių amžininkų) liudijimais jie naudojasi mielai. Pasak A. Damušio, politikos tikslai ir pobūdis dokumentuose dažnai nėra išreikšti, tai tegalima nustatyti, renkant žinias apie dokumentų kūrėjus, apie jų vidines nuotaikas.

A. Damušis pažymi, kad siaura, scholastinė dokumentų interpretacija, ignoruojanti momento aplinkybes, politinę konjunktūrą, galių santykius ir dokumentų kūrėjų tikslus, neretai veda prie klaidingų išvadų. Tai akivaizdžiai atsispindi ir su Kazio Škirpos vardu siejamų raštų bei dokumentų interpretacijose.

Internuotas politinių nusikaltėlių stovykloje

Nors vokiečių karinė vadovybė atsargiai palaikė K. Škirpą ir pritarė jo antikomunistinei veiklai bei ruošiamam sukilimui Lietuvoje, tačiau politinei Trečiojo reicho vadovybei, ypač gestapui ir SD, Lietuvos nepriklausomybės

atstatymas ir vyriausybės sudarymas, ko K. Škirpa kaip tik ir siekė, buvo nepriimtina ir prieštaravo jų interesams.

„Nuo pat jo suspendavimo buvęs Lietuvos Pasiuntinys Berlyne Kazys Škirpa išvystė Aktyvistų Sąjūdžio politinę veiklą pačioje Lietuvoje, – rašoma slaptame tarnybiniam naudojimui leistame gestapo biuletenyje 1941 m. liepos 31 d. – *Škirpos nuopelnas vokiečių kariuomenei pažymėtinas tuo, kad jo vyrai Lietuvoje naikino visa, kas buvo naudinga bolševikams, ir apsaugojo nuo sunaikinimo visa kita, kas buvo naudinga vokiečių kariuomenei (ir atkursimai Lietuvai – K. Š.). Tuo būdu jie (aktyvistai – K. Š.) pravedė platų sukilimą, kurio dėka buvo betgi paskelbtas Lietuvos savarankiškas Vyriausybės susidarymas su Škirpa, kaip ministru pirmininku. Veikiant apdairiau, šios nepageidaujamos politinės raidos (vok. unerwuenschte politische Entwicklung) būtų buvę išvengta... Kadangi tolimesnė Škirpos veikla buvo absoliučiai priešinga vokiečių interesams (vok. deutschen Interessen absolut zuwiderlief), tai teko uždėti jam suvaržymą likti Berlyne.“*

Kai Lietuvoje 1941 m. birželio 14-ąją prasidėjo masiniai žmonių areštai ir trėmimai į Sibirą, birželio 15-ąją, t. y. likus savaitei iki karo pradžios, gestapas atsiuntė savo agentą, kad šis įsakmiai įspėtų K. Škirpą nedrįsti skelbti nepriklausomybės ir sudaryti vyriausybės. K. Škirpa apie tai rašė: *„Buvo gauta iš LAF ypatingojo įgaliotinio Lietuvos pasienio zonoje tokia trumpa telegrama: „Nuo sekmadienio vyksta Tėvynėje masiniai areštai ir deportavimai. Tauta prašo gelbėti!“... Ji buvo LAF vadovybę stačiai pritrenkusi. Kilo siaubinga mintis, ar raudonesiems Lietuvos laisvės slopintojams kartais nepavyko iššifruoti LAF pogrindžio organizacijos Tėvynėje ir ar nesuiminėjami jos nariai, kad tuo būdu suduotų pogrindžiui mirtiną smūgį, prieš įvykstant tautos sukilimui. <...> Buvo charakteringas reiškinys, kad tas sovietų genocidinis pasikėsinimas prieš lietuvių tautą įvyko kaip tik tuo metu, kai vokiečių gestapas griebėsi desperatiškos provokacijos per Čenkų sukliudyti tos pačios lietuvių tautos pasiryžimą atkurti Lietuvos valstybinę nepriklausomybę. Atrodė, lyg vokiečių gestapas ir rusų NKVD veikė susitarę prieš mažytę lietuvių tautą, kam ji drįso siekti laisvės.“*

Labai galimas daiktas, kad Vilniaus LAF (Lietuvių aktyvistų frontas) štabo likvidavimas, kai buvo suimtas beveik visas sostinėje veikęs pogrindžio pasipriešinimo vadovaujantis personalas su mjr. Vytautu Bulvičiumi priešakyje, taip pat buvo vokiečių gestapo ir sovietų NKVD suderintų veiksmų pasekmė. Dabar pasirodo vis daugiau įrodymų apie čekistų ir gestapininkų bendras priemones, kuriomis buvo likviduojami ne tik ideologiniai priešai, bet ir žydai. Tačiau šio klausimo nesame rimčiau tyrinėję.

Kai Lietuvoje, nepaisant gestapo įspėjimo K. Škirpai, NKVD įvykdytų masinių represijų karo išvakarėse, 1941 m. birželio 23 d. vis tiek buvo paskelbta Nepriklausomybės atstatymo deklaracija ir sudaryta LLV, prasidėjo atviras K. Škirpos konfliktas su vokiečiais. Jam buvo sutrukdyta išvykti į Lietuvą. Savo raštais K. Škirpa atakavo Trečiojo reicho Užsienių reikalų ministeriją, reikalaudamas nedaryti kliūčių jam vykti į Lietuvą eiti ministro pirmininko pareigų ir prašydamas leisti pradėti veikti Lietuvos diplomatinei atstovybei Berlyne.

Vokiečių atsakas į tai buvo birželio 25 d. K. Škirpai uždėtas namų areštas, o vėliau – dar griežtesni jo laisvės suvaržymai ir izoliavimas Vokietijos provincijoje. Taip K. Škirpai ir nebuvo lemta atvykti į Kauną, kad galėtų eiti ministro pirmininko pareigas.

Tik 1942 m. rudenį, atgavęs judėjimo laisvę, K. Škirpa sugrįžo į Berlyną. 1943 m. spalį jam buvo leista trumpam aplankyti Lietuvą. Kelionė buvo rezultatyvi. K. Škirpa atliko konsoliduojantį vaidmenį, sutelkiant lietuvių antinacines ir antisovietines pasipriešinimo jėgas į bendrą rezistencinį darinį – Vyriausiąjį Lietuvos išlaisvinimo komitetą (VLIK). Susipažinęs su politine padėtimi vietoje bei įvertinęs vis labiau silpstančias Vokietijos pozicijas karo frontuose, grįžęs iš Lietuvos į Berlyną K. Škirpa 1944 m. vasario 5 d. įteikė Trečiojo reicho vyriausybei motyvuotą memorandumą, siūlydamas atšaukti vokiečių okupaciją ir perleisti Lietuvos valdymą patiems lietuviams.

Vokiečių atsakas vėl buvo brutalus – K. Škirpa buvo suimtas ir internuotas politinių nusikaltėlių stovykloje Bad Godesberge prie Reino, kur dauguma internuotųjų buvo prancūzai – kariškiai, veikėjai, civilinės valdžios pareigūnai. Tarp kitų čia buvo laikomas ir gen. Charles'io de Gaulle'io brolis inžinierius. Iš ten 1945 m. perkeltas į kitą stovyklą Schloss Eisenberg, Sudetuose. Tik karui pasibaigus, drauge su kitais politiniais kaliniais K. Škirpa buvo išlaisvintas ir evakuotas į Paryžių.

Užduotis: pavaizduoti kaip nacistinį karo nusikaltėlį

„Sovietų Sąjungą (SSRS) ypač dirgino tai, kad tautos Birželio sukilimas ir LLV paskelbimas labai išraiškingai paneigė propagandinį Maskvos mitą, esą 1940 m. Lietuva džiaugsmingai ir savanoriškai įstojusi į SSRS, – teigia istorikas Arvydas Anušauskas. – Būtent už tai Lietuvai ir jos sukilėliams kelis dešimtmečius buvo keršijama. NKVD, o vėliau KGB visokiais būdais tiek šalies viduje, tiek užsienyje kaip įmanydami stengėsi diskredituoti sukilėlius, o per juos – ir patį sukilimą bei tautos siekį atgauti nepriklausomybę.“

Neatsitiktinai okupuotos Lietuvos KGB, partiniai ir ideologiniai darbuotojai dėl to itin stengėsi. *„Antai 1961 m. išleisto dokumentų rinkinio „Hitlerininkų penktoji kolona Lietuvoje“ įžangoje teigiama, kad „visų rūšių policijos tarnautojai“ buvo buržuazinės santvarkos, fašistinio režimo gynėjai bei rėmėjai,* – rašo Severinas Vaitiekus, knygos „Lietuvos žvalgyba“ autorius. – *Siekiant kompromituoti ir diskredituoti Lietuvos žvalgybos ir saugumo institucijas, taip pat antisovietinio pasipriešinimo judėjimo organizacijas, buvo teikiami kryptingai parinkti dokumentai apie pulkininko K. Škirpos ir LAF ryšius su Vokietijos gestapu ir Abveru. 1968 m. balandžio mėn. svarstant leidinio „Nacionalistų talka hitlerininkams“ projektą, tuometis LSSR archyvų komiteto vadovas, buvęs LSSR NKGB-MGB pareigūnas E. Rozauskas primygtinai ragino rasti ir paskelbti dokumentus, įrodančius,*

Lietuvos pasiuntinys Vokietijoje Kazys Škirpa darbo kabinete pasirašė paskutinį dokumentą prieš Lietuvos ambasados Berlyne uždarymą. 1940 m. rugpjūčio 14 d.

kad lietuvių pasipriešinimo lyderiai (K. Škirpa, K. Veverskis) (1944 m. K. Veverskis buvo Lietuvos laisvės armijos vyriausiasis vadas, – V. V.) *buvo vokiečių žvalgybininkai. Tokių diskredituojančių dokumentų paieškai orientavo ir LSSR mokslų akademijos Archyviniams dokumentams skelbti redakcijos vyr. redaktorius B. Baranauskas, bet jis turėjo pripažinti, kad nėra lengva, o kartais apskritai neįmanoma rasti dokumentų, patvirtinančių norimą įrodyti teiginį.“*

Anuomet veiksmingiausias Stalino naudotas būdas apjuodinti žmogų buvo pavaizduoti jį kaip nacių šalininką – II pasaulinio karo metais tai buvo baisus nusikaltimas. Stalinas įkūrė žvalgybos padalinį „Smerš“ (vedinys iš rusiškų žodžių *smert špionam;* liet. – mirtis šnipams), kurio specializacija buvo šmeižti žmones kaip nacių kolaborantus. Stalinas asmeniškai vadovavo šiai tarnybai. Minėtoje I. M. Pacepos ir R. J. Rychlako knygoje rašoma: *„Jo galvažudžiai greitai įgudo masiškai versti žmones naciais: prievarta išgaudavo prisipažinimus, tada pašalindavo – suimdavo, nuteisdavo ir uždarydavo į kalėjimą arba nužudydavo.“*

„Smerš“, pasak I. M. Pacepos, pradėjo šmeižikišką propagandą: kolaboravimu su naciais apkaltino šimtus tūkstančių sovietų piliečių, gyvenusių vokiečių kariuomenės okupuotose SSRS teritorijose, ir beveik du milijonus į tėvynę grįžusių sovietų kareivių, kurie vermachto buvo paimti į nelaisvę. JAV ambasadorius Maskvoje Averellas Harrimanas Valstybės departamentui 1945 m. birželį pranešė: *„Ambasadai žinomas tik vienas atvejis, kai sugrąžintas karo belaisvis grįžo į namus pas šeimą Maskvoje.“* Vėliau Vašingtonas sužinojo, kad beveik visus sugrįžėlius „Smerš“ apšmeižė kaip nacių kolaborantus ir išsiuntė juos į lagerius už Arkties rato, kur daugelis mirė.

„Tokia pačia strategija Stalino „Smerš“ naudojosi ir provakarietiškiems Bulgarijos lyderiams diskredituoti, kad galėtų juos pakeisti Maskvos statytiniais, – tęsia „Dezinformacija. Slaptas ginklas: laisvos visuomenės griovimo metodai“ autorius. – *Nors Bulgarija niekada nebuvo paskelbusi karo Sąjungininkams ir buvo viena iš vos trijų Europos valstybių (kartu su Suomija ir Danija), išsaugojusių visus savo gyventojus žydus, Andrejus Vyšinskis, kuriam Stalinas pavedė sovietizuoti Bulgariją, vis tiek davė „Smerš“ užduotį beveik visus šalies vadovus pavaizduoti kaip nacistinius karo nusikaltėlius.“*

Ko gi kito iš sovietų slaptųjų tarnybų galima buvo laukti atžvilgiu žmogaus, kurio asmeninį sekretorių Antaną Valiukėną ta pati „Smerš“ pagrobė iš Berlyno dar 1945 m., slapta pargabeno į okupuotą Vilnių, čia nuteisė ir netrukus pražudė Vorkutoje? Nėra abejonės, kad pirmutinis jų taikinys buvo K. Škirpa, o ne A. Valiukėnas, ir jie būtų jį tikrai pagrobę, jei tik būtų pasiekę. Tačiau neįstengė. Tad bent dergė falsifikuotais liudijimais ir šmeižikiška rašliava.

Stalino laikais tai atrodė štai taip: *„Kazys Škirpa, buvęs Lietuvos fašistinis generolas, kuris karo metu buvo tapęs žymiausiu kvislingu ir naciniu bendradarbiu, randasi čia pakelyje į Ameriką,* – 1947 m. rašė komunistų Čikagoje leidžiamas laikraštis „Vilnis“. – *Nors generolas Škirpa dar nėra gavęs leidimo, jis deda pastangas jo gavimui, nežiūrint fakto, kad kaip vadas jėgų, kurios vedė ginkluotą kovą prieš sąjungininkus, Škirpa turėtų būti kaltinamas išdavystėje ir kariniuose nusikaltimuose. Kaip smetoninės Lietuvos diplomatinis atstovas Berlyne Škirpa naudojosi diplomatinėmis privilegijomis ir po to, kai Lietuva įsijungė į Tarybų Sąjungą. Kuomet nacių jėgos įsiveržė į Tarybų Sąjungą ir tarybinę Lietuvą, Škirpa buvo žymiausias Lietuvos pronacinių ir kvislinginių elementų organizatorius. Tie elementai padėjo nacių parašiutininkams, sabotavo ir vietomis aktyviai ginklais padėjo įsiveržėliams. Škirpa tą akciją dirigavo iš Vokietijos ir taip vadinamų aktyvistų-fašistų buvo numatomas kvislinginio „premjero“ vieton. Karo metu, kuomet nacių armijoms rytų fronte pradėjo nesisekti, Škirpa, tebegyvenąs Vokietijoje, siūlėsi naciams sabotuoti tarybinį užfrontį. Vienu metu naciai jį buvo internavę ištaigingame Dresdeno viešbutyje Godesberge. Škirpa yra laikomas tiesioginiai atsakomingu už kruvinus aktyvistų-fašistų žygius karo metu Lietuvoje ir laikomas vienu Europos kvislingų, kurie pajėgė iki šiol išsisukti [nuo] Jungtinių Tautų bausmės.“*

Šiems laikams toks stilius jau nebetinka. Per daug grubu. Per tiesmuka. Per daug akivaizdžiai išlenda kruvina NKVD ranka. Šiems laikams skirta kita „naratyvo“ orkestruotė.

Buvo pirmosios okupacijos simbolis

Kaip virtuoziškai jis naudojamas šiuolaikinėje politinėje kovoje, neseniai pademonstravo Rusijos prezidentas Vladimiras Putinas. „Niekšas, antisemitinė kiaulė, kitaip nepasakysi, – komentuodamas Lenkijos pasiuntinio Józefo

Lipskio, Kazio Škirpos to meto kolegos Berlyne, dienoraščio įrašą liejo emocijas Rusijos lyderis. – Jis visiškai pritarė Hitlerio antisemitinėms nuotaikoms ir, dar daugiau, už pasityčiojimą iš žydų tautos žadėjo pastatyti paminklą Varšuvoje.“

V. Putinas kelis kartus užsipuolė Lenkiją, apkaltinęs ją suokalbiu su naciais, palaikius Hitlerį žydų klausimu, ir vertė jai iš to išplaukiančią atsakomybę už II pasaulinio karo sukėlimą.

V. Putino brukamos interpretacijos ir insinuacijos potekstė aiški: lenkai tokio likimo, kurio jie susilaukė per II pasaulinį karą ir „nusipelnė“, jiems „taip ir reikėjo“, nes buvo „fašistai“ ir „antisemitai“. Ir tai, pagal šitą logiką, netiesiogiai tarsi „išteisina“ ar bent jau „sumažina“ Stalino atsakomybę, nes lenkai buvę „dar blogesni“...

„Putinas seka Stalino pėdomis klastodamas Europos istoriją“, – tviteryje pažymėjo Lenkijos tarptautinių santykių instituto direktorius politologas Sławomiras Dębskis. Būtent Stalinas, palaikydamas nacių propagandą, tvirtino, kad karą Europoje sukėlė ne Hitleris ir jo invazija į Lenkiją, bet Prancūzija ir Jungtinė Karalystė. Tai Stalinas tvirtino jau 1939 m. lapkritį.

V. Putino mėginimas ne tik iškraipyti istoriją, bet ir išnaudoti holokaustą išgyvenusių žydų jausmus savo politiniams tikslams pasirodė atgrasus net ir daliai žydų. Žydų religinių bendrijų sąjungos Lenkijoje pirmininkė Klara Kołodziejska-Połtyn ir Lenkijos žydų vyriausiasis rabinas Michaelis Schudrichas Rusijos prezidento pasisakymus pavadino keliančiais pasipiktinimą.

„Kai hitlerinė Vokietija 1938 m. išgujo tūkstančius Lenkijos žydų, lenkų diplomatinė tarnyba jiems padėjo, įskaitant ir asmeninę pasiuntinio Lipskio pagalbą, – pažymėjo K. Kolodzeiska-Poltyn ir M. Schudrichas. – *Kaltinti jį antisemitizmu, remiantis vienu sakiniu, ištrauktu iš konteksto, nepaprastai neatsakinga.“*

Gaila, kad Lietuvoje neatsiranda žydų, kurie išdrįstų atmesti stalininius šmeižtus, atviromis akimis pažvelgtų į to meto tragiškai sudėtingą Lietuvos istoriją ir viešai tartų: palikite pagaliau K. Škirpą ramybėje, jis nebuvo antisemitas!

Net kritiškai K. Škirpos atžvilgiu nusiteikę, bet savo profesinę reputaciją branginantys istorikai pripažįsta, kad jis nebuvo antisemitas. Priešingai. Kiti istorijos tyrinėtojai, remdamiesi jo ankstyvaisiais rašiniais, paskelbtais Lietuvos valstybės kūrimosi laikotarpiu, atkreipia dėmesį į K. Škirpos išreikštą poziciją „stovėti už visų piliečių teises“. Tai, pasak Kęstučio Skrupskelio, aiškiai rodo jo požiūrį, kad kuriamoje demokratinėje Lietuvoje ne vien lietuviai, bet ir kitataučiai Lietuvos piliečiai galėtų džiaugtis „liuosybe ir laisve“.

„Priekaištai dėl Šk[irpos], kaip buvusio pasiuntinio diplomatinės veiklos, kai Lietuva buvo nacių okupuota, yra be pagrindo arba kyla iš dipl[omatinių] metodų ir prerogatyvų nesupratimo, – laiške Jonui Deksniui, Vytautui Staneikai ir Algirdui Vokietaičiui 1946 m. spalio 16 d. rašė Algirdas Julius Greimas. Laiško autorius spėliojo, kad tai gali būti ir kita priežastis: *„Pasidavimas krikdemų propagandai tikslu sulikviduoti Šk[irpą], kaip LAF kūrėją ir priešrusiškos rezistencijos vadovą, kad iškeltų Ambrazevčiaus rolę.“* Greimas pabrėžė, kad pats Škirpa *„dėl to neseniai yra pateikęs įtikinamų paaiškinimų (jų nuorašą pasiunčiame ištisai, nes jo laiške yra labai protingų išvedžiojimų, kuriais galėtumėt pasinaudoti...)“.*

Tarp bendraminčių K. Škirpos klausimas buvo iškilęs svarstant personalijas į rezistencinės organizacijos Lietuvos laisvės kovų

Lietuvos Respublikos Prezidentas Kazys Grinius. Už jo – Lietuvos kariuomenės vyriausiojo štabo viršininkas plk. Kazys Škirpa (su akiniais) ir krašto apsaugos ministras plk. ltn. Juozas Papečkys. Fotografuota 1926 m. rudenį.

sąjūdžio užsienio delegatūros sudėtį. J. Greimas tame laiške nurodė Škirpos priėmimo pliusus: *„<...> perėmimas gerosios LAF dalies, aktyvaus asmens ir prityrusio diplomato įsigijimas, su kuriuo ateina ir daugiau diplomatų (Gerutis, Šaulys...); be to, Šk[irpa] yra vienintelis iš posto nedezertyravęs pasiuntinys, kuris užbaigė savo rezistenciją konclageriu (šalia kapituliavusio Klimo, bet šį Lietuvon parvežęs gestapas paleido!).“* Škirpos ignoravimas, Greimo nuomone, „būtų broliškumo ir pasitikėjimo atviras pažeidimas“.

Verta atkreipti dėmesį: tai 1946 m. atestacija! Nuo Birželio sukilimo praėję vos 5 metai, žmonių atmintyje žygis atkurti paneigtą Lietuvos nepriklausomybę tebėra gyvas. Vokiečių okupacija – jau tik košmariškas sapnas. Tačiau Lietuvoje – antrąsyk sugrįžę bolševikai, o 60–70 tūkstančių pabėgusių lietuvių, įskaitant šio laiško autorių ir adresatus, glaudžiasi karo griuvėsiais paverstoje Vakarų Europoje ir kuria planus kaip padėti į miškus pasitraukusiai rezistencijai Tėvynėje. Nebuvo jokių konjunktūrinių motyvų tą žmogų vertinti kitaip, nei savo veikla ir darbais jis buvo nusipelnęs.

K. Škirpą, kaip rezistentą-idealistą, apibūdina ir J. Brazaitis, dėl kurio šiek tiek baiminosi J. Greimas (manau nepagrįstai), kad neproporcinga sukilimo šlovės dalis neatitektų ne tam žmogui. Brazaitis rašė: *„Tarp idealistinių žmonių, daugybės žinomų ir nežinomų kovotojų, simboliais pirmos okupacijos metu virto Kazio Škirpos (Berlyne) ir Leono Prapuolenio (Lietuvoje) vardai.“*

Deja, dešimtmečiai kryptingos ir itin agresyvios propagandos nori nenori žmonių sąmonėje palieka pėdsaką. Tai faktas ir su juo negali nesiskaityti.

Buvo demokratijos pasienis

K. Škirpos, kaip pirmosios sovietų okupacijos laisvės simbolio, reikšmę to meto Lietuvos visuomenėje patvirtina ir visiškai nešališkas stebėtojas – amerikiečių diplomatas, apsilankęs okupuotoje Lietuvoje 1941 m. kovą, t. y. praėjus 9 mėnesiams po bolševikų okupacijos ir likus 3 mėnesiams iki Vokietijos ir SSRS karo.

Valstybės departamentui iš JAV ambasados Maskvoje 1941 m. kovo 28 d. depeša perduotame kovo 22 d. keturiolikos mašinraščio puslapių memorandume pažymima: *„Pokalbiai su bet kuriuo lietuviu Kaune prasideda klausimu: „Kada manai prasidės karas ir kas apie tai kalbama Maskvoje?“*

Kodėl tas klausimas lietuviams toks svarbus? Memorandumo autorius duoda atsakymą: *„Sovietams užėmus Lietuvą, buvo labai išplėtotas šnipinėjimo tinklas. Žmonės tapo taip įbauginti, kad vengia kalbėti bet kuriais politiniais klausimais, nebent tik su artimiausiais draugais. Daugybė žmonių buvo suimta, ir paprastai tai daroma naktimis. Žmonės negali pasimatyti su savo areštuotais giminėmis ir tik tuo būdu sužino, ar jie dar gyvi, jei kalėjimo administracija ir toliau priima jiems siunčiamus drabužius bei maistą. Neseniai keli suimtieji buvo paleisti ir pasakojo apie pasibaisėtinas sąlygas Kauno kalėjime. Keturiems asmenims skirtose kamerose laikoma po dešimt ar dvylika žmonių. Vienas neseniai paleistas asmuo per dešimt dienų neteko penkiolikos kilogramų svorio, o per du mėnesius – trisdešimties. Daugelis istorijų, kurios pasakojamos Kaune, yra apie žiaurų sulaikytųjų tardymą. Kadangi vokiečių repatriacija eina į pabaigą, plačiai paplitusi nuomonė, kad nauja suėmimų ir naikinimo banga užlies kraštą jiems išvykus.“*

Taip faktiškai ir atsitiko. Pabrėžtina, kad amerikiečių diplomatas perduoda Lietuvoje tvyrančią atmosferą dar iki didžiųjų trėmimų, t. y. iki 1941 m. birželio 14–22 d. Būtent tomis dienomis, patyrus nežabotą okupantų ir vietinių kolaborantų terorą, kai per kelias dienas į tremtinių vagonus buvo sugrūsta per 30 000 lietuvių, lenkų, žydų ir kitų Lietuvos piliečių, nuotaikos visuomenėje dar labiau įkaito.

„Negaliu suprasti istorikų, kurie taip paviršutiniškai ir primityviai galvoja: propaganda, o ne gyvenimo sąlygos lemia tokį rizikingą apsisprendimą – imti į rankas ginklą! – sako istorikas Augustinas Idzelis. – *Tai daro tik tas, kuris nebeturi ko prarasti! Bet tikrai ne tas, kuris vogčia perskaito nelegalų atsišaukimą... Daug kas tvirtina, kad sukilimas buvo vokiečių ir antisemitų propagandos rezultatas. Tai nesąmonė! Kai tavo akyse dingsta be žinios žmonės – tavo vakarykščiai bendradarbiai ir kaimynai, – kai matai trėmimus, kai tavo paties šeimą kiša į vagonus, kai sužinai apie įvykdytus sadistinius kankinimus ir žudymus, tau nereikia propagandos, kad paimtum ginklą ir dalyvautum sukilime.“*

Tai, kad sukilimas buvo sovietų teroro, o ne nacių propagandos pasekmė, patvirtina patys sovietų šaltiniai, NKVD komisaro P. Gladkovo slaptas 1941 m. birželio 21 d. raštas: *„Tam tikra priešiško elemento dalis perėjo į nelegalią padėtį ir įsijungė į banditinių grupių dalinius tuo metu, kada veikė respublikos valymo operacija.“*

Nekaltų žmonių terorizavimas ir gaudymas enkavėdistui – valymo operacija. P. Gladkovas mini žuvusius NKVD pareigūnus, susidūrus su partizanų daliniais jau birželio 16–18 d. Rokiškio, Šiaulių, Utenos, Marijampolės rajonuose. Prienų apylinkėje tvirtina buvus 20 asmenų dalinį su dviem kulkosvaidžiais ir kitokiais ginklais.

Kas tai: sukilėliai, begalviai antisemitai, Berlyno sukurstyti žmonės stačia galva puola Raudonąją armiją? Ne. Karas dar neprasidėjęs. Jokio sukilimo nėra. Savižudybė būtų tokiomis sąlygomis ir plikomis rankomis pulti Raudonąją armiją! Bet lietuviai priversti gintis. Kadangi bolševikai puola. Veržiasi į jų namus, terorizuoja ir lyg gyvulius siunčia į tikrą pražūtį.

„Sveikinu iš paselencų ešelono. Gyvename blogesnėse sąlygose negu gyvuliai: trūksta oro, trokštame, badaujame. Už ką? Pagaliau, jei jau mums tūkstančiams suaugusių kiek galėtų taikinti bausmę, tai už ką kenčia maži vaikai?“ – klausia birželio 14-osios tremtinys, per vagono plyšį vogčiomis perduotame laiškelyje artimiesiems.

Neginčijamas faktas yra šis: jau 1941 m. kovą Valstybės departamentui Vašingtone buvo pranešta, kad Lietuvoje neapykanta raudoniesiems yra tokia gili, jog net gimnazistai (17–19 m. amžiaus) sudarę slaptus būrius nešiojasi pistoletus.

Vadinasi, Valstybės departamentas iš šio memorandumo jau žinojo, kad Lietuvoje veikia plataus tinklo ardomojo pobūdžio organizacija. Apie

antisovietinės rezistencijos telkimąsi rašo: *„Berlyne veikia lietuvių politinis komitetas. Jis turi du skyrius: karinį ir politinį. Kariniam skyriui vadovauja generolas Raštikis; jį sudaro keli aukšto rango karininkai iš buvusio Lietuvos kariuomenės Generalinio štabo. <...> Politiniame skyriuje veikia ponai Škirpa, Graužinis, Galvanauskas ir keletas kitų. Su šiuo komitetu artimus ryšius palaiko Žadeikis, Lietuvos pasiuntinys Jungtinėse Valstijose. Lietuvos atstovai Londone, Vatikane ir kituose diplomatiniuose postuose taip pat aktyviai bendradarbiauja.“*

Ir čia pat priduriama: *„Prezidentas Smetona yra plačiai smerkiamas dėl savo politikos, o šiuo metu tėra nominalus vadovas ir kaip politinis veiksnys reikšmės nebeturi. Stiprus žmogus, turintis platų visuomenės palaikymą yra Škirpa. Kaune kalbama, kad kitas Lietuvos ministras pirmininkas bus ponas Ernestas Galvanauskas, ir kad ilgai laukti neteks, kai jis perims Lietuvos ministrų kabinetą.“*

Kaune apsilankęs amerikiečių diplomatas atkreipia Vašingtono dėmesį net į okupantų nuotaikas pavergtoje Lietuvoje: *„Dažnu atveju raudonieji karininkai po laikino pabuvojimo Lietuvoje reiškia pasibjaurėjimą sovietiniu režimu, kai palygina čionykščius ekonominius standartus ir laisvę su tuo, kas yra pas juos.“*

Ko tikisi, į ką deda viltis Maskvos pavergti ir komunistų terorizuojami lietuviai 1941 m. pavasarį? Amerikiečių diplomatas tęsia: *„Visuotinė žmonių nuotaika yra viena: nekantriai laukiama ir trokštama karo tarp sovietų ir nacių. Nors žmonės trokšta vietoj raudonųjų išvysti Lietuvoje vokiečius, jie tikisi, kad galų gale Vokietija vis dėlto pralaimės karą Didžiajai Britanijai, ir tai leis Lietuvai vėl prisikelti kaip nepriklausomai valstybei.“*

Kur čia yra nekritiškas Lietuvos žmonių pasitikėjimas vokiečiais ar jų pronaciškos nuotaikos, kuo šiandien Kremliaus propagandai įprasta kaltinti antisovietinę lietuvių rezistenciją ir net visuomenę apskritai?

Vakarietišką prodemokratinį, bet ne pronacinį lietuvių visuomenės nusiteikimą patvirtina ir buvęs JAV pasiuntinys Kaune Owenas Noremas. *„Lietuva yra prieš didžiulį iššūkį. Pasveikinti išsivadavimą iš Rusijos, net ir atsidūrus Vokietijos rankose, buvo natūralus jausmas,* – JAV spaudai sakė jis 1941 m. liepos pradžioje, t. y. netrukus po Birželio sukilimo ir Lietuvos nepriklausomybės deklaravimo. – *Tačiau tiesa yra ta, kad Lietuva, kaip ir daugelis mažų tautų, trokšta išsivaduoti nuo užsienio šalies, kuri dabar kontroliuoja jo teritoriją. <...> Ji išlieka kaip demokratijos pasienis ir kaip toks priešinasi: hitlerizmui ir visiems kitiems agresoriams.“*

Adenaueris apie silpnųjų „neutralumą“

Į ano meto įvykius žvelgti iš šiandieninio mūsų žinojimo aukštumų dabar jau tapo tarsi įprasta. Nė nemėginama suprasti, kad anuo metu žmonės nei apie sovietus, nei apie nacius nežinojo nė dalies to, ką dabar žinome mes. Kancleris Konradas Adenaueris, pokarinės Vokietijos tėvas, atsiminimuose rašė, kad be rizikos nėra politikos, o jos neįmanoma vykdyti vien norais, juo labiau neįmanoma, esant silpnam. Vokietija po II pasaulinio karo buvo silpnas, labai nuniokotas kraštas, kuris savo jėgomis negalėjo nieko pasiekti. *„Bet mums,* – rašo kancleris, – *nederėjo tapti ir niekieno žeme tarp Rytų ir Vakarų.“*

„Kietų faktų pasaulyje“, pasak K. Adenauerio, Vokietijai buvo likę tik du keliai – į Vašingtoną arba į Maskvą. Visa kita, kas buvo tarp to, buvo ne politika, o iliuzijos, kurios būtų pavertusios Vokietiją bejėge atsiskyrėle ir tarp savęs besivaržančių jėgų spardomu kamuoliu.

K. Adenaueris rašė, kad savo atsakomybę suvokiantis politikas negali apsidrausti paprastu nieko nedarymu tik todėl, kad nėra tokių veiklos galimybių, kurios neturėtų ir tamsių šešėlių (vok. *Schattenseiten*). Kai politikas nesiima veikti, nes bijo tokių šešėlių, „tada per tokio politiko ir jo krašto galvą veikia kiti, ir toks kraštas tikrų tikriausiai pateks į sandėrius, padarytus jam už nugaros“.

Šios didžiojo Europos politiko pastabos apie silpnųjų „neutralumą“ – iškalbingos. 1941 m., be Vokietijos, nebuvo kitos jėgos, kuri būtų pajėgi išstumti iš Lietuvos sovietų okupantus. Didžioji dalis Europos gulėjo ant menčių: Lenkija pasidalyta nacių ir bolševikų, Prancūzija – okupuota, Anglija – bombarduojama. JAV – toli ir laikosi neutraliai. Vienintelė reali viltis persekiojamiems, terorizuojamiems, kalinamiems, kankinamiems ir tremiamiems Lietuvos žmonėms – Vokietijos karas su SSRS.

Neutralumo politikai jėgų nepakako

Į Berlyną nuo bolševikų per pirmąją okupaciją 1940-aisiais pasitraukę žmonės ir 1940 m. lapkričio 17 d. K. Škirpos bute įkūrę LAF organizaciją nebuvo nei naivūs, nei akli nacių gerbėjai. Jų nuotaikas ir galvojimą daugiau ar mažiau atspindi Bronys Raila, vienas iš LAF steigėjų, Propagandos komisijos pirmininkas: *„Nebuvo nei jokių davinių, nei mažiausių vilčių, kad Lietuvos laisvės siekimams realiai ateis į pagalbą dar tebekariaujanti Anglija ar kuris kitas kraštas. Priešingai, – buvo aišku, kad vokiečiams užpuolus Rusiją, Anglija eis talkon tik Rusijai, mūsų Tėvynės užgrobikei. Ligi karo pabaigos mes negalėsime turėti jokių vilčių, kad Anglija ir sąjungininkai parodytų mums simpatijų ir teiktų paramos, ir mes neišvengiamai tegalėsime būti Vokietijos sąjungininkų pusėje. Tokia mums tegalėjo būti rūsti vieta karo ir politikos šachmatų anuometinėje lentoje.“*

Tą pačią problemą sprendė ir suomiai. Po 1939–1940 m. Žiemos karo su SSRS, Suomija išgyveno labai sunkų ekonominį ir politinį laikotarpį: buvo patyrusi reikšmingus infrastruktūros sugriovimus, vien žuvusiaisiais praradusi per 25 000 savo karių (sovietai – 10 kartų daugiau), netekusi 10 proc. dirbamos žemės, 10 proc. tekstilės, chemijos ir metalo pramonės, 11 proc. miškų, buvo priversta 30 metų išnuomoti Hanko pusiasalį sovietų karinei jūrų bazei. Apie 400 000 Suomijos gyventojų per 12 dienų turėjo išsikelti iš prarastų teritorijų.

Tuo metu iš suomių atplėštoje sovietinės Karelijos dalyje virė darbas: rusai energingai tiesė plentus, įrengė aerodromus, statė geležinkelį. *„Svarbiausios atšakos: Petrozavods-*

kas–Suojervis, Louhis–Kestenga ir Rutas–Sala buvo nutiestos per keletą mėnesių. Vien pastarąją atšaką tiesė šimtas tūkstančių kalinių“, – atsiminimuose rašo legendinis suomių karo vadas maršalas Carlas Mannerheimas. Jis pažymi, kad, be geležinkelių, buvo nutiesta 15 strateginių plentų. Beveik 200 kilometrų pločio pasienio juostoje įrengta 90 oro uostų! Buvo akivaizdu, kad rusai ruošiasi naujam karui su Suomija ir 1940 m. kovo 14 d. taikos sutartis tėra tik laikinas atokvėpis.

Panaši karinei ofenzyvai reikalinga infrastruktūra tuo pačiu metu buvo įrengiama ir okupuotoje Lietuvoje.

Kaunas. 1941 m. birželio 26 diena.

„Raudonosios armijos pajėgos įvairiai vertinamos – nuo 25 iki 35 divizijų. Pastarąją savaitę į Lietuvą atvyko naujas maždaug 50 000 vyrų pastiprinimas, – jau minėtame 1941 m. kovo 22 d. memorandume rašė amerikiečių diplomatas. – *Visi jie buvo išsiųsti į pasienio su Vokietija sritis. Žmonės iš kaimo rajonų praneša apie Raudonosios armijos karštligiška sparta kasamus apkasus, įrenginėjamus įtvirtinimus, atsarginius aerodromus ir t. t. Mergina, gavusi iš ambasados JAV pasą ir pateikusi prašymą išvykimo vizai, pranešė, kad ūkininkai buvo pašalinti iš savo namų, pastatai nugriauti, o visa pasienio teritorija aplink Kybartus tiesiog išraižyta apkasų, slėptuvių ir betoninių priedangų pabūklams. Iš kito šaltinio, ūkininko, sužinota, kad kertami miškai ir statomi slapti aerodromai kilimo tikslais. Pastatytos ir išbandytos katapultos, daugelyje šalies vietų įrengti dideli požeminiai degalų rezervuarai. Šie pranešimai patvirtinti įvairių asmenų.“*

C. Mannerheimas savo ruožtu pažymi: *„Rudenį ir žiemą grėsmingai sustiprėjo žvalgybinė rusų veikla. Visų be išimties mūsų sulaikytų rusų bolševikų agentų prisipažinimai liudijo, kad kariauti su Suomija buvo rengiamasi visu pajėgumu. Dar tiksliau apie tai bylojo suomių kontržvalgybos duomenys. 1940 metų rugpjūčio mėnesį vienas pulkininkas ir du majorai, kurie rengė žvalgus vykti į Suomiją, kalbėjo: „Suomija – kapitalistinė šalis, kurios laukia toks pats likimas kaip Estijos, Latvijos ir Lietuvos. Suomiją įtraukti į SSRS sudėtį – kelių savaičių, daugiausia keleto mėnesių, klausimas. Kapitalistinių šalių politiniame pasaulio žemėlapyje vis mažėja. Estijos, Latvijos ir Lietuvos tautos daug laimingesnės už suomių tautą, nes jos pačios panoro susivienyti su mumis. Kadangi Suomijos tauta šito nenori, jos likimas bus sunkesnis – Suomiją prijungs jėga. Suomija negalės pasipriešinti Raudonajai armijai, ir niekas jai nepadės.*

Prasidedantis karas nebuvo netikėtas nei vienam mąstančiam Suomijos piliečiui, – toliau rašo C. Mannerheimas, – *todėl tauta vieningai palaikė vyriausybę ir parlamentą. Kiekvienas suprato, kad mus vėl privertė kovoti, ir mums reikalinga bet kokia pagalba, kokią tik gali pasiūlyti. <...> Suomijos prisišliejimas prie Vokietijos buvo savigyna. <...> Dviejų didžiųjų valstybių gniaužtuose mes buvome priversti daryti nuolaidas abiem pusėms, nes laikytis griežto neutraliteto mūsų jėgų nepakako.“*

Verta įsidėmėti C. Mannerheimo pastaba: *„Suomijai laikytis griežto neutraliteto jėgų nepakako! Tuo metu Lietuvos politikai 1939 m., kai sprendėsi egzistenciniai Europos valstybių likimo klausimai, manė, kad jų turi užtektinai! Pasirodo, laikytis neutraliteto irgi reikia daug jėgų!..“*

Pasirinkimai buvo sunkūs, bet išliko

LAF branduoliui Berlyne artimesnis buvo C. Mannerheimo mąstymas. Jie buvo gana racionalūs – nespėliojo, kas kada neapibrėžtoje ateityje laimės karą nieko neveikiant ir laukiant jo pabaigos, bet ieškojo optimalių galimybių sudėtingomis dabarties aplinkybėmis imtis veiksmų ir gelbėti tai, ką dar įmanoma išgelbėti.

Pasak B. Railos, JAV dar nekariavo, bet jos įsitraukimas į karą vienu ar kitu būdu buvo aiškiai numatomas. Nebuvo sunku suprasti, kad JAV kariaus Anglijos pusėje, taigi prieš Vokietiją, ir per tai neišvengiamai bus ir Rusijos sąjungininkė. Tarptautinės aplinkybės buvo tokios, kad anuomet tik hitlerinė Vokietija buvo pasiryžusi stoti į kovą su bolševizmu, o Lietuvai tai buvo vienintelė galimybė – pasinaudojus tų dviejų diktatorių žūtbūtiniu susirėmimu pamėginti ištrūkti iš Lietuvą sukausčiusių komunistų grandinių.

„Nors nacinė Vokietija ir yra nusistačiusi mus, kaip ir kitas rytų tautas, suryti, bet sunkaus karo aplinkybių verčiama turės daugiau ar mažiau pakęsti mūsų tegu ir kiek ribotą nepriklausomybę, – svarstymus karo išvakarėse Berlyne prisimena B. Raila. – *O tai mums duos šiek tiek laiko vėl susigrupuoti, įsitvirtinti ir per visą karo eigą išlaikyti valstybinį tęstinumą. Be abejo, turėsime atlikti daug nemalonių aukų ir paslaugų Hitlerio Reichui, bet išliksime kaip atskira valstybė. Kol didžiojo*

karo pabaiga išsispręs pasauliniu mastu, Rusijos meškos koja bus nušalinta iš Pabaltijo, o tai mums atrodė labai svarbu. Kai dėl galutinės pabaigos, mūsų daugelis manėme, kad karą pralaimės Rusija, o paskui ir Vokietija, ir tada mums bus daug lengviau išlaikyti savo dar egzistuojančią valstybę. Karą laimėjusios demokratijos tikriausia mums priekaištaus ir galbūt mus baus, jog nebuvome jų pusėje, o Vokietijos sąjungininkų pusėje. Tegu priekaištauja ir baudžia, tegu visus mūsų „kolaborantus" nušalina iš viešojo tautos gyvenimo, – bet Lietuvos nepriklausoma valstybė bus išlikusi! Tatai atrodė mums svarbiausia."

Lietuvos pasiuntinys Argentinoje Kazimieras Graužinis, jau prasidėjus Vokietijos ir SSRS karui, prezidentui Antanui Smetonai, atvykusiam į JAV, rašė: *„Pirmosios žinios iš Lietuvos buvo labai malonios, atrodo, kad mes sukilimo keliu ir dar prieš atvykstant vokiečiams nusikratėme nuo bolševikų jungo, pasiskelbėme vėl nepriklausoma nuo Sovietų Sąjungos valstybe ir sudarėme savo vyriausybę su pulk. Škirpa priešakyje. Tais įvykiais kiekvienas lietuvis gali, žinoma, tik džiaugtis ir visa širdimi pritarti tiems žygiams, kurie dabar daromi Lietuvoje mūsų nepriklausomai valstybei atstatyti, panašiai kaip buvo 1918–1919 metais."*

Iš maršalo C. Mannerheimo atsiminimų nesunku suprasti, kad suomiams lengviau buvo sumušti sovietų kariuomenę šiaurės fronte, atsiimti per Žiemos karą prarastas Suomijos teritorijas ir net užimti Petrozavodską bei reikšmingą dalį rytų Karelijos, negu pasitraukti iš II pasaulinio karo, kai didžiajame karinių veiksmų teatre įvykių eiga Ašies valstybėms darėsi vis nepalankesnė.

Įsidėmėtina Lietuvos diplomatijos šefo Stasio Lozoraičio įžvalga 1942 m. pabaigoje. *„Gaunamomis iš Lietuvos žiniomis, vokiečiai plėšia mus, kiek tik gali, o dabar jie gali nepalyginamai daugiau kaip ano karo metu,* – rašė jis prezidentui A. Smetonai. – *Grobia viską, privatų ir valstybės turtą, valdžios priemonėmis ir privačia iniciatyva."* Tačiau S. Lozoraitis daro išvadą*: „Ir vis dėlto bolševikų okupacijos pakeitimas vokiečių okupacija mums yra didelis žingsnis pirmyn, Nepriklausomybės atstatymo linkui, nes bolševikų okupacija tai mirtis, kaip vėžio liga, kuriai vaistų nėra, o prieš vokiškąją šiltinę įtrėškimų yra ir, kaip matom, sąjungininkai juos vartoja labai sėkmingai."*

Tai dar vienas liudijimas, kur link buvo nukreiptos mūsų viltys ir Nepriklausomybės atkūrimo lūkesčiai – į demokratinius Vakarus. Tačiau, skirtingai nuo Suomijos, kuri buvo „neteisingai" pasirinkusi, bet vis dėlto išlikusi istorijos subjektu, Lietuva pasirinkusi buvo „teisingai", tačiau tapusi „bejėge atsiskyrėle", tarpusavyje „besivaržančių jėgų spardomu kamuoliu", – K. Adenauerio žodžiais tariant. Niokojama, siaubiama ir nevaržomai apiplėšinėjama. Tuo metu Suomijos vaidmenį pasaulinės politikos šachmatų lentoje nurodo faktas, kad 1942 m. birželio 3 d. pasveikinti maršalo C. Mannerheimo 75-mečio proga į jo karinę vadavietę Suomijoje atvyko kancleris Hitleris su lydinčiais asmenimis, tarp kurių buvo ir generolas feldmaršalas Keitelis.

Suomijos kariuomenės vadas maršalas (vėliau – Suomijos prezidentas) Carlas Mannerheimas.

1943 m. rudenį C. Mannerheimas priėmė vokiečių karinės vadovybės atstovą gen. Jodlį, kuriam vokiečių generaliteto buvo pavesta padaryti pranešimą apie bendrą karinę padėtį frontuose. Karo vadų pasikalbėjimas buvo reikšmingas. Gen. Jodlis pasakė, kad jis žino apie Suomijos mėginimus užmegzti ryšius, siekiant išsiaiškinti išėjimo iš karo galimybę. Šiuo atžvilgiu C. Mannerheimui jis pasakė: *„Nei viena tauta neturi didesnės pareigos, negu išsaugoti savo šalį. Visi kiti požiūriai turi užleisti tam kelią, ir niekas neturi teisės reikalauti, kad kokia nors tauta turėtų žūti dėl kitos tautos."*

„Tačiau Suomijos padėtis, – tęsė gen. Jodlis, – *be abejonės, yra pavojinga. Kokių galimybių ji turės artimiausioje ateityje? Žinoma, suomiai gali su rusais sudaryti separatinę taiką, bet šiuo atveju Suomijos laukia toks pat likimas, kurį patyrė Baltijos šalys 1940–1941 metais – šalis bus bolševizuota, o išsilavinusią gyventojų dalį ištrems."* Jeigu Suomija mano, kad nugalės Vakarų sąjungininkai, ji, pasak gen. Jodlio, gali sudaryti paliaubas ir jų pusėje dalyvauti (tuo atveju, jeigu anglai ir amerikiečiai išsilaipins Skandinavijoje), aiškinantis sąjungininkų ir SSRS santykius. Šiuo atveju Suomija bus priversta tęsti kovą, kurią ji pradėjo kartu su Vokietija, bet kovoti jau tų valstybių pusėje, kurios dabar yra jos priešai. Paskutinė alternatyva – karo tęsimas su Vokietija – gen. Jodliui atrodė esanti mažiausiai pavojinga.

Suomiams teko labai sunkūs pasirinkimai: 1944 m. šiaurės Suomijoje jiems teko atgręžti pabūklus į savo buvusius ginklo draugus vokiečius, sugrįžti į 1940 m. sienas, pripažinti sovietų teisę į Žiemos kare atimtas iš jų teritorijas, išmokėti sovietams didžiules karo reparacijas. Tačiau svarbiausią dalyką – nepriklausomybę – suomiai išsaugojo. Nors politiškai ir susitepę.

Ar galėjo būti kitoks likimas

Lietuviai ėjo kitu – besąlyginio neutraliteto – keliu, nors jėgų jam išlaikyti neturėjo. *„Paskutinieji karo įvykiai (Belgijos, Nyderlandų ir Liuksemburgo okupacija) dar kartą įrodė, kad mažų valstybių neutralumas, kurį išlaikyti joms nepakanka jėgų, yra vien fantazija,* – 1940 m. gegužės 16 d., t. y. likus mėnesiui iki Lietuvos okupacijos, rašė Stalino vyriausybės ruporas – laikraštis „Izvestija", atskleisdamas tikrąjį Maskvos požiūrį į neutralias valstybes. – *Todėl mažoms šalims tėra labai nedaug*

galimybių išlikti ir išsaugoti savo nepriklausomybę. Visi mažų valstybių svarstymai apie tai, kas yra teisinga, o kas neteisinga santykiuose su didžiosiomis valstybėmis, kurios kariauja, spręsdamos lemtingą klausimą „būti joms ar nebūti“, yra geriausiu atveju naivūs <...>. Mes norėtume joms dar kartą priminti, kad kai kurių mažų šalių neutralumo politiką tegalima pavadinti ne kuo nors kitu, o tik savižudybe.“

K. Škirpos kritikai iki šiol jam prikaišioja politinį trumparegiškumą, nors tai, kad pasirinkta neutralumo politika yra savižudybė, Lietuvos užsienio politikos formuotojams jis primygtinai kartojo nuo 1938 metų. Bet Lietuva tai ignoravo. Tiksliau rinkosi stručio politiką – nepaisyti politinės tikrovės ir slėpti galvą smėlyje.

„Kaip būtų pakrypusi tarptautinių įvykių eiga Rytų Europoje, jei 1939 m. visos keturios Pabaltijo valstybės – Lietuva, Latvija, Estija ir Suomija – būtų turėjusios karinę gynimosi sąjungą „Pabaltijo NATO“ ir visos keturios būtų vieningai atmetusios Sovietų Rusijos ultimatyvius reikalavimus įvesti rusų karines bazes bet kurioje tų valstybių, o prireikus visos drauge būtų ginklu pasipriešinusios sovietams, kaip pasielgė tiktai viena Suomija?“ – kėlė klausimą Stasys Žakevičius-Žymantas, Vilniaus universiteto docentas, vienas iš antisovietinio pasipriešinimo pogrindžio aktyvistų pirmosios sovietų okupacijos metu ir vėliau 1941 m. Birželio sukilėlių sudaryto Vilniaus miesto komiteto pirmininkas.

C. Mannerheimas atsiminimuose mini, kad suomiai su 17–18 divizijų priešinosi rusams. Taip pat pažymi, kad Baltijos valstybės – Lietuva, Latvija ir Estija – turėjo ne blogiau parengtas kariuomenes ir būtų galėjusios suformuoti 20 divizijų. Kaip būtų atrodžiusi šio regiono istorija, jeigu rusams vienu metu būtų reikėję turėti reikalų ne su 17–18, bet su 38 divizijomis?

„Jei būtų buvusi visų keturių valstybių politinė ir karinė sąjunga, Rusijos siekimas vėl įsitvirtinti prie Baltijos, aišku, būtų pasilikęs tas pats, bet karas jai būtų buvęs žymiai sunkesnis, mūsų galimybės pasipriešinti daug geresnės, sukeltas pasaulyje triukšmas daug didesnis ir pagaliau pati įžūlioji sovietų laikysena bei taktika greičiausia būtų buvusi kiek kitokia, – svarsto B. Raila. – *Užimti Baltijos valstybes Rusija galbūt būtų ryžusi ne 1939–1940 metų laikotarpiu, bet tik 1944 metais. Jų likimas, na, ir teisinė padėtis tikriausia būtų buvusi skirtinga. Greičiausia, jos būtų virtusios ne SSRS dalimi, o „satelitais“...*

Istorija, deja, tariamosios nuosakos neturi. O ir politinio įžvalgumo, politinės patirties, politinės išminties, pagaliau iniciatyvos, atsakomybės bei ryžto prisiimti net ir tam tikrą politinę riziką, telkiant šalininkus bei priimant sprendimus, tada veikiausiai trūko. Kaip ir laiko. Kadangi klausimas – priešintis ar nesipriešinti rusams, gintis ar pasiduoti – rimtai tegalėjo būti svarstomas, greičiausia, tik 1939 m. liepos–spalio mėnesiais, bet jau ne 1940 m. birželio 15-osios naktį...

Lietuva išsaugojo reputaciją. Bet žuvo. Kam dabar rūpi anų dienų reputacija, kas už tai Lietuvai dėkoja ar kompensuoja? Priešingai. Šiandien esame kaltesni net ir už vokiečius, taip žiauriai Lietuvą nusiaubusius. Šiandien Vokietijos užsienio reikalų ministras Sigmaras Gabrielis teigia: *„Šias organizuotas masines žudynes įvykdė mūsų šalis ir niekas daugiau. Pavieniai kolaborantai nieko nekeičia.“*

Bet kai kam atrodo, kad mūsų kaltė vis tiek didesnė...

Ne veltui Povilas Žadeikis, Lietuvos pasiuntinys Vašingtone, prezidentui A. Smetonai atvykus jau į JAV, rašė: *„Pasipriešinimas turėjo būti nors pro-forma ir į tai Krašto Apsaugos Ministras Musteikis nurodinėjo. Nors Kauno įgula: Komendantūros Kuopa, Karo Mokykla ir vietos pulkai būtų išėję į gatvę ar bent Šauliai pasišaudę gatvėse, kad svetimi diplomatai išgirstų. Bet nieko! Įspūdis toks, kad negarbingas vyriausybės nusistatymas buvo laikomas paslapty ir kad net nebandyta priešintis nors Prezidentas turėjo priešintis, o ne pasitraukti (atsistatydinti). Prezidentas savo konstitucinę pareigą ir savo nusistatymo priešintis negalėjo pakeisti į laikinas atostogas ir formaliai palikti Lietuvos likimą svetimai okupacijai nesipriešinančiam Ministrui kaipo Prezidento pavaduotojui, nes bent sulig implikacijos tas reiškė jo pritarimą nesipriešinimui. <...> Tas Prezidento ir Ministrų Tarybos pasidavimas be pasipriešinimo ir protesto yra tautinė nelaimė, kuri kenkia ir kenks išsilaisvinimo kovai: juo naudojosi bolševikai ir naudosis rusai, juo dabar naudojasi vokiečiai, juo naudosis ir lenkai. Tokia klaida neapsieina be rimtų, jei ne lemiančių, pasekmių.“*

Išeivijos visuomenės veikėjas Stasys Barzdukas kadaise skaudžiai pažymėjo: *„Negynėm laisvės, kai turėjom savo valstybę, išteklių, kariuomenę ir vadovybę, bet išėjom dėl jos kovoti, kai likom nuginkluoti, be išteklių ir be vadovybės.“*

„Teisingą pasirinkimą“ padariusios Lietuvos nuostoliai dėl 1940–1958 m. patirto genocido ir teroro negali būti nė lyginami su Suomijos, kovojusios „neteisingoje pusėje“. Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro duomenimis, nukentėjo kas trečias Lietuvos gyventojas: ištremta 131 tūkst., įkalinta 200,1 tūkst., nužudyta 20 tūkst. partizanų, per 5 tūkst. beginklių žmonių, per 1 000 nuteista mirties bausme. Dėl teroro ir galimų represijų iš Lietuvos repatrijavo 490 tūkst. žmonių. Kartu su karo aukomis (245 tūkst.) Lietuva neteko per 1 mln. 91 tūkst. savo gyventojų.

Pridursiu, kad 1940 m. Lietuvoje buvo 3 mln. gyventojų, Suomijoje – 3,7 mln. Šiandien Lietuvoje – 2,5, Suomijoje – 5,5 milijono. K. Pakšto prieškariniais skaičiavimais, natūralia raida Lietuvos populiacija 5 mln. gyventojų ribą turėjo pasiekti 1980 metais. Net ir 40 m. vėliau turime tik pusę to. Karščiausios pragaro vietos, pagal Dantę, laikomos tiems, kurie moralinės krizės valandą laikosi neutraliteto...

Sumokėjo aukštą kainą

Tai už ką gi vis dėlto buvo pažemintas K. Škirpos atminimas, panaikinus Vilniuje jo vardu pavadintą alėją, kuri prieš tai beveik tris dešimtmečius niekam nekliuvo? Atsitiktinai ar ne, bet tai sutapo su 40-osiomis jo mirties metinėmis.

„K. Škirpos antisemitinė pozicija yra „visiškai aiški“, – pareiškė Vilniaus meras Remigijus Šimašius ir pridūrė, – *jei norime džiaugtis ir didžiuotis tuo, kad miestas yra atviras ir pagarbus visiems žmonėms, negalime rodyti išskirtinių*

pagarbos ženklų tiems, kurie sakė: pasinaudokime proga ir atsikratykime visais žydais, sukurkime jiems tvankią atmosferą, kad jie net nepagalvotų, jog Lietuvoje gali teises turėti. Tai yra jo žodžiai, kurių jis niekada neišsižadėjo, nors mirė laisvoje Amerikoje.“

Man teko dalyvauti abiejuose Vilniaus miesto savivaldybės tarybos posėdžiuose, kai buvo svarstomas K. Škirpos alėjos pavadinimo keitimo klausimas, ir stebėti lėkšto politikavimo spektaklį. Klausimą pristačiusio Vilniaus miesto savivaldybės tarybos nario Renaldo Vaisbrodo pasisakymas buvo būdingas. Jis pareiškė kalbėsiąs ne kaip istorikas, nes istorinių detalių jis nežinąs, bet kaip politikas. Ir paragino balsuoti už gatvės pavadinimo keitimą, nes toks sprendimas esą konsoliduos visuomenę.

Iš tikrųjų jis pasielgė priešingai: veikė kaip istorikas, tarsi pats būtų įsigilinęs į istorijos peripetijas, ir kaip prastas politikas, nepaisantis viešosios opinijos.

Jau kitą dieną po Vilniaus miesto savivaldybės tarybos sprendimo minėtoje radijo laidoje sakiau, kad skirtingai nuo R. Vaisbrodo lūkesčių, tas sprendimas visuomenės nekonsoliduos. Priešingai. Gilins visuomenės susiskaldymą, didins priešpriešą, nes maniau, kad žymiai didesnė visuomenės dalis su tokiu sprendimu nesutiks.

Taip ir atsitiko. Tos radijo laidos klausytojų apklausa galbūt nebuvo labai reprezentatyvus rodiklis, bet tendencijas parodė: vos 9,09 proc. balsavusių pritarė gatvės pavadinimo keitimui, 85,98 proc. – nepritarė, 4,92 proc. – neturėjo nuomonės.

Kokį rezultatą turime šiandien, praėjus pusmečiui po Vilniaus miesto savivaldybės tarybos sprendimo? Sprendimas buvo apskųstas teismui, o Vilniaus apygardos administracinio teismo teisėjų kolegija, išnagrinėjusi šį ginčą, priėjo prie išvados, kad *„Vyriausybės atstovas padarė akivaizdžius esminius procedūrinius pažeidimus, nevykdydamas Priežiūros įstatymo 7 ir 9 straipsnio reikalavimų, t. y. nesiaiškino, kodėl buvo būtinybė keisti Kazio Škirpos alėjos pavadinimą; netikrino Vilniaus miesto savivaldybės tarybos priimto sprendimo procedūrų; netyrė aplinkybių, ar gyventojai buvo informuoti apie Kazio Škirpos alėjos pavadinimo pakeitimą; nevertino Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro 2019-04-17 rašto, kuriame teigiama, jog būtina įtraukti į Kazio Škirpos alėjos pavadinimo keitimo ar nekeitimo reikalų tvarkymą seniūniją, kurios ribose ši alėja yra, siūlė apklausti šios seniūnijos gyventojus, įstaigų darbuotojus, kitus asmenis ir atsižvelgus į jų nuomonę priimti sprendimą.“*

Maža to. Vilniaus mero R. Šimašiaus, kažkada figūravusio populiariausių Lietuvos politikų sąrašuose, reitingai drastiškai smuko. Jau po poros mėnesių juo nepasitikinčių gyventojų nuošimtis viršijo 51 proc., o 2020 m. pradžioje jis buvo įsitvirtinęs tarp pačių nepopuliariausių Lietuvos politikų, kurio teigiamų vertinimų rodiklis tesiekė vos 0,2 nuošimčio.

Kaina, kurią tenka mokėti už lengvabūdiškai mestą iššūkį simboliams.

Bendrauti, o ne varžytis

Bet grįžkime prie K. Škirpos „antisemitinės“ pozicijos. Esu parašęs daugelį straipsnių, kuriais bandžiau atkreipti politikų dėmesį, kad jų reiškiamos nuomonės tėra vienpusiškos interpretacijos, grindžiamos istorinio konteksto ignoravimu, dalies faktų nutylėjimu, ideologiškai motyvuotu istorinių asmenybių vertinimu, sovietinės istoriografijos bei propagandos primestų stereotipų kartojimu. Todėl raginau neskubėti priimti politinių sprendimų. Deja.

K. Škirpos kolegą Berlyne Lenkijos pasiuntinį J. Lipskį paminėjau neatsitiktinai. Anksčiau už J. Lipskį politinio manipuliavimo auka tapo K. Škirpa. Skirtumas tik tas, kad J. Lipskiu bandė manipuliuoti svetimos valstybės politikai, siekdami suteršti ne tik jo, bet ir jo atstovautos valstybės vardą. K. Škirpos atveju šitaip pasielgė savi. Ne veltui mero žygis prieš istorinę atmintį tiek džiaugsmo sukėlė Rusijos žiniasklaidai! Savo priešų juodinimą KGB laikė garbinga užduotimi. Galima neabejoti, kad jų įpėdiniai yra patenkinti, kai randa, kas tai atlieka už juos.

Vilniaus mero teiginys esą K. Škirpa ragino atsikratyti žydų, grindžiamas archyve surasto mašinraščio kopija, yra vertas ne daugiau, negu V. Putino išvedžiojimai, kad J. Lipskis už pasityčiojimą iš žydų tautos žadėjo pastatyti Hitleriui paminklą Varšuvoje, o Lenkijai tenka atsakomybė dėl II pasaulinio karo pradžios.

Visų pirma, tai nėra K. Škirpos žodžiai. O Vilniaus miesto savivaldybės tarybos posėdžio metu rodyta citata, priskiriant ją K. Škirpai, tebuvo manipuliacija veikiausiai dėl paties mero nežinojimo ir kai kurių istorinių kontekstų nesupratimo. Tai buvo žodžiai iš LAF pareiškimo, kuris susijęs taip pat su daugybe neatsakytų klausimų. Pradedant nuo dokumento autentiškumo, jo autorystės, kelių, kuriais jis pateko į Lietuvą, nustatymo ir baigiant teksto paplitimo arealo, jo poveikio ir konkrečių pasekmių visuomenei identifikavimu, įskaitant ir klausimą, ar iš viso tas atsišaukimas buvo kada nors į Lietuvą patekęs? Kadangi prirašyta buvo daug įvairių atsišaukimų, juos planuota paskleisti iš lėktuvų. Bet šis planas nebuvo įvykdytas, o dalies atsišaukimų nebuvo ne tik išplatinta, bet jie nebuvo atspausdinti ar liko neparašyti. Ar buvo atspausdintas tas konkretus? Ar yra kur nors archyvuose, muziejuose išlikęs bent vienas spaustuvėje pagamintas jo egzempliorius? Į šiuos klausimus atsakymų kol kas nėra.

Dėl autorystės B. Raila štai ką rašo: *„Buvau Berlyno Lietuvių Aktyvistų Fronto (LAF) vienas iš 28 pirmųjų steigėjų ir vėliau propagandos komisijos pirmininku. Porą savaičių prieš vokiečių sovietų karo pradžią buvau parašęs ar padėjęs suredaguoti net keliolika įvairių atsišaukimų, kurie karui kilus turėjo būti paskleisti Lietuvoje. Kai kuriuos atsišaukimų projektus rašė ir kiti asmenys, pvz. A. Maceina, A. Valiukėnas, kai kuriuos pats min. K. Škirpa.“*

Kas konkrečiai rašė būtent su žydais susijusį atsišaukimą, iš B. Railos liudijimo nėra aišku. Kaip nėra aišku, kieno iniciatyva tas atsišaukimas atsirado, ar K. Škirpa iš viso kaip nors su jo rengimu yra susijęs. Tačiau neabejotinai aišku yra tai, kad būtent K. Škirpa tuo metu yra viešai pareiškęs (šis pareiškimas dokumentuotas): 1941 m. birželį laisvojo pasaulio spauda, cenzūros nesuvaržyta (skirtingai negu okupuotoje Lietuvoje ir nacistinėje Vokietijoje), yra aiškiai perdavusi K. Škirpos nusistatymą ir pa-

rašiusi juodu ant balto – žydai Lietuvoje persekiojami nebus, „pulk. Škirpa uždraudęs žydų persekiojimus Lietuvoje“.

Tai buvo paskelbta tą pačią dieną, kai pats K. Škirpa tapo nacių persekiojamas, t. y. jam pritaikytas namų areštas ir jis izoliuotas nuo Lietuvoje vykstančių procesų. Ar galima iš anksto atmesti prielaidą, kad šis jo pareiškimas prie to irgi galėjo prisidėti?

Pagaliau tai netgi nėra svarbu. Nepriklausomai nuo to, kokius pareiškimus LAF rašė ar jų nerašė, spėjo išplatinti Lietuvoje ar ne, tai neturėjo jokios įtakos žydų padėčiai Lietuvoje. Žydų klausimą sprendė vokiečiai, ir lietuviai jokios kompetencijos čia neturėjo. Istoriko Arūno Bubnio teigimu, *„Laikinoji vyriausybė neturėjo galimybių žydų padėtį nei pabloginti, nei pagerinti“. Žydų likimą sprendė vokiečių saugumo policija ir SD pagal iš anksto parengtas direktyvas ir planus.*

D operatyvinės grupės vadas Otto Ohlendorfas 1947 m. Niurnbergo teismo procese prieš operatyvinių grupių vadovus prisipažino, kad likus kelioms dienoms iki išvykimo į užimtas SSRS sritis Preče operatyvinių grupių ir būrių vadams buvo duotas įsakymas likviduoti žydus, komunistų funkcionierius, partizanus ir agentus. O. Ohlendorfo liudijimu, šį H. Himmlerio ir R. Heydricho įsakymą perdavęs RSHA 1-osios valdybos viršininkas B. Streckenbachas. 7 a ypatingojo būrio vado Walterio Blume'o parodymais, R. Heydrichas ir B. Streckenbachas 1941 m. birželį operatyvinių grupių ir būrių vadams pareiškę, kad Rytų žydija yra bolševizmo intelektualinis rezervuaras ir dėl to, fiurerio nuomone, turi būti sunaikinta.

„Mes, pavyzdžiui, šiandien tiksliai nežinome, kiek buvo 1941 m. sukilėlių, kiek jų žuvo, kiek jų nukentėjo nuo komunistų, nuo NKVD, o kiek nuo nacių gestapo, – sako istorikas A. Idzelis. – *Šiandien daug kas net nesusimąsto, kad dalis tų žmonių, kurie dalyvavo sukilime Kaune, nukentėjo nuo gestapo. Mes nukentėjome ne tik nuo Maskvos, mes nukentėjome ir nuo Berlyno. Bet apie tai mes nekalbame.“*

Kai mes patys apie tai nekalbame, – už mus kalba kiti.

Dažnai mėgstame kartoti kone šablonu virtusią frazę: „Tas laisvės nevertas, kas negina jos.“ Tačiau pasiryžimą ginti laisvę labiau nei žodžiai atspindi ryžtas ginti tiesą, laisvės kankinių bei kovotojų už laisvę atminimą ir garbę.

„Istorija ne kartą mus sužeidė, sukėlė pasidalijimų, susiskaldymų, tačiau šiandien turime atrasti vienybę“, – yra sakęs kardinolas Kurtas Kochas, Popiežiškosios tarybos už krikščionių vienybę pirmininkas, ir pabrėžęs, kad krikščionis vienija kankinių kraujas, įveikiantis pasidalijimus.

Laisvei įsipareigojusius žmones irgi turėtų vienyti kankinių už laisvą Lietuvą pralietas kraujas ir bendra antitotalitarinės kovos patirtis. Nepaisant jų tautybės ar tikėjimo skirtumų. To linkėjo ir Barry'is Rubinas, Izraelio rašytojas ir politologas, tvirtinęs, kad „mūsų kančios turi tapti pagrindu bendrauti, o ne varžytis“. ▪

Lietuvos pasiuntinys Vokietijoje Kazys Škirpa. Fotografuota 1939 metais.

Nuotraukos iš Škirpų šeimos archyvo, Lietuvos centrinio valstybės archyvo, Vytauto Didžiojo karo muziejaus fondų, Eugenijaus Peikštenio asmeninio rinkinio ir internetinių prieigų.

MINDAUGAS MILINIS
PARTIZANAS II

„RUSŲ OKUPANTAI LIETUVIŲ TAUTĄ VALDĖ TERORU, PLĖŠĖ ŽMONES, ŽMOGAUS GYVYBĖ IŠVIS NIEKO NEREIŠKĖ. RUZVELTAS, STALINAS IR ČERČILIS JALTOS KONFERENCIJOJE BALTIJOS ŠALIS – ESTIJĄ, LATVIJĄ IR LIETUVĄ – ATIDAVĖ SOVIETŲ SĄJUNGAI. PAVERGTOS TAUTOS KEIKĖ STALINĄ, O VAKARŲ POLITIKAI JĮ LIAUPSINO.“

BRUNO SUTKUS „SNAIPERIO DIENORAŠTIS“

2015 m. knygynuose pasirodžiusios M. Milinio knygos „Partizanas“ sėkmė – viena iš priežasčių perskaityti neseniai dienos šviesą išvydusį jos tęsinį „Partizanas II“, nukeliantį į

1946-uosius – laikotarpį, praėjus metams nuo II pasaulinio karo pabaigos. Kaip žinome, Lietuvoje šis karas toli gražu nesibaigė.

„Eilės prie duonos, išsekusių belaisvių kolonos, gyventojų areštai, kariškių ir nusikaltėlių gaujų siautėjimas – tuometčio Mėmelio, buvusio Rytų Prūsijos miesto, kasdienybė. Raudonieji okupantai toliau suiminėja ir žudo žmones, organizuoja baudžiamąsias akcijas prieš partizanus ir juos remiančius civilius.“

Tiesa, skaitant apie partizaninės kovos verpetus Vakarų Lietuvoje, kiek keistai atrodo knygos viršelyje panaudotos Rytų Lietuvos, tiksliau – Vytauto apygardos, kurios kovotojai veikė Utenos apylinkėse, fotografijos. Juo labiau, į nuotykinį grožinį romaną, nors ir apsidraudžiant („Šiame romane viskas išgalvota. Kai kurių veikėjų vardai ir slapyvardžiai, aprašomi nuotykiai su tikrais žmonėmis, vietovardžiais ar istoriniais įvykiais sutampa atsitiktinai.“), ko gero, nevertėtų painioti tikrų partizanų ar atskirų jų biografijų ištraukų, atsižvelgiant vien jau į tai, kokiame priešiškos propagandos taikiklyje yra Lietuvai itin svarbi *Karo po karo* tema.

Tačiau tai tikrai nemenkina romano „Partizanas II“ svarbos, jo edukacinės misijos. Ypač šiandien, kai 1944–1965 m. laisvės kovų temą ima savintis abejotinos reputacijos „kūrėjai“ ar mūsų šaliai ir jos laisvės kovotojams atvirai priešiški rašeivos.

„1946 m. rudenį įvyko partijos plenumas. Jame Mėmelio gorkomas buvo apkaltintas „nepakilęs į kovą su lietuviškai-vokiškais nacionalsocialistais ir jų priešiška veikla“. Sovietinių ir ūkinių organizacijų aparatas „užterštas priešiškais, įtartinais ir atsitiktiniais elementais, o šio aparato tikrinimas ir valymas vykstąs labai lėtai. Dėl tokio neveiklumo šie elementai galį vykdyti mieste savo „nacionalfašistinę propagandą.“

Paradoksalu, tačiau ši autoriaus retorika, nukelianti mus į jau iš esmės tolimą pokarį, skamba beveik žodis žodin taip pat, kaip ir politiniai pareiškimai apie „antisemitines kiaules“ iš „artimojo užsienio“ ar netgi vietinė pseudopublicistika bei pseudopolemika apie Lietuvai svarbius istorinės atminties ženklus ir datas. ▪

Parengė Darius Varanavičius

Ramūno Vaitkaus pieš.

Lietuviškas vaišingumas

1919 m., iškilus klausimui apie Lietuvos pripažinimą *de facto* ir *de jure*, buvo paskirta keletas ponų su dideliu atlyginimu ir įvairiais titulais. Visi šie ponai turėjo mus mokyti, kaip reikia gyventi. Visi šie ponai buvo aukšto mokslo, didelių gabumų ir aukštos kvalifikacijos genštabistai. Žinodamas jų misiją, aš pats stengiausi ir raginau kitus, kad slėptų nuo jų viską, ką tik galima.

Panašios nuomonės buvo ir gen. Ladiga. Labai nustebau, kai Ladiga man pranešė, kad kitą dieną atvykstąs „inspektorius“ gen. Krauze tikrinti, kaip kasami apkasai apsiginti nuo bermontininkų.

Pakviečiau kpt. Gaidelį. Buvau girdėjęs, kad jo šeimininkė moka paruošti puikų naminį alų. Pavedžiau, kad jo šeimininkė paruoštų du ąsočius alaus.

Gen. Krauze atvyko. Labai iškilmingai svečią pasitikau Šeduvoje.

– Žinau, kad generolo laikas labai brangus, tai gal iš karto vyktumėm apkasų pažiūrėt, – pasiūliau.

– O *yes*.

Priartėjus prie kpt. Gaidelio namo pareiškiau, kad čia paliksime automobilius, toliau vyksime pėsti arba raiti. Iš pradžių užeisime pas kpt. Gaidelį, kad supažindintų generolą su apkasų schema. Ant stalo iš karto atsirado du ąsočiai alaus. Pasakiau, kad šeimininkė gaminanti geriausią alų Lietuvoje ir būtų šeimininkės įžeidimas, jei nepaaragautumėm jos gaminio. Anglas juk yra džentelmenas. Generolas paragavo vieną stiklinę. Pripylėm antrą. Išgėrė. Užteko. Generolas ir jo vertėjas buvo jau po stalu. Mes užbaigėm savąjį ąsotį. Generolą ir vertėją ištraukėme iš po stalo. Paguldėme į mašiną ir pasiuntėme į brigados štabą Baisogaloje. Generolas ten porą dienų knarkė, bet po to atsikėlė sveikas. Nustebo ir nenorėjo tikėti, kad jis Baisogaloje jau dvi dienas esąs. Paklausė manęs, kaip ten su apkasais, atsakiau, kad generolas pats matė, jam patikę, kad mus labai pagyrė. Nepatogu generolui buvo prisipažinti, kad nieko nematė.

Daugiau gen. Krauze pas mus nebesilankė.

Šaltinis: Generolo atsiminimai II-III dalis / Vincas Grigaliūnas-Glovackis; [atsakingieji redaktoriai Gintautas Jakštys, Gintautas Surgailis]; Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, Lituanistikos tyrimo ir studijų centras. – Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2017, p. 99–100, 2-ose kn. – (Lietuvos kariuomenės istorija)